

S A S

VEGYES TÁRGYU

I R A T O K

A Z

OLVASNI ÉS TUDNI MÉLTÓ,

MINDEN ÁGAIBÓL.

TÖBB TUDÓSSAL EGYESÜLVE

KIADTA

THAISZ ANDRÁS

F. A. MOLNÁR SÁNDOR

ÜGYELÉSE ALATT.

XIII. KÖTET.

PESTEN,

WIGAND KÖNYVKERESKEDÉSÉNEK SAJÁTJA.

1 8 3 3.

304278

VEREYES TÁRSASÁG

L R A T O Z

A

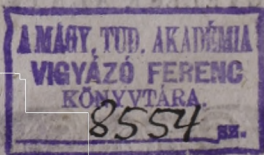
OLVASTAI ÉS TUDOMÁNYOS

MINDEN ÁGALBOL

TÖBB TUDÓSSÁG EGYSÉBÉBÉ

Csak mindenoldalu vizsgálat által lelhetni fel az igazságot, 's ez csak a' gondolatok legszabadabb közlése által valósulhat. Hol a' beszéd korlátos, ott rab a' nyelv 's csak rabként szól.

*Gróf. Széchenyi István
Hitel.*

FOGLALAT.

	lap
Az 1827-ki országgyűlés emléke. Mélt. Sárvári Felső és Alsó Vidéki gróf Széchenyi Istvánnak. Horváth Elek	1
A' tölgy és a' repkény. Lencsés Antal	14
Hunyady László Belgrádnál 1456-ban. Honnyi historiai nevezetesség. N. Takátsi Horváth János	15
A' gyertya és az esti pillangó, vagy vatsoravesztő. Lencsés Antal	16
Honszeretet. (Németből)	17
Népdal. Kapuy Károly	61
Nyomozások az írásmesterség eredetéről. C. S.	62
Éjfi. D* P*	80
A' bécsi nagy döghalál (pestis) 1679-ik évben (Lembert szerint) F. A. Molnár Sándor	81
Némelly Zsidók hitbéli előítéleteiről. Edvi Illés Pál	96
Népdal. Kapuy Károly	106
A' vak fametsző. F. A. Molnár Sándor	107
Nagy-Britannia népessége. P. F.	109
Mirabeau, Wilkes és Chatham. P. F.	110
Könyvirág gróf Plater Emilia sirhalmára 1832. Vaskapui Kapuy Károly	111
Szép Elma (Ballád.) Major Lajos	112
Szerelem és boszszuállás. Árvaffy Béla	113
Cátó. D* P.*	121
Népdal. Alföldy Károly	122
Magyarország földének 's a' hozzá tartozó tartományoknak történetei, a' legrégibb időktől fogva Sz. István királyig rövideden előadva. (Folytatás) Mindszenty Antal	123
Caudálkozásra, sajnálkodásra méltó sorsa egy magyar püspöknek Tatárországban, 1510. körül. N. Takátsi Horváth Ján.	140
Felelet. Árvaffy Béla	141
Angéla. Sebők	142
A' reggeli ittas D* P.*	146
A' török vezér levele Léva vára kapitányához, 1663	147

F. B. I. A. I. A.

100
101
102
103
104
105
106
107
108
109
110
111
112
113
114
115
116
117
118
119
120
121
122
123
124
125
126
127
128
129
130
131
132
133
134
135
136
137
138
139
140
141
142
143
144
145
146
147
148
149
150
151
152
153
154
155
156
157
158
159
160
161
162
163
164
165
166
167
168
169
170
171
172
173
174
175
176
177
178
179
180
181
182
183
184
185
186
187
188
189
190
191
192
193
194
195
196
197
198
199
200

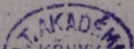
Az 1827-ki országgyűlés emléke.

Mélt. Sárvári Felső és Alsó Vidéki gróf

Széchenyi Istvánnak.

Mennyei szent érzés! — Mire int ég szültte Camoenám? —
Nem vala még gondom henye életet élni hazámban,
Bár kised, de szives szüleményim hirdetik azt már;
'S most, — óh hála egek! — mikor a' haza atyjai ott, hol
Kárpát bérczei nyulnak el, a' nép rakta Pozsonyban,
A' nemzet boldogságát alapítani vágnak;
Némán nézzem-e én; mire tör nagy tette azoknak?
Engedek óh szent szüz! — Intésed lángba hevité
Lelkemet a' haza dolgában: mit tudnom adál, azt
Kis lantomra veszem; — halljátok Pannoniának
El nem korcsosodott bajnok maradéki figyelmel! —

Ime, miért régen tüzes óhajtással epedtünk,
A' mire század előtt szent czéllal törtek előjink,
Most, mikor Istvánnak thronusán népének imádott
Atyja 's királyja Ferencz tündöklék, elérjük ugyancsak;
'S nemzetiségünknek derülő szép hajnala fénylik.
Látta ez a' Magyarok hivségét; — látta, miképen
Voltanak ők készek buzgón vért ontani érte;
Látta, mi forrón áldoztak, ha kívánta; vagyonjok
'S értékök javait; mikor a' Francz lepte határit
Szép országainak, 's dühösen fenyegette veszéllyel;
Látta, mikor döllyfös seregével elöntve hazánkat
Náoleon mézes hitetessel vágya hitünknek
Szentségét tipratni velünk; a' lelkesedéssel
Rakos térmezejére híván koronánkat eladni
'S törvényes fejedelmünktől elhajlani; — látta:
Esküdt hivségét mi igen megtartani tudta
A' Magyar, és melly kész volt vérét ontani inkább,
Bár készületlen kellett megvívnia, hogy sem
Pártot ütő szízzel csábító szóra hajulni; —
Látta; 's imigy szólott: Országom gyámoli! — bajnok

Ősöknek méltó ivadéki! — szívemre hatának
 Hűségteknek ezer példáji. — Vitézi karokkal
 Védtétek thronusom: bámult Európa töretlen
 Hűségtek jelein; mert ez vala nemzeti jegytek:
 Ez vala, a' mellyért minden fejedelmi előjim
 Őseitek sziveit 's tettit mindenha becsülték;
 'S nemzeti alkotmánytokat így tartotta meg a' vész.
 Ez vala, melly a' hét ellenség büszke dagalyát
 A' mikor ingadozott szivből kedvelte Theresá
 Édes anyátoknak fejedelmi teremje, letörte;
 'S hétszer erősb erejét viván, letapodta vitézül.
 Édes atyát véltek bennem, hát meg ne csalódjék
 Szent bizodalmatok. — Itt állok, nem meszsze az éltet
 Béfödöző sirnál; nem léphetek abba örömmel,
 Mig fel nem nyitom a' mellet, melly egy atya forró
 Érzeteit végkép szemeteknek elébe teritse.
 Gyermekük boldogságát eszközteni szokták
 Édes atyák; — legyetek megbizva: ez az, mire czélzok.
 Édes atyátoknak vallom magam: éljetez ezzel
 A' sokat érő szép nevezettel gyermeki hévvel.
 Jöjjetek öszve magyar nemesek! — gyülekezzetek öszve
 Ti, vélem törvényt szerző tagok ott, hol az Ister
 Mossa Pozsony várát, hogy ama' vér szülte szabadság
 'S nemzeti alkotmány, melly oly sok ezernyi irigyek
 Ostromait, miat századokat vállán viselő agg
 Tölgy az üvöltve duló Boreás fuvalmait iznos
 Melle szegezttével, megvetve 's tapodva kiállta,
 Általatok megerősittetve ujljon, idüljön:
 Jöjjetek! — oly törvényt alkossatok, a' mire minden
 Nemzetek építsék boldogságjoknak alapját:
 'S lássák, mért haladott illy sok századra erőtök.
 Jöjjetek! — e' század szelidebb jó lelke hevitvén
 Szivetek érzését, oly törvényt hozzatok, a' melly
 Polgár társaitok boldogságára emelve
 Emberiségünk szent igazit tegye állhatatossá;
 És a' nemzetet e' képen rokon érzetü lángra
 Hozván, öszvevetett vállal törekedjetez arra,
 A' mit tőletek a' haza vár, 's fejedelmetek óhajt.
 Sem vér, sem vallás, sem egyéb más részrehajulás
 Fel ne zavarja rokon sziveteknek tiszta folyamját:
 Ősi szabadságtok fel nem dulhatlan imigy lesz.
 Jöjjetek! — és sérelmeteket nyujtsátok előmbe,
 Nyissátok ki ti is szivetek hó gyermeki lánkkal:
 'S látván sérveteket, fogom azt enyhíteni örömmel.
 Mondá a' szeretett fejedelm, 's könyözönbe boritván
 A' Magyarok szemeit, vérökkel létöket adni

Készek, 's olvadozó sziveikben lángola a' tűz,
Melly képes vala mindenkor természetni nagyot 's jót.

Vastag fellegeket váránk gyülekezni egünkre,
Mellyből mennyköveket véltünk villanni hazánkra;
'S im egyszerre dicső méltóság fényjei közt tünt
A' nap azonra derült képével: mennyei harmat
Hulla, 's ujlva virult magyar Isten szülte reményünk! —
Boldog az ország, melly kegyes érzetü édes atyát lel
A' koronás fej alatt, 's fejedelmi palástja szelidség.
Nincs helye a' rabigának, hol jó és igaz a' fő.
Ott legkellemetesb a' vér szerzette szabadság,
Hol fejedelmi szivet hiv néppel költsönös érzés
És rokon egyesség szeretet lánczával igéz 's köt. *)
Csillagok ezrét a' napnak sugári viditják,
A' hold is fényjét annak hálálja; — ezen föld
Minden részeinek plántája, gyümölcse, virágja
Általa él, ettől mozog, él csak az emberi nemzet:
A' természetnek bontsd fel kötelékit azonban,
'S vond le az égről azt; — minden kienyésze fonákul.
Ellenben ne legyen csillag, hold, földi növény,
Veszsen az emberiség, minek a' nap is akkor az égen?
A' mikor a' nap nem szolgál kormányra hajósnak,
A' tenger tágos kebelén pótolja ezen jót
A' csillagzatok ismeretes járása 's világa;
Igy ha királyodnak tündöklik fényje feletted,
Boldog vagy nemzet! — ha hogy ő így éltet, imádhatsz;
És viszon ő akkor mondhatja királyi hatalmát
Boldognak, mikor a' népnek megnyerte szerelmét;
Akkor terjed egész fénnel birodalma határa,
A' mikor őt a' nép rokon érzete élteti, 's ő ezt.
Illy közös érzettel gyült öszve királyi hatalmas
Széke körül honnunk választott népe, Ferencznek!

Ah! látom, — látom; — haza atyjai! buzgva mikép forr
Árpád vére dicső eretekben nemzeti tüztől.
Látom, mint törekeszték erős lélekkel atyjaink
Vérével szerzett alkotmányunknak ügyében
Jóvá tenni, miért fél század nyögve sohajtott.
Látom, honszeretet lelkétől buzgani bajnok
Melleteket, 's gyarapodni lycurgusi elmeszüléstek,
Melly Árpád népét boldoggá teszi örökre.

*) Fallitur, egregio quisquis sub Principe credit
Servitium; nunquam libertas gratior exstat,
Quam sub rege pio. — Claud. de land. Sulic. III.

Látom szent lánggal függeszteni figyelmetek árját
 Nemzeti nyelvünknek csinosítására fejenként:
 Így lesz nagy nemzet Pannonnak népe idővel.
 Kárpát bérceiről hangozzák rendre az Echók
 Szózatitok. — Hallom, — hallom, mint zengnek előnkbe.
 Int fejedelmünk, így szólnak, 's mi nemzeti lángtol
 Égve ne induljunk-e hazánk oltára tűzéhez?
 Boldogságunknak kívánja letenni alapját,
 'S el ne fogadjuk-e mi nyujtott áldásit örömmel?
 Mint atya, gyermeki közt jelenik meg: gyermeki szívvél
 Öntsük ölébe tehát, mi szívünkön fekszik, azon bajt,
 Melly már századok oltá hazánk fenyegette veszéllyel.
 Minden századok éveiben tündökleni látánk
 Férjfiakat, kik bölcs elmével tudtak az ország
 És nemzet hasznára ügyelve tanácsokat adni,
 'S ritka gyümölcstermő törvényt alkotni, ujtani.
 Szép nyelvü Cicerót, mi Catókat 's mennyi Lycurgust
 Számlál évkönyvünk! kik is a' közjóra ügyelvén
 A' haza atyjai közt Rákos mezejére gyűlének
 'S bölcs végzéseiket halás érzettel imádván,
 A' késő onokák áldást esdeklenek elhunyt
 Szent hamvokra nemes hévtől gerjedve dicsőre.
 Mennyi viszontagság, hány vész döngette hazánkat,
 Hány veszedelmes tör nem függe gyakorta felettünk;
 Oh hány száz fejü vad hydrát táplála ölében
 E' haza, melly mérges fulánkját ellene fujván
 Nemzeti létünknek gyászos sirt ásní igyekzett;
 'S nem volt olly hatalom, nem volt olly fondor irigység
 A' melly szentségét megfertőzhette dühével;
 Mert fejedelminket mindenkor költsönös érzet
 Kötvén népéhez, köz pályát futni szokás volt.

Volt ugyan egykoriban bus visszavonás is ezek közt.
 Jobbra derült század jelen-éve! mi kellemes érzést
 Szül dobogó mellünk beljében mostani lelked,
 Melly szeliden lengvén, a' vérözönökbe merült bus
 Századot, irtózáván, kárpittal földni törekszik,
 'S kedvet adó vágygyal, langy felleg közt lemosolygva
 Készül az emberiség igazát megmenteni, és a'
 Törvényszerző agg testet fentartani szentül.
 Int ez az égből, és fejedelmet honfi tagokkal
 Öszvecsatol, 's az egész boldogságára törekszik.

Ime Ferencz, elhunyt fejedelmink hosszu sorában
 Ön maga nyujtja segéd karait, maga tárja ki mellét,
 Melly atyaérzeteit hódítva kitünteti, intvén

Nemzeti lelkünket felgyulni hazánkknak ügyében.
 Ah! -- mikor édes atyánk boldogságunkat ohajtja,
 És a' szerte halált szóró fegyvernek ezernyi
 Mennyköveit megszüntetvén, a' béke ölében
 Ön maga ínt javaink eszközlésére, ki lenne
 Köztünk olyan imetlen, hogy ne sietne örömmel
 Kapni az alkalmon, melly rögtelen utra vezérlvén,
 Ősi szabadságunk feltünttét nyujtja kezünkbe?
 Igy szólnak honnunk bölcs atyjai, 's éjtnapi szorgos
 Fáradozásikkal vonják Európa gyelmét.

Am de ki is kételkednék illy hősi atyáktól
 Szármozatot vett nemzetről, melly ősi hagyását
 Büszke dicsőséggel fentartani tudta 's akarta
 Minden időn; 's boldogságát fejedelme javával
 Kapcsolván, vagy erős markába ragadta aczélos
 Fegyvereit, 's kész volt ezerenként osztani halálos
 Vágását azok ellen, kik botor észszel akarták
 Dulni ezen szentelt frigyét, avvagy, hogyha erősebb
 Ellene felmulván erejét, nem győzhete, halni,
 'S bölcs intézeteket mindég képes vala tenni?

Nézd a' törvénytest könyvét évekre felosztva,
 'S vessd más nemzetekét vele öszve, ha lelsz-e dicsőebb
 'S bölcsőbb cikkelyeket külsők könyvében ezeknél?
 Még mikor a' durvább század fellegbe boritva
 A' vadon emberi elméket, nem szülhete mást, mint
 Vérontást buzogó vad lelkeket, akkor is Árpád
 Hősei bölcs törvényt alkottak, mellyek erőssé
 Tettének olly alapot, mellyet megdönteni képes
 Nem vala semmi vihar, még akkor is, a' mikor édes
 Honnunk keblében hálátlan korcsokat emlett,
 Kik vagy az ön hasznót hajhászva elébe tevék azt
 A' közjónak, vagy korcsos nevelésök az édes
 Nemzeti érzetet megfojtván, rosznak eredtek,
 És buta elmével magok ásták sirjok üregjét,
 Avvagy lelköket a' méltóság szomja epesztvén,
 Pártot ütő dühödés lángjába borítani indult
 Vágyjok szép honnunk kebelét, 's testvéri szivekbe
 Mártani brutusi tört játéknak tartani szokták.
 A' mikor a' babonás vakság hályogja borita
 Más sok nemzeteket, 's halitéletök éktelen okból
 Vagy tüzesült vasakon próbául járata embert,
 Vagy más móddal az ártatlant büntette halállal,
 Már akkor honnunk fejedelmi thronussa virágozott
 Kálmánban, kinek is bölcs lelke kiirtani indult

Azt az igen babonás és durva itéletet, a' melly
 Ezreket áldozatul felkonczola ostoba észszel.
 'S véled-e, hogy Kálmán idejében hozhata törvényt
 Csak maga a' fejedelm, vagy honnunk atyjai véle
 Őszvecsatolva hozák azt? — Így ha van, érted-e már most:
 Hogy már e' vak idő felnyilt szemü férjfiakat szült
 Honnunkban, kiket a' bölcs elme magasbra repítvén,
 Sok más nemzeteket felmultak, 's annyi Catókkal
 Kérkede e' szép hon, Márs hány nagy bajnokokat szült.
 Akkor is, a' mikor a' hatalom nagy része pogány fők
 Kényje alatt dulván vésszel fenyegette hazánkat,
 'S régi szabadságát feleinknek vágya tapodni,
 Fentartá egy titkos erő szent palladionját.
 Sőt mikor a' Török országunk székébe befészkelte,
 'S mindeneken teljes hatalom közepette parancsolt,
 Ősi szabadságunk soha nem vala gondja tapodni.
 Egy ördög vala csak, melly konkolyt hinte hazánkban,
 A' sok részre hajult egyenetlenséget, az undok
 Viszszavonás vétkes magvát vetekedve tenyésztő! —
 Ez vala, oh Magyarok! — mindég veszedelmetek; — ez tett
 Számptalan áldozatot, mikoron faklyája lobogva
 Gyujtogatá szép várokat, letapodta kalásztok,
 'S véretekert pusztult telekekre kiontva pazarlta.
 Látom, — hah szomorú látás! — mint festi Mohácsnak
 Téreit is nemesek, — honnunknak ritka reményi, —
 Véretek! — Oh látom, mint dül magasabbra, dicsőbbre
 Termett nagyjaitok sokasága halálos özönbe!
 Hány nagy nemzetség, hány törzsöke nagyra menendő
 Hős onokáknak vég veszedelmét lelve, hanyatlék
 Éje ködébe imitt! — Haza! méltó könyre fakadhatsz!
 Így rogyik ágaival le ama' sok századot élt agg
 Tölgy, mikor a' dühödő vihar ellene dulva keményen
 Rázza, 's erős dölffel gyökerét szaggatva ledönti.
 Viszszavonás! — egyenetlenség! — im a' te gyümölcsöd! —

Ez vala, a' mi dicsőségünk hátrálta koronként,
 Ez vala, a' mi nevét, bár szerte imádta Magyarok
 Minden idő és kor, valamennyire ködbe borítá,
 'S a' fejedelmet igaz népétől visszajeszttvén,
 A' rokon érzéstől elvonzá és idegenné
 Tette ezent attól. — Pedig úgy tündöklék az ország,
 Melly fejedelmével közösen szok szerzeni törvényt,
 Hogyha rokon szivvel 's bizodalmas harmoniával
 Félretevén minden mellék okot, arra törekszik
 A' törvényt szerző hatalom, mire hívja hazája,
 És java mit kíván, közös áldozatokra felosztja.

Nézzed ama' terebélyes fát, melly meszazoterült zöld
 Lombjaival hives árnyékot nyujt a' melegítő
 Nyári nap ellen az elfáradt vándornak, alatta;
 'S mennyi gyümölcsessel nem táplál, ha megengeded őrne.
 Ágaitól foszd meg, — 's enyhet nem lelhet alatta
 Lankadozó tested, szád nem kóstolja gyümölcsét;
 'S ámbar újra kihajt, de előbbeni disze kihunyt már! —

Még vala egy más ok; 's nincs elhárítva egészen,
 Melly Árpád fíjait gátolta magasbra repülni:
 A' nyelv; — mert idegent majmoltak ez évekig ősink,
 Róma kihunyt nyelvét, — henye mód megvetve sajátunk.
 És van-e olly gyönyörű, van-e olly kerek ajkad olasz föld
 Hajdani népe? minőn bámulhatsz, szóllani hallván
 Egy nem kocsosodott magyar ékes nyelvü beszéllőt?
 Hogyha akarsz szeretőd kara közt enyelegni Olaszszal,
 Lelhatsz lágy szavakat: Petrarca keserve mi szépen,
 Melly olvadva ömöl Himfink Eratója kis ajkán,
 'S édes olasz hangon szivedet bájolja magához.
 Francia tüzre ha vágysz: 's rémitő Mársnak igéjít
 Dördülő ajakon viadal közt szórni kívánod,
 Vagy méltóságos tisztéd fenhangzani buzdul,
 Vagy bőségeddel mint a' Duna zugni igyekszel,
 Vagy csendes lélked, mint a' Balatonnak özönje,
 Ritkább indulatok zajjától kelve habokra.
 Jó 's kegyes érzését szóval kifejezni kívánja:
 Nemzeti nyelvédben, hidd el, fő kincsre találtál.

Mondj Európában nyelvet, melly lantra hatalmasb
 Volna mienknél! — Mondd, szebben hangzottak-e Róma
 Lantjai, mint Magyarink költőji kezében az ékes
 Tárogató? — Görögök mértéke mi isteni bájjal
 Szabja ezer nemeit versének mézes ajakkal
 Nemzeti nyelvünkön, 's melly mennyei harmoniával
 Ömledez a' kényesb izlésü rim is azon már! —
 Nincs tudomány, nincs mesterszó, nincs semmi akarmelley
 Ismeretlen fejezés, mellyet nem tudna kiejtjni,
 A' ki magyar nyelvét igazán ismerve beszéli. —
 Próbáld, (hogyha szabad példával is élni) barátom!
 Próbáld: egy idegen nyelven tarts hoszszu beszédet,
 Főkép, mellyet az öszvehuzott hangzóknak özönje
 Képtelenül önt el, nyelvéd mint fárad el abban,
 Melly darabos, mi nehéz, melly durva, kiejteni melly gond,
 A' mikor a' gyönyörűn hangzó magyar ajkak akarmelley
 Hoszszu beszédek után nyugalommal ömölve mosolygnak.
 Illy alkalmas, illy szép lévén nemzeti nyelvünk,

Óh! mi erőltete hát Magyar, arra: hogy annyi időig Számkivetésbe adád e' szép és ritka sajátod?

Ollyan anyáról mit mondasz, ki szívének alatta Táplált magzatját eldobván, 's számba se vévén, Egy idegen fattyut fogad el, 's táplálja tejével?

Illyen gondatlan voltál, Magyar! a' mikor önnön Nyelvedet elvetvén, Latium nyelvére szorultál, 'S régi jusod titkát idegen vendégre kötötted;

'S vajha, ha már törvényszékidnek Róma parancsolt, 'S kénytelenül annak hódolnod kelle, egyéb más

Nemzetek ajkaival ne hóbögtél volna! — de ime:

Főbb 's jelesebb fijaidd 's lányid ha beszélni hallád, Német-e avvagy Francz, vagy Olasz, nem tudtad itélni;

Mert anyanyelvén nem szóllott, sőt azt nem is érté;

Rosz 's alacsony nevelés jele volt, ha ki anyja tejével Szitt nyelvén szóllott egyedül, 's más nemzetekén nem,

A' teremek franczul csevegének, német enyelgés

Illett csak közibök, szentségtelen átkok alá volt

Vetve az, a' ki velök nem volt más nyelvbe avatva.

Német, olasz, francz nyelv hangzott muzsikájikon a' szép

Nem deli népeinek, 's csak ezért vala képes az ifju,

A' ki nekik hódolt, viszon érzést nyerni 's szerelmet.

Illyen anyaktól, illy férjektől, illyen időkben

Óh haza! mit vártál? temetődet nemde 's haláloed? —

A' nemzet, melly nyelvét nem kedvelli, hanyatlik, 'S megvetvén szomorú sirját maga ássa magának.

A' nyelv élteti a' lelket, melly nemzeti létünk

Fentartván, méltóságunk ismerteti mással.

A' nyelvet csinosítsd, csinosul vele nemzeted éke;

Kedvelled nyelved, szereted honnodnak ügyét, melly

Fő kötelességed, ha igaz polgára vagy annak.

Nézd csak azon nagy nemzeteket, kik előbbi időkben

Szolgai nyüg közepett Latium nyelvének alája

Vetve, mikép mi is, versent csinosítani sajátjok

Nem törekedtek, ugyan valjd meg: nem voltak-e szint olly

Jártalan ösvényen, valamint mi ennek előtte?

És azt félretevén, 's magokét csinosítva mi nagyra

Mentenek! — A' nyelvvel vagyon öszvecsatolva akarmelley

Nemzetnek nagysága, dicső ragyogása, erője;

A' nélkül bármelley nemzet, nem nemzet előttem.

Rajta tehát, honnunk bölcs atyjai! — törjetekek arra,

A' mi ezen nemzet fő kincsét polczra emelvén,

Számkivetéséből szeretett honjába vezesse,

'S hajdani fényjének sugarit kiderítse egünkön!

Félre azon nyelvvel, melly elhunyt! — Nemzeti nyelvünk
 Hangozzék törvényszékünkön, templomainkban,
 Márs véres piacznán, 's gyűlésink tágos ölében.
 Ez tegye a' polgárt egy testté öszvecsatolva;
 Ez legyen a' Musák ajakin nemesítve naponként.
 Nem csak az együgyü pásztor kis kalibája szeresse
 Azt, hanem a' paloták fényjében is egyre viruljon.
 Az legyen a' szép nem fő disze, az érdeme, hogyha
 Nemzeti szép hangon magyar ész munkáltta daloktól
 Ömledező lágy érzés közt kedvelteti ajkát.
 Szép hölgyek! deli kellemetek mi igen nevelendi,
 Isteni ajkatokon ha magyar csinosult ige hangzik,
 'S töletek érdeemesek csemetéjitek elve tanulni:
 Mint kelljen nevetek kirebegniök ősi szavakkal!
 Így a' büszke Magyar nagyságát tiszteli minden,
 A' ki nem ismervén elrejtett kincseit, eddig
 Fondor irigységgel megvetve gunyolta 's nevette.

Oh! de kinek szóllok, kit buzdít gyenge Camoenám,
 A' mikor a' thronuson nemzet kedvelte király ül?
 A' ki viszon hévvel kedvelli alatta valójit:
 'S mint atya, hiv fijasit boldoggá tenni igyekszik.
 József, honnunknak nagy nádora egyes erővel
 Arra tör és feles áldozatot szentelve hazánknak
 Oltárán, buzgó tömjényje az égbe hatott; — 's már
 Minden igaz Magyar, a' ki előbb hurczolva igáját
 Több idegen nyelvnek volt rabja, 's gunyolta magáét.
 A' nagyok, a' kik előbb csemetéjiket egy idegennek
 Bizták kárhozatos leczkéjire, nemzeti nyelvünk
 Már megkedvellén, ajakikról ékesen ömlik,
 'S hő mellökben felgyulván a' nemzeti érzés,
 Mennyi dicső 's jeles áldozatot nyujtottak azonnal? —
 Fénylik örökre neved nagy nádora drága hazánknak,
 Mig a' nemzetnek musaeuma állni fog, élsz te!
 Élsz, mig a' törvénykönyv hirdeti bőkezűséged,
 Mellyel ezen nemzet csinosítására ügyeltél.

Hát te, dicső Szécheny lelkes disze és fija István!
 A' ki egész vagyoned haza oltárára letenni
 Szent kötelességnek tartád, Fabiusnak, ama' nagy
 Római hősnek szép tettét vetekedve követvén.
 Mit mondjak, fényes tettet hogy emelje dicsőség?
 Vagy vagyok érdeemes én emliteni téged, imádott
 Oszlopa honnunknak, kit az érdem öelleve magasztal?
 A' te szerénységed nem akarja dicséretek utján
 Nagy neved említetteti: holott te nem arra törekszel

Hogy hiu fény környözze fejed, vagy enyészetű szobrok
 Hirdessék tettet, csupa honnosi érzet az, a' melly
 Lelkedet éltetvén, szent tüzre hevite hazádnak
 Haldokló létét életre varázslani. — Engedd, —
 Óh engedd még is: hogy azok közt, kik veled egy szent
 És rokon érzettel birnak, legyek egy, ki nevednek
 Tömjényt égessenek, 's hálám elzengeni merjem.
 Fénylik örökre neved herczeg Batthyány dicsően
 'S több nagyok érdemivel tied óh Andrásy! — kik a' nyelv
 És tudomány tüzesült lelkét buzdítani vágyván,
 Bőkezűségtekkel vontok magatokra figyelmet.
 Óh ti valódi nagyok, ti hazánk őroszlopi, Árpád
 Méltó hiv onokáji! mikép hálálja Camoenám
 E' példátlan tetteket? — hol lelhet igéket,
 Mellyekkel nevetek fel tudja emelni az égig?
 Hintsen az ég áldást fejeteekre tized 's huszad izig! —
 'S a' népet szerető fejedelmet gyujtsa tovább is,
 A' szépen gyarapult academia lelkes alapja
 Hogy mentül hamarább letetessék, 's fussa magyar nép
 Munkás része kitett pályáját. — Aldani fogja
 A' késő maradék nagy tetteket, óh haza hősi! —

Illy alapot vetvén boldogságodra magyar nép!
 Honnunk atyjai most, — méltó halára emelkedj
 'S a' nemesült tűz, melly benned fellobbana, végig
 Állhatatos hévvel lángoljon. — Nemzeti diszed
 A' ruha is, mellyet hamvából (szinte mikor már
 A' francz öltözetek honnos feleinkre özön mód
 Szerte kiáradván, azokat puhaságra taníták)
 Ujra divatba hozál. — Ha igaz, hogy az emberi elme
 A' külső jelről jobbára itélni szokott a'
 Belső érzetekre, tehát nem kell-e ruhánkat
 Szabni azonkép, hogy ki Magyarnek látja ruháját,
 Lássan azon pontban lelkét is rejtve alatta.
 Nézd csak azon buja öltözetet, melly romlani indult
 Sajna botor népét fődözé, mikor ölte rokonját,
 És mikor a' bujaság özönébe merülve hanyatlott,
 Melly lágyan, mi hiun fődözék áruba bocsátott
 Szentelen és elkorcsosodott pulya tagjait annak!
 És nem láttad-e a' külsőről, benne mi lappang?
 Nézz egy büszke Magyarat daliás jeles öltözetében,
 'S bámulásra fakaszt: nagyságát látod alatta
 Lelkének, 's egy fenrepső nemes érzet árját.

Nézd kalpagjában strucz hó szín tolla mikép leng,
 Mint szedi a' napnak fényjét sok gyöngye magába,

'S körbe keritvén azt, szemfényt veszt játszi sugára;
 Melly komolyan pillog pirosan tölt arcbul alula
 A' szikrázó szem, 's mi igen diszesíti bajusza;
 Nézzed arany-rojtos nyakkendeje domboru mellén
 Melly diszesen nyugszik, karcsu derekára mi szépen
 Rátekerül czombig lefolyó dolmányja ragyogva
 Fény himezetjében; — mint meglep alóla kilátszó
 Izmos, inas lábát feszesen fődöző piros, avvagy
 Más színü szép nadrágja 's arany czafrangu topányja.
 Drága kötön csipejéről függ görbedve le kardja.
 Mellyen erős balját komolyan markolva nyugasztja.
 Végre tekintsd széles válláról drága perémes
 Hoszszu mentéjét hátulról folyini bokáig,
 'S nem buzdít-e erős ősidnek lelke dicsőre?
 Nem dicsekedsz-e Magyar! fellengős fénybe merülve?
 Illy pompás viselet csak nagy lelkekre mutathat.
 Gallia azt látott fényes követinknek aranytól
 'S drága kövektől tündöklő jeles öltözetében,
 A' mikoron Matyás fejedelmi hatalma virágzott,
 'S hősi dicső lelket bámulva imáda azokban.
 FÜRGE huszáriknak szép nemzeti öltözetében
 Bajnokokat nézett mindég Európa, 's csudálva
 Fegyveresit daliás magyaros köntösbe övedzé,
 És maga a' nemzet ne viselné fényes örökjét? —

Ebben is e' század lelkes példája kitetszett,
 Mert szép öltözetét, millyen tündökle atyájin,
 Viszszahozá, 's idegen köntösnek nincs disze már most.
 Nemzeti érzetünk e' kép megújulva mi képes
 Minden hősi jeles tettekre kikelni; — kiváltkép
 Hogyha tüzes vérü fijaink számára kinyilik
 Jó Ludovicántól nevezett MARS temploma, 's abban
 A' fegyverre szokott nemzet gyakoroltatik egyre.
 Örvendj! — meglön ez is. — Fejedelmünk gondja kiterjedt
 Arra is, és honnunk nagy lelkü nagyjai számos
 Áldozatokkal már letevék a' talpkövet arra.
 Fényleni fogsz haza hát, nem kétlem, fényleni fogsz már;
 'S régi dicsőséged derülő sugára mosolygó
 Fényben fog tisztult egeden tündökleni, — bizzál! —
 'S valljon, mondsza: ki volt kezdője, ki eszköze ennek?

Mind ezeket nem-e a' kormány jósága okozta?
 A' kormány, mellynek kegyes érzete nincsen egyébre,
 Mint hiv népeinek boldogságára szögezve? —
 Áldás mind ezekért szeretett felséges atyánk rád!
 Légyen azért hivség, szeretet, fejedelmi jutalmad.

Szólj! 's vagyontuk tied; — ínts! — 's éltünk áldozni te értted
 Kész mindenha magyar néped, mint hajdani korban;
 Szólj! — és általad újra hevült nemes ősi szabadság
 Angyala képes lesz mi velünk tétetni csudákat! —

Már ezek a' nemzet csinosítására hatalmas
 Eszközök; — ámde szabadságunk 's polgári valónk is
 Hogy ki ne hunyjon, örök létet kell néki szereznünk,
 'S olyan erős oszlopra nyugasztunk, hogy ki ne düljön;
 Sőt felemelve fejét, ha egész föld ellene adáz
 Lélekkel kikel is, tépjen diadalmi borostyánt,
 'S mindeneket földig letapodva dicső neve fényes
 Tündöklés közepett másoknak is adjon erőt 's lényt.

Már a' régi mesés század vad lelke homályos
 Éje ködébe leszállt, 's vérszomját oltva, halálos
 Fegyvere tört élet nem használhatva, korommal
 Telt barlangjában mély szenderedésbe merülvén,
 Kigyófürtü fejét csak néha emelgeti, 's kékes
 Lángot okád, de dühét nem eresztheti senkire már ki;
 Mert iszonyu lánczok karait békózva lezárják.
 Tudnillik: látván a' nemzetek Istene véres
 Áldozatit, mellyek majd a' vallási vakító
 Buzgalom által ezer nyomorultat tönkre zuzának,
 Szász iszonyu kínzások közt huzzolva halálra.
 Majd egy fősvénynek telhetlen birtoki vágyja
 Dus telekit többel sokasítani bőszüle, 's gyengébb
 Szomszédját, mikor a' nyugalomnak csendes ölében
 Ártatlan hölgyét forró mellére szorítva,
 Boldogságának nectárát nyelte: rohanva
 Meglepven, rabszija huzá, 's prédálta vagyonját.
 Majd egy büszke nagy ur, sziklás várába vonódva,
 Zsarnoki mód dördült le szidamló szózata, 's mint a'
 Zeus villáma dühös ropogással döntte le mindent.
 Rettege a' jobbagy ránczos vad homloka láttán,
 Rettege, — mert egy kis botlás kínzásra elég volt,
 És nem urat, hanem egy gyilklót volt kénytelen abban
 Tünni, 's fejét rabigába bocsátani félve, remegve.
 Látá mind ezeket fény környékezte egéből
 Istene a' lenyomott nemzetnek 's emberiségnek,
 'S a' század zsarnok lelkét poklokra itélvén,
 Egy szelidebb lelkét küldött a' földre helyette,
 Ez kegyes ihléssel lágyítva az emberi szívet,
 A' tudományoknak kinyitá szent templomit, a' vad
 'S nemtelen érezetet vadon országába küszöblé.
 A' polgár igazát nemesek lelkére kötö ő

És nem rabszolgát néz abban ez ime ezentul,
 Mindent mint testvért rokon érzetü lánggal ölel már,
 'S öszvevetett vállal nem az ön haszon ingere buzdít
 Senkit: nemzeti hév köz boldogságra törekszik.
 Már ma valódi nemest nem atyák hunyt érdemi tesznek;
 Önnön erőnyében leli azt kiki; nem keres immár
 Senki dicsőséget fényesb születése körében,
 És felemelt fővel meg nem veti a' kalibában
 Rejtekező munkás embertárust semmi nagy ur; — sem
 Durva keménységgel jobbagyot marhai módon
 Nem sanyarit a' földes urak zabolátlan igája.
 Csarnokok és paloták pór népnek előtte bezárva
 Nincsenek: a' közügyü teremek felnyilnak azoknak.
 Törvényszéken ül a' bekötött szemü tiszta igazság,
 És az aránsuly nem nézvéen se szegényre, se dusra,
 Jótévő kezeit kirekesztlen nyujtja közösleg.
 Ősi lakásához, bármelly fél temploma nyilik
 Legközelebb, bemegy abba, 's idétlen itélete szülte
 Irtózás nem rettentvén, lelkében imádja
 A' mindennek urát 's atyját testvéri között, hol
 Egy két század előtt a' szent falat, óh buta gyilklok! —
 Hónnosi vér festé, 's feleit különözte kajánság.
 Embergyülölség, 's vakbuzgó elveitélet.
 Nemzetet a' nemzet vendégül honja ölébe
 Béfogad és táplál, javait vele osztva, 's viszontag
 Az, halás kezeit nyujtván, köz erővel igyekszik
 Futni azon pályán, melly nemzeti lelkesedéssel
 Honfiusítását érdemleni vágyva Magyarra
 Lenni kíván, 's nyelvét keayeréért váltva szabadság
 Ősi erőnyel nyert díjában venni szeret részt.
 Im ezek, a' mellyek fárasztják lelkesedéssel
 A' hon bölceit, és miket ők eszközteni vágnak.
 Illy nagy gondolatok hevesitik melleteket, ti
 Lelkes atyáji ezen szép honnak, kikre sugárit
 Osztja jelen százunk szelid angyala: 's áldani fogják
 A' késő onokák munkasságtoknak örömmel
 'S nemzeti boldogság közepett érezve gyümölcsét.

Érted-e óh Szécheny nemes érzetü bajnoka István!
 Érted-e, merre lebeg fészeken kiterülve vitorlám?
 'S bár feles ellenszél még most gátolja ohajtott
 Utjában, de veszély nélkül a' partra kötend majd:
 Mert biztos kalauza lesz a' Hitel annak ezentul;
 Az léssen szép nyelv 's bölcs elne szülötte Világod,
 Melly a' józan itéletnek meggyujtja világát,
 'S gyáva setétségét szétvervén durva butáknak

Nemzeti létünket boldog virulásra deríti,
 Főkép most, mikor a' thronuson nép atyja, szerelme
 Ül, ki magyar népét boldoggá tenni akarván,
 Oldala mellé böles elméjü Lycurgusokat vesz,
 A' kik erős talpköre teszik nagy czélja alapját.
 Elj honnunk szeretett böles nagyja! 's kiviva dicsően
 Elkezdett pályád, vegye nemzeti lelked erőnyje
 A' koszorut, mellyet tapsolva fűz a' baza néked.
 Ti pedig országunk küldöttjei! kikre bizódott
 A' törvényszerződés nagy munkája, vigyétek
 Végre, mit a' lelkes magyar óhajt nemzeti hévvel.

HORVATH ELEK.

A' tölgy és a' repkény.

Szomszéd! ugyan miféle szél
 Hozott tanyámra tégedet?
 Így kérdi a' kapaszkodó
 Repkényt komoly hangon az ég
 Boltjára fel nyullaszkodott
 Tölgy, mellyet a' repkény ezer
 Gyökérrel átfurdalt vala.
 Téged, te hősfá! így felel
 A' csalfa repkény, idvezel
 Reád ölelkezett ötséd,
 Hogy, még midőn a' durva tél
 Lerázta is zöld lombodat,
 Bársony gyanánt övedzen ő.
 A' büszke tölgy megrázkodik,
 Repkénynek e' hamis szavát
 Hallván, 's imigy csufolja meg:
 Ki vélte volna, vérszopó,
 Hogy illy kegyes szived vagyon?
 Hagyj el te! hagyj el engemet;
 Mert a' te zöld ruházatod
 Sok éltető nedvet ragad,
 'S lop el belőlem, mellynek én
 Sokkal nagyobb hasznát veszem,
 Ha véle jól lakozhatom,
 'S belőle magvat hozhatok;
 Mint, csalfa bársonyom! neked.

* * *

Repkények a' hizelkedők.

LENCSES ANTAL.

Hunyady László Belgrádnál 1456-ban.

Honnyi historiai nevezetesség.

Alig hogy a' holtak közzé, a' fejevári sirboltba letették a' minden gonoszok ellenségét, a' haza atyát, Hunyady Jánost, gróf Czillei Ulrich mindenkép elveszteni akarta annak fijasait. Nem szünt meg azért őket László király előtt mindenkép gyanuba hozni. Kiütvén ujra a' török háboru, hogy annál inkább megbuktathassa Lászlót, fijasnak fogadta; de egyszersmind azt írta ipának Brankovics Györgynek: ezennel két olly golyót küld néki Belgrádból, értvén a' két Hunyady fejeit, milyennel Servia urai, még nem játszhattak. De a' levél Hunyady László kezébe került. A' király Belgrádot megszemlélni kívánta, hová László, mint ottani fővezér, őt meg is hívta; de gyanuba hozódván Czillei által Hunyady László miatt, félve ment oda. Elküldé azért előre Rozgonyit, lovagjaival, és midőn szabadon békotsátották, ő maga is elérkezett. A' vár előtt térden állva adá ált László gróf néki a' vár kulcsait. „Az atyám vitézsége tartotta ezt meg, ugymond, néked. Tízszer küzdött ő e' kulcsokért, és tízszer győzött. Vedd királyom, mint Hunyady fiai engedelme és hűsége zálogát. Az atyánk nyomait követvén, cselekedettel akarjuk szeretetedet megérdemlenni. De elhal leg szentebb akaratumk; legnemesebb erőlködésünk lesz szerencsétlenségünk, ha gonosz irigyeink tőlünk bizodalmat elragadják“. — „Tiszteljük benned Bisztricz ura, felel a' király, boldogult atyádat, Tartsd magadnál a' kulcsokat, és kegyelmünk felől

meggyőződve folytatod hivatalodat.“ — Az Austriaiak, Cselhek, idegen keresztések akarák most a' királyt a' várba kísérni. De Hunyady parancsára a' hidak felvonattak, a' kapuk bezárattak. Megdöbbenve parancsolja a' király, a' kaput megnyitni kísérőjinek. „Nem mi, felel a' bátor Hunyady, hanem a' haza törvényei zárják el idegenek előtt a' határszéli erősségeket; és a' szabad Magyarok nem örömet engedik, vagy osztják fel a' király bátorsága felől való gondot idegenekkel. Mahomed győzőji közt vagy most; és ezeknek mindegyike esküdt őrje felségednek“. —

N. Takátsi HORVÁTH JÁNOS.

*A gyertya és az esti pillangó, vagy
vatsoravesztő.*

Eláldozott a' nap, setét
Föld! már neked ki adna fényt;
Ha én, vagy a' szurkos fenyő
Nem öntöm a' lángot reád?
Lobogva szóll a' gyertyaláng.
Némán repül az éjbogár;
'S eloltja a' gyertyát. No már
Lobogj tovább csinált világ!
Ki a' nap ellen harczolál.
Elolvad a' szurkos fenyő;
E' szemtelen gyalázatot,
Elégni mert nem tudhata.

* * *

Már most imigy döng a' bogár:
Piczinyke gyéngeségedet
Esmerd meg, egy bogár elölt.

LENCSES ANTAL.

H o n s z e r e t e t .

(N é m e t b ő l)

Atyáknak átka iszonyu,
A' honnak átka iszonyubb.

I.

Durva szélvész zugott az 1830-ki December harmadik napján a' fák lombatlan tetején által; de durvábban zugott az öreg Zamosky vajda keblében. Haragos redők fedezék homlokát és hatalmas léptekkel járdalt a' téres szobában. Néha a' magas, hajdani ablakhoz lépett és mély figyelemmel pillanta ki a' télies természetbe. De mindég nyugtalanabbul csapá be az ablakot, mindegyre fenyegetőbbek lettek szeme villámai, mindég homályosabbak arcza sellegi. A' most leszálló éj, a' Vilia folyam tompa morgása, melly a' vár falait érintve zajdult le, mind nevelék a' jelenlét iszonyuságát. Zajtalan lépett be a' vajda szolgája egy világgal, meggyujtá a' falon lévő gyertyákat és viszont csendesen el akará hagyni a' szobát, midőn Zamosky vadul rá riad: „Még sincs közelebbi tudósítás?”

„Nincs, uram!” — felele a' kérdeztetett, karjait mellén keresztbe vetvén.

„Több ügyelőket kell kiküldeni; — parancsolá az öreg vajda. „Ha egyik közülök fijammal találkozik, sietést parancsolok neki.”

„Engedelmeskedem;” — mondá a' szolga 's gyorsan elhagyá a' szobát; haragos ura parancsolatját teendő.

„Gonoszság” morgá Zamosky, alig hallhatólag fogai között. „Fellázadt bolondok lesznek, kiknek

a' korbács szükséges. Maroknyi számu gyermekek, kik egy férjfiu megjelenésénél remegve és félénkenyen elbuvándanak.“

Egy a' félig fagyott hóban gázló lónak dobogása szakasztá félbe a' vajda félig kimondott gondolatit. Szilajul nyitá fel az ablakot; nyugtalansága határt nem esmere. Gyorsan reá viszont megjelent a' szolga.

„Zsigmond gróf nyomba követend.“ mondá majdnem lélektelen.

„Jól van“ felele a' vajda. „Hagyj magunkat! — Mint állunk fiam?“ kiálta a' bejövöhöz, egy huszonkét évü virágzó ifjuhoz. „Melly tudósítást hozol nekem?“

„A' legörvendetesebbet a' világon“ felele Zsigmond sugárzó szemekkel. „A' tyranni járom levetetett; a' becstelenítő rabszolgai láncz elszaggattott; megszégyenülten futja testvéreink fegyvereit az ellenség, a' Lengyel viszont szabadon emelheti az égre rég lenyomatott fejét.“

„Mit kell hallanöm!“ így szakasztá félbe a' bámuló öreg Zamosky. „Az én fijám menthetné egy lázasztó gonosz törekcdését, egy Zamosky helyben hagyhatná, hogy egy nép megszegi fejedelmének esküdt hivségét? — De erről utóbb. Most mondd meg bőven, mit tanultál ki?“

A' nélkül, hogy atyja kárhoztatása által magát meg hagyta volna zavartatni, elbeszélé Zsigmond a' lázadásnak November 29-kén Varsóban történt kiütését! — A' zendülés vezetőji, kiváltképen Vysozky Péter, a' merész hadnagy, nagyobb részint személyes esmeretségben voltak az ifju Zamoskyval, mert ez a' hadi oskolát több ideig gyakorlá a' fővárosban. Már akkor öszszegyültek a' lengyel ifjak időről időre, titkon, nem a' nyomatott hazán buslakodni, nem, hanem szabadulása eszközeiről tanácskozni 's az országlást kinszeríteni annak megtartására, a' mit a' nemes szivü Sándor nékik megígért. De ezen feltételek közepében visszahivattatott Zsigmond az atyától jószágaira, mellyek többnyire a' hajdan

lengyel vajdaságban, Vlnában, feküdtek. Már Lengyelország második felosztásánál orosz kézre jutottak ezen birtokok. De a' császárné meghagyá Zamoskyt — ámbár sokáig ellenségesen állott ellenében — ősi teljes jusaiban, 's ez idő olta mind maga, mind vagyonai orosz törvények szerint igazgattattak. Fényszomj volt fővonatja a' vajda characterének, 's Katharina, ki ezt hamar átlátá, a' büszke Lengyelt némelly kitüntetés által részére akará hódítani. Így lépe Zamosky orosz szolgálatba. De midőn az elszaggattott nemzet a' jövő évben viszont fegyvert ragada, midőn Kosciuskó, a' halhatatlan bajnok, a' haza- és szabadságért való szent csatába vezeté testvéreit, fel akara ébredni Zamosky szívében is a' Lengyel. Katalin, kinek egy ilyen lépéstől félnie kellett, mivel nem örömet láta egy illy hatalmas ellenséget ellenében, a' maga körébe hívá őtet, 's ott egészen elaltatá honszeretetét. Kosciuskó teljes meggyőzetésével 's a' reája következett utolsó Lengyelország felosztásával eltűnt azon ország az európai birodalnak sorából, 's elébbi fényéből semmije nem maradt hátra, mint dicső neve. Iszonykodólag hajták a' büszkék járomba nyakokat. Zamosky mélyen busult az eseten, a' hazáját érőn, de vele született dicsőségvágya nem soká hagyá nyugalmatlan tehetetlenségben. Magas eredetét el nem feledő, igazságos göggel lengyel nevére, küzdött Suwaroff alatt, majd német, majd olasz országban. A' szerencse kedvezett neki; hirt és fényes megkülönböztetést nyert viadalaiban. Sándor császár alatt új borostyánokat szerzett 's a' franczia usurpator megbukása után generalmajorrá lévén, a' magányba visszavonult. Egy nő 's egy hét esztendősi fiu fogadták itt el a' régolta nyugtalanul bolyongottat, a' ki most öntüzhelyénél szándékozik csatákat unt életét rokonsága javára fordítani. Hasonló gonddal, mellyet az orosz thrón iránt mutata, fogott most fija neveléséhez. Korán beoltá a' gyermek gyengéd mellébe a' dicsőség, hir 's becsület érzetét. Eredetében büszkélkedve, a' Lengyeleket

első nemzetnek tanuló Zsigmond esmerni, 's azon számos jó tulajdonok között, mellyek fiatal szívében bimbóztak, a' honszeretet első volt. Noha Sándor dicséretes törekedéscit megesmeré, még is egy olyan szabadság után törekedett, millyent a' hatalmas önuralkodó köre a' hős nemzetnek meg nem engedhete önnön javának féltése nélkül. Az öreg Zamosky fija lánglelkének szabad mezőt engedé, 's midőn az tizenhatodik évét átélte, Varsóba küldé, hogy ott az ifju lengyel nemesek sorában a' hadi mesterséget megtanulja. Ó pedig mind azt, a' mi Lengyelországot illeti, a' legnagyobb figyelemmel olvasá és tanulá. Kevés, de választott barátok társaságában gyakran beszélt azon főhelyről, mellyen hazája egykor a' világ politikájában állott. Nem ritkán arra is átcsapott beszédjök, melly kevéssé teljesítették Sándor császárnak a' bécsi congressben tett ígéretei. A' megholt császár elejénte tagadhatatlanul jó szándékkal volt a' Lengyelek iránt. De elcsábítottván, hizelkedőktől körülvetetvén, — a' mint állittatik, — Sándor a' Lengyeleknek engedett jusokat is megbánta. Gyűlölés és boszu tölte most némelly keblet be. — Zsigmond a' varsói lételeben felszivott benyomásokat lelkének titkos mélyében egyig megtartá, 's midőn atyjának parancsolatja a' hadi tanhelyről visszahívá, azon erős meggyőződéssel hagyá el Varsót, hogy egyszer fel kell azon napnak viradnia, melly a' lánczokat eltörendi. Azon ígérettel, hogy mihelyt atyjának akaratja megengedi, őket meg fogja látogatni, vált el bajtársitól.

Francziaország fővárosának örökemlékezetü napjai szörnyü benyomást tettek a' Lengyelekre. Évekig elfojtatott érzetek törének elé. A' zászló-tartó oskola nevendékei, a' már régolta egyetértők, most a' haza megszabadítására egyesültek. Némelly szembetünő keménységü cselekedetek még inkább feltüzelték az elméket. Az özszeesküvéstől (zendüléstől) való félelem az orosz uralkodást a' tömlöczöknek gyanus személyekkel való megtöltésére

birta. Azon hír terjedett; hogy a' Cesarevics az említett oskola minden nevendékeire haditörvényt tartat 's annak ítéletét huszonnégyszáz óra alatt végrehajtatja. A' rettentő kiűtés ez által siettetett, 's a' November 29-ki esttel egy új fényesebb hajnal tünt fel Lengyelország egére; — egy ismét éjjelbe borulandó! (?)

Homályos hírek terjedtek el ezen esetekről December 3-kán Zamosky vajda jószágain. Azoknak igazsága kitanulására fiját ő Vlnába küldé, hova az orosz igazgatás hivatalbeli tudósításai megérkeztek.

2.

A' legtüzesebb elragadtatással beszélte el Zsigmond atyjának, az itt csak felületesen említett, de közönségesen esmert történeteit Lengyelország fővárosának. Képén a' megnyert győzedelem iránt való legmelegebb részvétel rajzolódott, minden arczvonatiból tagadhatatlanul szóllott az édes eszmélen-gés, mellyben ittas lelke uszott, — beszédét ezen szavakkal végzé: Nem sajnálhatom eléggé, hogy azon idv megtagadtattott tőlem, — az első szent pillantatokban éltemet is a' hazáért veszélynek kitenni. — Melly szerencsések azon ifjak, kik azon csatában az igazság- és szabadságért vérüket onthatták! Mindenkor tisztelettel említendem nevöket, és azon órát megáldandom, melly velek egyesit.

Sötét pillantattal hagyá az öreg Zamosky fiját végig beszélni.

„Ügy!“ mondá ekkor; „áldjad meg azon órát, melly velök egyesit. Akkor a' zendülők fejei a' hóhér pallosa alatt vérezzenek. Késedelem nélkül készülj az elutazásra. A' rebellek ellen menő első orosz sereghez fogjuk magunkat csatolni. Én magam is segédül leszek a' törvényes uralkodójok ellen hitetlenül felkelni mert Lengyelek megemésztésében. Az ő vérökkel mosandom le azon gyalázatot,

mellyel testvéreik nevét bemocskolták: halálok által törölöm le ezen csufot és becstelenítést!“

„Atyám!“ nyögdelte Zsigmond, „Atyám! Mit akarsz mivelni? A' Lengyelek ellen küzdeni? Magad akarsz segéd lenni azon békók készítésében, mellyek alatt szerencsétlen hazád és nemzeded sóhajtozik. Testvéreid fohászaik csakugyan nem találtak útát füleidhez! Azon kétségbeesőknek halálos félelme nem érinté meg kinzólólag szivedet. Egyedül az egész Lengyelországban csak te magad nem követné a' boszu hangzatját? Óh nem, az én atyám ezt nem teheti; egy Zamosky ezt nem teheti! Csalódva hallék.“

„Gyermekek!“ — kiálta boszorkodva az öreg vajda — „hallgass és engedelmeskedj!“

„Ha becsületed tőle függ? Nem!“ felele Zsigmond a' legmeghatározottabb hangon. „Nevezd bátran gyermeknek, tetteim férjfiunak bizonyítandának! Tehát valóban igaz az, a' mitől régen tarték, hogy a' fény csábító jegyei, a' melledet ékesítők, kebledből a' valódi felsőbb fényt kirablották: Nem vagy többé Lengyel?“

„Félj haragomtól! — zugott az öreg Zamosky.“

„Nem!“ felele az ifju csendes habozatlansággal; „e' sziv nem esmer félelmet. Fenyegetéseid nem ijesztenek meg, mert lengyel vér folyik ereimben; az ellenség megtámadásának, ha az ön atyám volna is, ellene tudom szegezni merész férjfiumellemet. Magad nevelél ezen büszke hiedelemben; magad tanítál, hogy nemzetünk, ámbár most nyomatott és megvettetett, első a' világon. Koronák és királyi pálczák hajlottak meg előtte, diademák feküdtek lábainál. Most mivel testvéreim hőszereje a' rég bordított jármot lerázta, — örömezzetemben ki akar áradni vérem. Alig esmerem többé magamat. Nem tudok nevet adni azon örömnök, melly lelkeim legtitkosabb valóját átheviti. Nem érzek egyebet, mint minden ereim erőszakos törekedését — azon vitézek soraiba sietni, kik szép tettek által a' halhatatlanság borostyánját megszerzék.“

„És kik a' felségárulás jutalmát kevés hetek alatt elnyerendik!“ adá hozzá csikorogva az öreg Zamosky.

„Legyen!“ felele Zsigmond. „Végződjék bár ezennel életök pályája, irigylendő halált halándottak; sirjaikon fogok könnyezni, és ott atyám elvesztését gyászolni, ki jobbik magát, a' honszeretét, elveszté.“

Ezen utolsó szavaknál az ifju el akará hagyni a' szobát.

„Maradj!“ kiálta utána a' vajda, — és nyugodtan megállá Zsigmond kevés lépésnyire az ajtótól. Az öreg Zamosky egy darab ideig fel és alá járkált. Fenyegető felhők lebegtek arczán, mellynek színe többször egymás után sebesen elváltozott. Végre szándéka meghatározottnak látszott. Vad durvasággal huzott meg egy csengetyüt; reá mindjárt több szolgáló rohant be.

„Kössétek meg ezen rebellet!“ parancsolá a' jövőknek a' vajda, kik, — alig vetvén Zsigmondra egy pillantatot, mély tisztelettel hátráltak.

„Értettetek?“ folytatá az öreg Zamosky, cselédei késedelmezése által még jobban ingereltetve. „Vezessétek ezen vakmerőt váram legmélyebb tömlöczébe. A' ki hozzá egy szavat szóland, társ lesz vétkében és büntetetésében. A' te fejed, Novisky Lórincz, — egyik szolgálóhoz fordulván, — kezesem, hogy parancsolatomat gyorsan és nyomosan teljesítitek. El!“

Zsigmond mozdulatlan állott ezen beszéd alatt. Habozva, félénken közelitének a' szolgák urok fijához. Mind kedvelve függtek a' nemes ifjun, de sokkal inkább félték az öreg haragját, mintsem hogy merészlették volna parancsolatját általhágni.

Zsigmond látván, hogy atyja a' kegyetlen parancsolat mellett megmarad, kivoná kardját 's néhány lépést a' fal felé hátrált.

„Rajta tehát!“ kiáltá fájdalmasan. „Megigérttem, hogy a' szabadságért meghalok, tehát megtar-

tom eskemet: békókat csak holt testemre teendetek, mig felszabadult lelkem békótan honokba szálland.“

Felemelt fegyverrel készült az első megtámadót leütni. Az öreg Zamoskyra pillantva viszont hátráltak a' szolgák.

„Vágjátok össze!“ dühödött az öreg vajda dörgő szavakkal: „inkább gyermektelen, mint fel-ségáruló!“

Mint a' sas villámzó szemekkel várja sziklás erdején a' közelgető ellenséget, úgy álla Zsigmond, készen a' megtámadásra. A' szivtelen szolgák kardját ki akarák venni a' bátor ifju kezéből, de győzhetetlen bátorság volt keblében, kifogyhatatlan erő karjaiban. Néhány könnyü seb viszont hátráltatá a' megtámadókat.

„Gyáva banyák!“ dult Zamosky. „Hagyjatok fel játéktokkal! Egyedül akarok ellene menni; látható, ha elég éles e a' fiunak kardja az apa melje ellen is?“

Ezen szavakkal kivoná kardját, 's épen az ifjut meg akará támadni, midőn egy aszszony sietve berohant 's magát a' két küzdő közzé veté.

„Szünjél meg, férjem!“ kiálta ez, karjait kiterjesztve; „szünjél meg fiam! — Melly gonosz lélek szédité el érzékeiteket, hogy így állatok egymás ellenében!?!“

„Hátra!“ kiálta az öreg Zamosky; félretolá baljával a' nőt, és viszont Zsigmond ellen ment.

„Az anyai szivet üsd előbb keresztül!“ kiálta a' hölgy, viszont fijához sietve 's őtet halálos félel-mében átölelve. „Ha ugy szomjuzod ön r o k o n o d vérét, ölj meg mind kettőnket egy csapással!“

Lassudan hanyatlék ekkor a' vajda fegyvere a' föld felé, és reája szünék keblében az embertelen düh. Az aszszony inte a' szolgáknak, hagyják el a' szobát; csak a' két ellenséges indulatu férjfiu maradt mozdulatlanul helyében.

„Nem híjában féltém ezen pillantattól — a' rettenetestől,“ kezdé Helena, Zamosky hölgye. „Apa és fiu, politicus gondolatok által meghasonlottak,

vont fegyverrel állanak itt. Kihez forduljak, én anya?!”

„Oltalmadba veheted ezen lázzadót?” kérdé férje.

„Nem!” felelt Helena.

„Kárhoztathatod a' Lengyelt,” szólla Zsigmond, ha honjáért vérét 's életét áldozni vágy?”

„Nem!” viszonzá az anya, karjait kiterjesztő 's fiját szívére szorító. „Nem, nem kárhoztathatom!”

Vad nevetéssel hajintá kardját az öreg Zamosky magától el, és az csörögve gördült a' padlózaton tovább.

„Nem ugy, férjem,” folytató Helena. „Ne üzd velünk kegyetlen játékodat. Elég szerencsétlen vagyok ugy is, hogy ezen egyenetlenség köztetek kiütt. Ne nagyítsad fájdalmamat vétek által. Politikus véleményidet nem akarom kárhoztatni, nem akarom tetteidet bírálni; de fiadnak szabad választást kell engedned. Általhágandod az atyai hatalom határait, mihelyt Lengyelország ellen küzdeni kinszerited!”

„Isten a' tanum!” mondá Zsigmond, jobbját az égre emelvén, „hogy előbb el fog ezen kar száradni, mintsem hazám ellen harczolna!”

„Hagyj el tehát, háladatlan!” tört elő viszont Zamoskytól. „Soha atyádnak többé ne nevezz, valamint én soha fiamnak nem esmerendlek. Fuss jelenléteimből: egymásra akadók egymás ellenei leendünk ezután. Menj el azon vak bolondokhoz, kiknél rövid idő mulva becstelen halált nyerendesz. Átkom kísérjen; ő legyen atyai örökséged!”

Ájultan dült Helena Zsigmond karjai közzé, ki- nek szeméből egy fájdalmas könny cseppent le.

„Ne ébredj fel többé,” suttogá, egy hoszszu csókot nyomva halvány ajkaira; gyengén a' padlózatra ereszté, és férjfiui erővel egyenesült fel, a' vajdához így szóló: „Terhesen nehezedett az atya átka mellemre, de ellent állok neki; a' haza átkát pedig el nem hordozhatnám. Azért el! Véremet

Lengyelországért öntendő! — Nemes Kosciuskó, tekints reám a' világosság honából, melly már a' te lakhelyed! Téged nézék gyermekségem bimbóideje olta a' férjfiui erény tükélyének. Hozzád hasonló lenni, volt, miolta gondolok és érzek, az egy szándék kebelemben! Küld le most lelkedet reám, az atyátlan árvát vezetendőt és védendőt! Önts belém erőt és hatalmat, hogy minden veszélynek félelemtelenül ellene mehessek! Árnnya ezen hősnek, szerezz számomra dicső halált!

„Sigmond!“ szólla most a' felébredő anya gyenge szóval.

„Imádkozzál fiadért!“ monda az ifju, még egyszer ajakához szoritá a' remegő vajdáné kezét — 's kirohant az ajtón. —

3.

Varsóban. Chlopicki generalis nem csak minden lengyel seregek vezérlését — a' nép akarátja szerint — magára vállalá, hanem a' nemzet dictátorának méltóságát is felvevé; de az utolsót meghatározottan csak néhány napra, mig t. i. a' két országos kamara egybegyürend, 's ő akkor hivatalát a' megnyittatott országgyülés kezébe leteheti. Ezen érdemes generalis sok évek olta mint magányzó élt Varsóban. Vitéz a' harczmezőn, büszke a' békében, Dombrovsky zászlóji alatt küzdött Olaszországban, 's dicső hirkoszorukat nyere. Hasonlón szerencsés volt a' spanyol hadban, hol az Angoloknak ijesztő nevü ellenök lett. Sándor is vitéz és megkülönböztetett férjfiunak tartá; mellyet divisio-generálisává lett nevezése megbizonyit. De ezen helyen csak rövid ideig volt; a' diszen (parádén) való mégsértetés annyira felboszontá, hogy elbocsáttatását kérte, mondván: „Érdemjegyeimet ugyan nem diszeken nyertem, de becsületemben diszen sem hagyok gázolni!“

Egy akarattal kíváná a' nép és sereg már November 30-kán, az első napon az Oroszok kivertése után, hogy Chlopicki a' fővezérlést felvegye. A' general engedett ezen kívánságnak, a' legtárgyirányosabb rendelkezéseket tévén a' rend visszaszerezésére. Az ideigleni igazgatás is azon parancsolatot adá, hogy a' generalissimusnak feltétel nélkül való engedelmesség bizonyíttassék meg, az ország nyugalma és java egyesség által tartassék fen, és mindezek felett az ország határai semmiképen által ne hágassanak. A' dictator ezen parancsokat egy napirendelet által még keményebbekké tevé, mind azon Lengyeleket, kik a' határos birodalmak szélét fegyveresen átlépendének, kiméletlen halálra ítélvén.

Constantin nagyherczeg, a' Cesarevics, még 2-dik Decemberben két verstnyire volt a' várostól, Virsba falunál, egy hamar készült táborban. A' hozzá mindedig hív lengyel gárdaregementek többnyire valódi esmeret nélkül voltak a' Varsóban történt dolgokról. Egy orosz felhívás őket még a' legfeketébb színekben festé le nekik 's bizonyítá, hogy tettét a' megcsalatott város már megbánta 's vágyva várakozik a' viszont-hódolásra. Csak második nap tudták meg, hogy az egész nép fegyverbe gyűl született jusainak védelmezésére. Nyomban egyakarattal meghatározták, hogy hivségök eske feloldoztatott 's mind a' tiszték, mind a' katonák Cesarevicset el fogják hagyni, a' nemzet zászlója alá gyűlendőek.

Constantin, a' ki jól átlátta, hogy igen veszedelmes ezen szándéknak akadályt vetni elébe, azt helybehagyá, ilyen tartalmu levelet irván a' főváros igazgató tanácsához:

„Haszontalan vérontástól való félelem által mozdítatván, megengedem a' hozzám mind ezen pillanatig hiven maradt lengyel katonáknak a' visszamenetelt Varsóba. A' kénytelenségnek engedek 's a' császári seregekkel elindulok, a' lengyel földről ki-menendő, de azon igazságtól, melly még az ellenségnek is tulajdona, megvárom azt, hogy elmenetelem-

nek semmi akadály elébe ne vettessék. A' még Lengyelországban lévő Oroszokat, javaikkal együtt a' törvények sérthetetlen védelme alá ajánlom, 's azon hiedelemben távozom el, hogy a' nemzet igaz kívánságát beteljesítendi.

Decemb. 3-kán 1830.

Aláírta

Constantin nagyherczeg.

A' lengyel katonák elhagyák tehát Cesarevicset. Szembek generalis volt az első, ki egy gárda granátos regiment elején Varsóba bément. Számtalan nép kíséré a' seregeket egész a' palota elébe, hol az igazgatás üléseit tartá. Érdeklő és közönséges volt az öröm, melly ezen jelenéskor az egész fővárosban elterjedt. A' nép elfeledé, hogy kevéssel előbb ugyan ezen katonák vele mint ellenséggel bántak; csak szövetségeseit, csak testvéreit látta bennek. Szives részvétellel hordott eledelt és italt, hogy a' gyengülteket és félig dermedteket éleszsze. A' legfelsőbb idvnek napja lenge lenge el Varsó felett.

Azonban Constantin nagyherczeg Oroszország felé folytatá utját. Góránál akart a' Visztulán átmenni. E' végre sok hajókat öszszegyűjtetett ottan, de azon pillantatban, midőn az átmenésnek kezdődnie kellett volna, eltűnt egy pattantys tiszt, ki mindedig igen munkás volt 's kiben nagy bizodalmat vetettek. A' katonák most többnyire azon gondolatra vetemedtek, hogy azon tiszt az ellenséggel alattomos egybeköttetésben van 's a' Siedlce felől közelgető lengyel seregnak az Oroszok utját elárulta. Nem bátorkodtak tehát átmenni 's az innenső parton haladtak odább. Végre December 7-kén keltek át Pulavinál, 8-kán Lublinba mentek, honnét Vloda vába tartottak a' Bug mellett fel, Terespolnál ezen folyón átmentek 's azon vidéken a' jövő orosz sereget be akarták várni.

4.

Tiszta decemberi reggel volt, midőn az ifju Zamosky Prágán átlovaglott. Előtte feküdt a' felséges Visztula hidja, melly őt óhajtása végéhez vezeté. Csak nagy és fáradságos kerülések által közelithete a' fővároshoz, mert midőn atyja várát elhagyá, félnie kelle, hogy az országuton menendő egyenest az Oroszok kezébe jut. Grodno körül azon feljül még az a' hir is terjedett el, hogy Rosen generalis az ő seregeit öszvevonja a' határok őrzésére az utilevéltelen személyeket orosz felvigyázás alatt megtartandó. Ez nagyobb vigyázatot kívánt és csak különös előrekemlélődés mellett bátorkodék Zsigmond utját folytatni. Csak néhány napi járásnyira Varsótól hallá azon hirt, hogy az orosz seregek Lublinon által Volhyniába vették utjokat. Minden felőlről tódultak most férjfiak és ifjak Varsóba, melly város Prágával 's Modlin 's Zamosc várral együtt védelmezhető állapotba fognak helyheztetődni.

Visocky, Urbansky, Gorovsky és Krasnicky voltak az elsők, kiket Zsigmond, alig érvén Varsóba, felkeresett. Zajos örömmel fogadák ezen bajnokok a' hajdani oskolatársat. Bámuló hallá ő ezeknek szájából azon jeleneteket, mellyeknek fényes kimenetele némelly nyomatásnak véget vete. Visocky, kinek nevét a' késő utóvilág emliteni fogja, a' fellázzadás közelebbi környülményeit elbeszélé az ifju Zamoskynak. Az őszinteség elnémitá ugyan gyakorta, midőn önnön munkásságát kellett volna dicsérnie; de a' jelenlévők kezdtek akkor szóllani, és pedig még elevenebben 's egészszé tevék az ifju hős elbeszértét, ki több évi fáradhatatlan törekedés által fő célját elérte. Testvérei hálájában szép jutalom virágzik neki.

Mély szomorúsággal közlé most Zsigmond is szomorú állapotját barátival.

„Nekem mindeteknél többet kell tennem!“ sóhajta fájdalmasan fel. „Haragosan tekint reám a' haza, mert egy Zamosky ellenei sorában harczol

Első törekedésem legyen ezen gyalázatot orosz vérben lemosnom! Akkor, ha nevem egyszer már szenttelen lett, akkor csupán szerezhetek magamnak hirt!“

„Te igaz Lengyel vagy!“ viszonzá Visocky, az ifjunak kezét nyujtván. „Gyakran gondoltam reád, minekelőtte dolgunk kiütött. Okosságod és munkád bizonyosan könnyebbitettek volna a' nehéz miven!“

„Ügy, testvér!“ belé vága Zsigmond: „én is ezen kevély véleményben vagyok. Jelenlétem győzhetetlen bátorságot teremtett volna belétek. Ha egész nemzetünknek tüzem csak egy részét adhatnám is, a' régi fény ezennel visszaszereződnék, a' lengyel név dicsősége, mellynek alig látjuk többé nyomait, felségesebben ragyogna ki, mint akármi-kor hajdan, a' világ széléig. Nem vagyok képes azon érzeteket előtökbe festeni, mellyek átvillám-lának, midőn a' szabadság örömszaja fülemet érinté. Minden Lengyelt szivemhez szoríték és testvérem-nek nevezém; melly boldogok vagyunk mindnyájan!“

Mint egy kard éle, átmetszé ezen szó belsejét.

„Boldogok!“ viszonzá kevés idő mulva. „Én nem vagyok az!“

Barátjai törekedtek komorságát elverni. De ő fájdalmasan rázá fejét 's így szólt: „Vezessetek az öreg Niemceviczhez. Egy titkot óhajtok keblébe tenni, olyan titkot, melly karom erejét meghajthatná, ha kevesebbé volnék férjfiu!“

Urbansky és Gorovsky elvezeték őt a' tisztelt öreg házához. A' másik két ifju pedig Chlopickihez ment, a' generalissimusnak az ifju Zamosky eljöt-tét megmondandó.

Több parancsolat elkészítésével foglalatoskodva ült asztalánál az öreg Niemcevicz, midőn Zsigmond hozzá belépett. Alig mondá az érdemes költőnek meg nevét, midőn az bizodalmasan megfogá kezét 's atyjáról kérdezősködött.

„Semmit sem tudok felőle,“ felele az ifju; „akarátja ellen vagyok itt!“

„Az atya akarátja ellen?“ kérdé Niemcevicz valamennyire idegenedten.

„Ugy;“ felele Zsigmond, „’s még átkával terhelten! Hozzád jövök most, érdemes ősz, számot adni tetteimről. Kebledbe vágyok letenni azon terhet, melly engem megemészt. Atyai átok fekszik rajtam; atyai átok fedi azon követ, mellyre nyugvandó fejemet teszem; atyai átok keveredik azon pohárba, mellynek nedve égő nyelvemet hivesíteni fogná, és félek, atyai átok szentségteleníti meg kardomat, ha azt a’ haza védelmére emelem. Elég erősnek vélem magamat azon iszonyu szó elviselésére; de nem vagyok. Hatalmasan mozdul egy belső szózat belsőmben ’s szünet nélkül ezt kiáltja: hiszen meg van átkozva azon kéz, mellyet a’ harczra fel e melsz! Lábaidnál könyörgök, számüzzed belőlem ezen homályos valót. Mond ki fejem fölé a’ haza áldását, hogy ezen rettenetes átkot semmivé tegye. Nem lelhetek előbb nyugalmat, míg fejemet viszont szabadon az égre nem emelhetem!“

Niemcevicz fel akará emelni az ifjat, de ez helyzetéből nem mozdula, míg reája az áldás ki nem mondatott. Elbeszélé az ősznek atyjával való egész esetét, ’s azon bizonyítással végzé, hogy csak hazája szüksége ’s az ő ehez való szeretete tevé legelőször engedetlené.

„Rajta!“ mondá az ősz, hosszas halgatás után, méltóságos szavakkal, kezét Zsigmond fejére tévén: „Nem vagyok a’ religió szolgája: átkot vagy áldást osztani nincs hatalmamban. De ezen átkot mégis leveszem rólad. — Nagy, kiesmerhetetlen erős Isten! tekints le, ’s ha a’ harag szavát felhőthronodon meghallottad, rontsad, semmisítsd, háritsd el következéseit. És te, szeretett hazám, önts ki legszebb áldásodat ezen ifjura, valamint én ezen csókkal őtet harczosoddá szentelem. Hozzád való szerelme tevé boldogtalanná, hozzád való szerelme tegye viszont boldoggá. Vezesd őtet, hogy soha se tántorogjon kötelessége teljesítésében, hogy férjfiisan küzdjék a’ te szent földedért, és hogy

dicséretesen haljon meg, ha ellenségein való győzelmé a' csillagok felett meg nincs határozva!"

Zsigmond felkele a' padlózatról; Niemcevicz mint egy fiut karjai közzé szoritotta.

„Szavaidat szívem mélyében hordozom, monda az ifju. Most bátor vagyok, most merészen szállok szembe a' halállal; a' nehéz átok mégis le van véve fejemről: a' haza szabadsága legyen köszönetem!"

Megcsókolá az érdemes ősz kezét 's gyorsan eltávozott.

5.

Chlopicki palotája előtt álla Zsigmond, barátját Visockyt várva, ki őtet a' főgenerálhoz szándékozáék vezetni. A' lengyel regimentek épen ekkor mentek el részint a' nagy téren, részint a' közel fekvő utszákon; Chlopicki vizsgálatot akara rajtok tartani. Némmely esmeretes vonatok köszöntést intettek az ifju Zamoskynak. Végre Visocky kijött a' palotából ezen hirt hozva, hogy nem szólhatott a' dictatorral, mivel épen a' tanácsban van, hol az orosz császárhoz küldendő követségnek rendeléseket szabtak elébe. Most tehát a' hősök sorait járták be, Zsigmond esmerősit felkeresendők, kik a' legszivesebb örömet mutatták, hajdani társokat köztök szemlélvén.

Néhány óra mulva a' két követ kilépett a' palotából; herczeg Lubecky és gróf Ostrovsky t. i., mind ketten tagjai az ideigleni országlásnak Varsóban, és szint olly okos, mint munkás férjfiak, kiknek törekedniek kelle, a' történeteket békés uton rendbehozni, megegyeztetni. Nem mint könyörgők jelenjenek meg Pétervárában, hanem mint egy nemzet szabad követei, melly, jusainak érzetében, a' veleszületett szabadságot karddal szerzé vissza, mivel azt különben nem akarák neki megadni. A' nép és sereg szerencsekivánást kiálta utánok.

Most Chlopicki is megjelent. Zsigmond Visockyval elébe lépett. A' dictator tisztelettel fogadá 's

az egész hadisereg előtt átölelé. A' nemes Niemcevicztől mind meghatározását, mind eseteit megtudta már. Ezen tekintetből hadnagygyá nevezé. — Erre elkezdődék a' vizsgálat. Több tisztektől körül-vétetve lovagla a' főgeneral az öszvegyülekezett seregek rendein által, mellyeknek szemeiből a' harcz és csata vágya elesmerhetetlenül kivillámlott. Egnéhány ezer kaszás is megérkezett ma a' stanislavi földről, szolgálatját a' hazának ajánlandó. Chlopicki sokáig beszélt az ő vezérökkel, Jakovsky kapitánnyal.

Midőn a' vizsgálatnak vége volt, haza tért a' dictator a' háza előtt való piacra. Ott egy beszédet tartta a' sereghez, mellyben a' többek között ezt mondá:

„Barátim, testvérim, Lengyelek!

„Leirhatatlan gőg heviti által mellemet, valahányszor rendeitek előtt elmegyek; azon gőg, hogy egy nemzet vezére vagyok, melly egyedül áll a' széles világon. Magában a' szerencsétlenségben is nagyok, bátran hordozátok a' jármat, mig a' szabadság órája uj tettekre hívott. Bámulva, csudálkozva tekintek gyakran az alig mult napokra vissza, 's kérdem magamat: valóban nem álmodom? Vitéz nemzetem a' szabadságot ujonnan viszszerzé? — Ugy! minden érzékeim örvendeznek akkor; a' lengyel név, világító tűneményként emelkedik az égre vizont! — Egy pillantásban, midőn legkevesebbé gyaníták, tördelétek öszsze a' lánczokat. —

„Europa reánk pillant. Sokan, ugy gyanitom, ki fogják széndékunkat nevetni, sokan bünösöknek tartándanak, és kevesen mentik fáradságos törekedésünket. Heves hálá és áldás azon hiv sziveknek, de azért nem átok a' nekünk rosszat kívánókra, mert nem esmerik a' minket ért állapotot. Ha tudnák, mit szenvedénk, ha tanuji volnának azon méltatlan bánásnak, mellyet gyakran és sokat tapasztaltunk, bánva vennék a' gondolatlanul kimondott feddést vissza és áldásra változtatnák át. Szerencsés nemzetek, — a' törvények védelme alatt

állók, mellyeknek javait büntetlenül nem rabolhatja el az irigység és gonoszság! De a' ki a' haza szent földjén idegen gyanánt él, ki földjét egy érzéketlen hóditó számára miveli, kinek kunyhaja öngyalázatját rejti, — azt könnyeztetek, siratnotok kell óh népek, nem pedig kárhóztatni, ha menekedésére az utolsó eszközt, a' kardot, megragadja! Emberiség, a' te ítélő széked elé lépünk fel, kérdezők, mit vétettünk, hogy tizenöt éven által járomban kelle nyögnünk? — Bizodalmasan veténk magunkat egykor Sándor karjaiba. Reménylénk, szerencse és nyugalom virágzandanak védelme alatt számunkra. De mit nyertünk? Kikelt reményünk vetése, könnyeinkkel öntöttük meg, — és rabszolgaságot arattunk! Mi, kik másokért annyiszor ragadánk kardot, kik az elnyomatott igazságot annyiszor védénk, kénytelenek vagyunk hódolni?

„Nem!“ kiáltá a' megindult sokaság. „Nem fogunk hódolni! Vért és életet a' hazáért!“

„Ugy!“ viszonzá a' dictator hangos szóval: „vért és életet a' hazáért! Ez legyen választott mondasunk! Inkább járjunk veszélyes szabadságban, mint nyugalmas szolgaságban. Gyalázat a' Lengyelnek, ki eskét megszegi, örök élet annak, ki az igaz ügyben meghal!“

Az egész sereg magas örömlármára fakadt. Zsigmond megölelé barátját Visockyt 's lassan így szólott: „Idv nékem, ha az igaz ügyben meghalok!“

Chlopicki továbbá megparancsolá, hogy minden templomban isteni szolgálat tartassék a' csend szerencsés visszasserzéséért 's a' Mindenható áldásáért. A' seregek viszont lakhelyeikre mentek 's a' legnagyobb rend visszátért azonnal, felélesztetve a' csaták igazgatójában való győzhetetlen bizodalomtól. Másod nap minden késedelem nélkül hathatós készülétek tétettek Varsó megerősítésére és védelmezésére. Maga a' rendek gyülekezete is polgár-uniformban átment Prágába a' sánczokon dolgozandó. Ezen felséges példa által nép és sereg felbuzdult volna a' legnagyobb munkásságra, ha már

előbb minden szivben nem lakott volna a' szabadtás munkája iránt való legnagyobb részvétel. A' ki kor vagy nem által megakadályoztaték személyesen megjelenni, az az igazgatóságnak pénzt vagy más drágaságot küldé át, hogy tehetetlenségét legalább valamennyire helyre hozza. Igy munkálkodtak erejük szerint mind a' haza javára, a' harczszerető fegyveresek pedig nyugtalanul várták a' jövődő történeteket.

6.

Hetek olta várakozott Zamosky vajda Vilnában Sabalkansky Diebits gróf, feldmarsall, jövetelére. Mindjárt második nap Zsigmond elmenetele után elhagyá jószágait, és számos szolga tulajdonitól kísértetve, kik mind csak kinszerittetve követék őt, Vilnába ment. Itt a' törvényhatóságnál kijelenté, hogy fija a' zendülők pártjára állott, de hogy ő, az atya, fijának vétkes tetteben nem részes. Egszersmind azon város igazgatóját bizonyossá tevő az orosz koronához való hiveségéről, és annak leg meghatározottabban tudtára adá, hogy minden ővéivel a' zendülőket büntetni menendő seregek közzé fog állani. Az igazgató a' császár nevében legmagasabb megelegetését kijelenté néki 's megegeré, hogy az olly ritka hiveséget illendőleg méltánylani fogja, 's midón az orosz seregek elkezdének a' királyság ellen menni, Zamosky vajda mint general kíséré őket, melly tisztséget néki a' császári irgalmasság a' tevő (activ) seregeknél ujonnan átadá a' háboru kezdetével.

Kimeneteleknél minden regimentek örök gyűlöletet, halált, romlást esküdtek a' szerencsétlen Lengyeleknek. Hadi énekekkel indulának ki szállásaikról, 's tudván, hogy a' rebellek még csak kevés védeszközzel birnak, azokat kevés idő alatt semmivé tenni reménylették. Mindazáltal a' császári udvar egy határozatot bocsátott ki, melly minden

bánkódva kötelességökre visszatérendőknek tökéletes irgalmat hirdetett; a' ki pedig vétkes engedetlenségében megmarad, a' ki a' fegyvert le nem teszi, a' legszorosabb büntetés alá kerülend; mert Miklós azon nagy szándékot táplálá keblében, hogy a' világnak példát mutat, mint bünteti meg a' zendülőket. Egész Europa hadd lássa, hogy semmi zendülés büntetetlen nem marad, ha annak idején a' jó eszközök használatnak. Egyszersmind Pétervárában egy hirdetmény (manifest) jelent meg, melly a' Lengyelek törekedését a' legfeketébb árulás gyanánt festi. Egy csoport rossz szándoku ember, mondá az, régolta törekszik csufosan a' dolgok törvényes rendét felforgatni, 's e' képen magát méltatlanná tevő a' nemes szivü Sándortól ezen országnak adatott jótéteményekre. Constantin nagyherczeg életének megtámodása még inkább nevelé a' bünhödést. Fenyegetés és mindenféle csalás által törekesznek némelly gonoszok a' hiv alattvalókat kötelességöktől félrevonni. Tüzzel vassal támodják meg ön földijeiket, és sok nemes Lengyel élete veszteségével fizeté meg igazságos hivségét. Sokan megbizonyiták dicsó halálok által, hogy legtávolabbról sem részesültek a' garázdálkodók munkálatiban; inkább meg akartak halni, mint egy törvénytelen szövetségbe lépni. Kitért karokkal fogadandják a' megcsalatottak az orosz harczosokat, örvendőve fogják szabadítójikat köszöüteni; mert nem egyebet gyalázat és szolgaságnál akarnak a' zendülők készíteni honnoknak. Kevés száz ember elegendő a' rendet egész Lengyelországban visszaállítani.

Ez- és hasonlóképen akarták a' dolgot az orosz seregek elébe terjeszteni. Egy szót sem az egész nemzet felkeléséről, az életre és halálra elszánt küzdésről; semmi gyanítása minden Lengyelek kétségbeeső ellentállásának szorulkozhatott sziveikhez által. Ámbár azonban az orosz felszóllítások többnyire a' lengyel dolgokat megvetni látszottak, még is a' szörnyü hadkészületek az egész europai császárságban, azokkal igen különösképen ellenkeztek. Ollyan

hatalom, mintha a' föld legnagyobb ellenségét akarnák megtámodni, vonult össze a' birodalom nyugoti határain. A' testőrökkel együtt közel 200,000-et tett a' seregek száma, kik egyig összeértőleg feltevék, hogy a' császáron elkövetett szégyent az ellenség vérével tisztítják le.

A' lengyel követek megérkezése Pétervárába kevés időre félbehagyatá a' rettenetes készüléket, és az öszszegyült sereg között azon remény akart elterjedni, hogy a' béke fog győzni. De a' császár szelidebb indulatai csakhamar viszont félretoltak. „Hódolás vagy halál!“ hangzott a' felelet, mellyet a' követeknek adatott.

Ujjonnan utnak eredtek az orosz csatázók. Lithvánia és Volhynia lepve voltak velek. Bialystock körül vonódott össze a' főhatalom, 's csak Diebics jövetelére vártak az akkor csoportosan a' határt átlépendők. A' Bugra több hid üttetett. Fenyegetőleg tornyasodtak a' zivatarok mindenfelől; de rendületlen álla a' ,Lengyelek kis vitéz csoportja, körülhullámzódva fenyegető csapatoktól. A' tenger sziklájához hasonlítottak azok, melly megvetőleg tekint a' vizek zudulására; mert egy olly erőt hordoz magában, mellyet a' tajtékozó hullámok nem esmernek, olly erőt, melly őt magas hatalommal ébreszti és neki létének utolsó pillantatában inghatatlan keménységet szerez. —

7.

Ezen kívülről fenyegető zivatarok között Lengyelország szívében is gyász nap emelkedett fel. A' békés alkudozások, mellyekre Chlopicki nagy reményt épített, rosszul ütöttek ki, részint az orosz korona igen is nagy kívánságai, részint a' lengyel nép ujjonnan felébredt harczos lelke miatt. Feltétlenül hódolást kívána Russia, egy független ország visszaállitását Lengyelország. Történettudo-

mány! meg nem vesztegettetett ítélője a' multaknak, mellyik részen lelended te az igazságot? —

Chlopicki, kinek reményei olly egyenetlen kívánságok mellett mind jobban jobban enyésztek, hivatala letetését meghatározá. Törekedett ugyan földijeit engedésre vagy legalább mérséklettebb kérelmekre birni, de a' lángzó elmék arról semmit sem akartak tudni. Sokan erővel reá akarták birni, hogy olly veszélyes pillanatban tartsa meg a' dictaturát 's várja meg a' nyugalom idejét; de Chlopicki azzal nem törődött, hanem az öszszegyült kamarákat kéré. elbocsátásáért.

Zamosky Zsigmond, mint minden hívérzetűek, mélyen megindult ezen hiren. A' generalissimus iránt olly határtalan bizodalommal volt, hogy elejinte a' lemondásról való hirnek hitelt nem adott. De a' katonák és polgárok szinezetlen megrémülése még az nap bizonyossá tevé a' történet valóságáról. Ó is osztozkodott a' közbánatban. Baráti alig tudák vigasztalni.

„Hagyj sirnom!“ szólla Visocky Péterhez. „Hagyj sirnom szegény hazánkért! Ha ollyan férjfiak, mint Chlopicki, visszszavonják karokat az igaz ügytől, nem marad egyéb hátra, mint a' halál. Ha olly kardok nyugodalmasan vesztegelhetnek a' hüvelyben, menjünk mi és haljunk meg!“

„S ha ugy volna is!“ viszonzá barátja. „Ijedéstelen megyek utolsó óráim elé!“

„Ne érts balul,“ félbeszakasztá őtet gyorsan Zsigmond. „Az én bátorságom ugyanaz marad, ha ezeren ingadoznak is. Ha a' szabad Lengyelországot nem pillanthatom meg, tudándok meghalni; lánczait ezen szem nem fogja ujonnan látni. Csak azon férjfiu elvesztésén busultam, kinek a' születés és történet olly igen kedvezett a' haza boldogságának megalapíthatásában!“

„Busulj,“ mondá Visocky, „de ne kárhoztass! A' sokaság ítéletében részt ne végy. Ritkán tiszta az igazság a' nép szájában. Ha a' dictator vétkesen viselte magát Lengyelország iránt, nem illik hoz-

zánk ötet számadásra hívni. Tulajdon érzete 's a' világ ítélete szorosabban és inkább részrehajlás nélkül ítélendik őt meg, mint azt honja teheti. Egy követ sem akarnék rá hajintani."

„Tőlem is távol legyen ezen vakmerőség," visszonzá Zsigmond. „De még sem titkolhatom el előled igazságos bámulásomat, mint mondhatta le Chlopicki dicsőséges hivataláról. Szólj, a' mit akarsz; nekem örökén ugy tetszik, mintha nem felelt volna meg a' nemzet bizodalmának, mintha csak csalódást hozott volna reánk."

„Ítéleted kemény," felele Visocky, talám igen is szoros. Chlopicki vért akart kiméleni. Békés uton vágyott azt elérni, a' mit mi karddal talám el nem érünk. Ő szinte olly okos, mint vitéz; gyakorta adá bizonyágát."

„Megengedem, mondá az ifju Zamosky, 's azon dicséretes tanut adom neki, hogy a' veszély első órájiban boldogságos rendet szerze Varsónak. De hová vezessenek az alkudozások Oroszországgal, a' bennünket olly gyakran megcsalt koronával? Mit nyerhetnénk a' legszerencsésebb esetben is? Uj rabszolgabékokat! Ha az egyezések nekünk még olly szerencsésen ütnének is ki, soha sem kelhetne az idv valódi napja Lengyelország fölé. Nyers erőszak minden szabadság természetes ellensége, 's ha még a' törvénykönyvben állana is; az ezt nem engedheti meg, ha önnön veszedelmét nem akarja eszközölni. Azért higj nekem, barátom: ha az önuralkodó csalogató ígéreteihez hajlunk, ha igazságos kivánságinkban engedékenyek leszünk, az első pillantatra célunkat elérteknek látandjuk magunkat, de előbb, mint sem egy esztendő letünt, fájdalmasabban, mint valaha, kellene átlátnunk, hogy ujra csalódtunk. Elszakaszthatatlan kötelek szoritandanának keményebben özsze, 's mind azon áldozatok, mellyeket eddig örvendve adtunk, hasztalanok volnának, 's minden előmenetelünk, a' nagy fáradsággal szerzettetett, örökre elveszne. Rózsával akarják lánczainkat ékesíteni az ellenségek; és ezek

azért kevesebbé lánczok? De szünjünk meg ettől! — Chlopicki megmutatá, hogy ő nem azon férjfiu, kí honjának a' szabadságot visszaadhatná! —

Az öszszegyülekezett ország-nagyjai kénytelenek voltak Chlopicki lemondását elfogadni. Több izben törekedtek ugyan az ügyes és okosságának annyi példáját adott generalt ezen lépéstől visszattartóztatni. Ő mindazonáltal megmaradt szándékánál 's a' gyűlés uj választásra ment által. Ez Radzivill herczegre esett. Midőn az Niemcevicz országtitoknoktól és Ostrovsky marsalltól kísértetve a' tanácsot elhagyá, a' nép háborgva kiáltá: „Fegyverre! Fegyverre!“ Minden nagyok örvendő lárma között kísértettek a' sokaságtól lakhelyeikre.

Másnap a' kamara mind tartalmára, mind következéseire nézve igen nevezetes ülést tartott. Azon határozatot akará t. i. megalapítani: hogy a' mult évi November 29-dik napjától a' nemzet független szabadság birtokában van, 's ezért Romanov familiát a' lengyel thrónból kiesettnek hirdeté.

„Ne vanakodjunk tovább azon határozatot végrehajtani,“ szólla Czartoryski herczeg a' tanácskamara előlülője, midőn némelly nagyok kétes képet mutattak ezen javallatnál. „Elég soká fenyté már hazánkat a' szolgaság ostora. Nem érdemelnők e meg a' rabszolgai velünk-bánást, ha a' legfőbbért mindent kockára nem tennénk? Tizenöt évig türtünk; most a' szabadság órája ütött. Állapotunk egynéhány pillantatig nehéz, a' jövendő nagy áldozatot és lemondást kíván. De a' mint a' népek szerencséje egyetértésen épül; mint ez csak maga adhatja a' valódi boldogulást: így mi is nem tudunk nem boldogulni, ha kötelességét kiki teljesíteni, 's a' népet és sereget egy lélek, az egység lelke, töltendi bé.“

Minden jelenlévők ekkor megegyeztek benne 's a' javallat közönségesen elfogadtatott. A' kamara továbbra csak azon jogot tartá meg magának, hogy tetszése szerint fejedelmet választhat; addig pedig minden Lengyel csak az országgyűlésnek tar-

tozik engedelmeskedni, 's minden más kötelezések örökre feloldoztattaknak tekintetnek.

Valóságos lelkesedéssel fogadák Varsó lakosai a' mondott határozatokat, 's a' melly mértékben nevedett hevök az új generalissimus iránt, úgy nőtt boszorkodások és gyanujok az elébbi dictatorra. Hogy a' nép gyakorta hévvel kijelentett akaratjának eleget tegyen, kinszerítettett a' tanács Chlopicki hitszavát kívánni, hogy Varsót el nem hagyándja. Indulatosan így felelt ő ezen kívánat hirdetőjének: „Itten fogok maradni vagy elutazándom, a' mint jónak fogom látni, tehát hitszavamat semmi feltétel alatt nem adom. Én Lengyelországnak mindég javát kívántam; de fáradozásom elesmertetett, cselekedetem gyanut támaszta. A' jövődő bizonyítsa meg, hogy a' hon java nekem mindég becses volt!“

És megtartá szavát. Alig terjedt el Varsóban a' hir, hogy az Oroszok több félről betörték az országba, mint közkatona állott a' haza védelmezőji közzé. Büszke a' békében, de vitéz a' harcz mezőn!

8.

Számos generaloktól és más magas tisztectől körülvétetve ült Diebits feldmarsall egyik napon Januar közepén a' seregek megvizsgálása után pompás vendégségnél Grodnóban, hol az orosz fő hadiszállás volt. Bialystocktól Vilnáig álltak a' hajdani vitéz Moskoviták fiai, részint nyugtalanul várva a' harcz idejét, részint szorult kebellet tekintve annak elébe, a' mint azon sors iránt, mellyet Lengyelországra kelle hozniok, kisebb vagy nagyobb részvétellel voltak.

„Vigan, uraim!“ mondá a' feldmarsall vendégei körében szétpillantva. „Utolszor lát itt az öröm öszvegyülten. Ezennel a' megvívott Varsó falai között ülendjük a' diadalmi ünnepet!“

„Megvivott?“ viszonzá Zamosky, a' vajda, ki-
nek Diebits azon tiszteletet adá, hogy mellette ül-
hetett. „Én azt hiszem, hogy minden vivás szük-
ségtelen lesz. Földre süített szemmel járulandanak
a' főváros csalatott lakosi elénkbe 's kötözötte-
n adandják által azon kevés könnyelműjeeket, kik Len-
gyelországnak olly rongálódást okoztak.“

„Kételkedem rajta,“ mondá a' feldmarsall, mert
minden tudósítás megegyez abban, hogy a' zendü-
lés sokkal tovább harapódzott, miat sem elejinte
csak gyanítani tudtuk. Vigan lebegnek a' zászlók
városról városra. Reménylem ugyan, hogy némelly
hiv ragaszkodókat lelendek császáromhoz; de a'
nép nagyobb részét a' vele született nemzeti ma-
kacssággal elteltnek gondolom.“

„Nemzeti makacsság? viszonzá az öreg Zamos-
ky valamennyire érzékenyen.“

„Nem tudok jobb szavat,“ felele Diebits. A'
boldogult Sándor irgalmassága több privilegiumot
ada a' Lengyeleknek, mint ezek elfogadni méltók.
Ezt a' mostani történetek nyilván és világosan mu-
tatják.

„Feldmarsall ur!“ szólla a' vilnai vajda ko-
molyan, „én is Lengyel vagyok és azt merem álli-
tani, — itt, mint minden más helyen — hogy
földjeim semmi, az önuralkodótól nyert jótétemé-
nyekre méltatlanokká magokat nem tevék. A' nem-
zet ártatlan némelly nyugtalanítók gonosz tetteiben;
az tehát nem is eshetik azon büntetés alá, melly
ezeket illeti.“

„Az én jó vajdám még mindegyre nem látszik
hinni, hogy néhány fiatal érzelgők gondolatlansága
majdnem az egész népre elragadt. Én bizonyos
kutfőkből tudom, hogy a' Romanov familiának a'
thronról való levettetésén dolgoznak. Ha Lengyel-
országnak alapos nehézségei vannak az ő uralkodá-
sa ellen, mért nem folyamodott magához a' császár-
hoz. Zendülés, tökéletes zendülés az, melly ezen
országot a' czárkoronából ki akarja szakasztani.“

„A' zászló tartó oskola nevendékit 's egy két megvásárlott zsoldosokat kivévén, minden Lengyel elhagyandja a' zendülés zászlóját, ha mi fegyveres kézzel valóságot mutatunk nekik. Tiszteljen meg azzal feldmarsall ur, hogy a' sereg előcsapatját vezéreljem, 's kegyed egész seregével hamar átlátandja jövendésem igaz voltát: csak egy bánkódó nemzet feküvendik lábai elé.“

„Nem, vajda ur,“ szólla Diebits tréfásan. „Nem egyezhetek meg kívánságában. Kegyed, mint előbb monda, Lengyel, 's azért könnyen késértetbe jöhetne, földijeivel egyet érteni.“

Noha ezen szavak a' tréfa könnyü hangján mondattak ki, de még sem látszottak a' várt hatást tenni Zamoskyra. Forgó szemekkel vizsgálá egy ideig a' Törökök hóditóját.

„Én gyakran adám már hiveségemnek kitségtelen jegyeit uram és császárom iránt,“ szólla komoly hangon, „'s azért senkitől sem szivelem, — ha előbbkelő is — hogy szenytelen nevem a' zendülőké mellett említették.“

„'S egy Zamosky még is az ellencsapatokban küzd,“ jegyzé meg a' feldmarsall, a' beszéd tárgyától hevesebben, mint okosan elfoglaltatva.

„Meg vagyok győződve,“ belé yágott a' vajda, a' bortól valamennyire hevülten, „hogy fijamnak a' lengyel táborban atyja tetteit nem fogják szemére vetni. Szabad akarattól vegyültem az orosz seregek közzé, mivel az igazságot ezen részen gondolom. De kinszerítést soha sem sziveltem, sem tetekben, sem szóban, 's mihelyt tehát tetszeni fog, viszont elbocsáttatásomat kiveendem.“

„Vajda ur, ezen beszéd nem igen jllik egy katonához!“

„A' szabad Lengyel beszéde ez.“

„Kegyed nem jól tesz, hogy ezen pillantatban eredetere emlékeztet. Itt Oroszok állanak!“

Zamosky már felkelőben volt. Ijesztőleg szórá pillantatit az asztalon által. A' legtöbb vendégek képén nemilletődést olvasa, csak kevesen árultak

el részvételt. Diebits gróf pedig mintegy átlátá, hogy a' hévségben nagyon távolra ment.

„Maradjon vajda ur,“ mondá azért barátságosabb hangon, 's az öreg Lengyelt csendes erőszakkal a' székére nyomá, „maradjon kegyed. Csudálkozom, mint magyarázhatá kegyed tréfámat olly rosszszul. Vegye itten becsületszavamat, hogy hivatalságra ügyesnek nem tartom, 's bizonyságul, mint gondolkodom kegyed felől, nyerezdje meg mindjárt az előcsapatok vezérlését.

„Köszönöm, feldmarsall ur,“ felele Zamosky szárazon; „de kiméljen meg már vele. Azon hivatal, bár mennyire tiszteletemnek tartottam volna is elébb, most mindég a' mai estére emlékeztetne, 's igen kell törekedendenem, azt emlékémből kivetni.“

„Félre a' haraggal!“ kiálták néhány generalok, a' Lengyelnek telt poharaikat neki nyújtván.

Zamosky pedig azokat egy könnyü mozdulattal visszaveteté, felkelt és elhagyá a' társaságot, a' mellyben ma nem kellemetes észrevételeket szedett, egy gyors köszönés után.

„Gógös Lengyel!“ mondák némelly Oroszok elrejtett haraggal egymás között; de a' vezér egy pillantata viszont elnémitá őket. —

Kevéssel azután megindultak a' seregek. Öt különböző helyen, Uscilog, Vlodava, Brcesc-Litevsky, Tykoczyn és Kauen-nél léptek be a' királyságba. Csak ritkán találtak nyomos ellentállásra. Minden helyen visszavonták magokat a' Lengyelek könnyü csaták után. Némelly falukban az Oroszok valósággal szabadítók gyanánt fogadtattak, 's Zamosky vajda, kinek várakozása így egészen beteljesedett, szüntelen igen nagy részvételt mutatott ezen több mint szerencsés előmeneteleken. Diadal-maskodva siettek előre az orosz csatázók, 's Sábalkanski feldmarsall a' napot is meghatározá, mellyen a' hadnak vége leend.

„Legfeljebb Febrúar 21-kéig,“ mondá gyakorta, „az egész zendülésnek le kell csillapodnia. Ön

fővárosokban irandom a' vakmerő pártosoknak bosszus császárom törvényeit elejikke.“

9.

De Varsó közeletén nagyobb akadályok vetődtek a' gyorsan előre haladó ellenség elébe. A' Lengyelek itt fegyvereseik nagyobb részét öszszevonták. A' várakat őrző katonákat kivéven, a' többiek mind egy védfalat képzettek a' királyi város előtt. Ennek tornyairól látni lehetne néha a' lengyel küzdők önfeláldozását. Ezen gondolattól lelkesedve, hogy az együttlévő tanács előtt adják példájit vitézségöknek, mint kétségbeesettek küzdének a' katonák. Mert tudták, hogy részvevő testvéreik gyengéd kézzel ápolgatják a' sebesedteket, a' hiresen elesteknek pedig a' legszivesebb köszönet könnyeit hullatandják. Chlopicki is, már régen viszont general, csudájit követé el a' vitézségnek. Láttatá a' Lengyelekkel, hogy szent honszeretet lakja kebelét, és mind azok, kik lemondásakor alacsony gyanuval terhelék, kénytelenek voltak titkon megkövetni igazságtalanságokért. Az ő okos tanácsa volt, melly az orosz ágyuknak nagy részét haszonvehetetlenné tette és sokat lengyel kézre juttata. Azt parancsolá t. i. több regimentnek, hogy az erdőben széledjenek el's az ott lévő pattantyusságra tüzeljenek. Szerencsére az ellenség nem vevé észre azon fenyegető veszélyt, mig nem késő volt, azt árthatlanná tenni. Az Oroszok ekképen nemcsak több ágyut vesztek el, hanem még gyorsan hátrálniok is kelle, mivel a' védelmökre az erdőbe helyezett pattantyusság, a' Lengyelektől majd egészen megsemmisítette, az épen most elő ugrató lovasság dühös megtámadásának egészen kitétetett. Chlopicki sok óráig kergeté az ellenséget, 's csak a' nap nyugta vete véget a' véres csatának.

Igy a' Prága előtt esett csaták többnyire a' hazavédelmezőknek végződtek kedvezőleg, 's Diebits feldmarsall kénytelen volt azon napon, mellyet varsói győzödelmes bémenetelére rendelt, fegyverszünést ajánlani holtjai eltemettetése végett. A' három nap oltá szüntelen csatában lévő Lengyeleknek is szükséges volt a' nyugalom. Ezen okból mindenik részről meglett az egyezés, mellynek ereje szerint az ellenségeskedés három napig megszűnék. Ezen idő alatt, az előbb egymást ellenségesen köszöntött előcsapatok nyugadalmasan nyargaltak el közel egymáshoz. —

Február 24-kén ujonnan megtámadá ellenségét az orosz sereg; de a' mindenik részről elkeseredten folyt csatából semmi elhatározás nem következett. A' legközelebbi nap korányán elkezdődött tehát viszont a' tüzelés iszonyubban, mint akármi-kor előbb. Bömbölve dörögtek az ágyuk Varsó felett által. Az Oroszok, kivált ágyukban, nagy segedelmet nyertek, 's azért a' Lengyelek vakmerőséggel határos vitézségének sokkal nagyobb erőt tettek ellene. Uminski, sokáig burkus fogoly, de a' nyugtalanságok kiütésének első hallására titkon elszökő, vezérlé ezen napon a' bal szárny lovasságát. Egy öldöklő csata után hátrálnia kellett az ellenségnek, és lengyel szabadságszeretet aratá a' győzödelmet. De a' jobb szárnyan nem kedvezett annyira a' szerencse az utolsóknak. Chlopicki, ki alól ellenséges golyók két lovat lőttek el, ágyugolyó által megsértetett. El kellett a' csatamezőt hagynia 's a' fő városba vitetett. A' lengyel sereg ezen baj által szomorú állapotra jutott. Némelly bátor küzdők hanyatlani hagyák ezen ijesztő hirre fegyvereiket, és Skrzynecki 's Krukoviecki generalok Prágába vonultak vissza bátorsága vesztett seregeikkel. Ezen külső város lakosai többnyire siettek Varsóba, bátor menedéket keresni, mivel a' fővezér szándoka szerint minden házaknak, mellyek a' sánczokon kívül estek, a' Lengyelektől magoktól fel kellett gyujtatniok, részint hogy az ellenség pattan-

tyusságának védhelye ne légyen, részint hogy a lengyel golyóknak szabadabb szolgálat szereztessék. Így az Oroszok csak a legszembetűnőbb veszéllyel közelíthettek az erősséghez, a Lengyelek pedig, megtámadtatás alkalmával, hatalmasabban ellent állhattak.

Szomoruan állottak Prága lakosai, midőn a meggyújtott házak lángjai az égre emelkedtek. Az est leszálta világosító színekben mutatá a felségesen — komoly jelenést. Több száz lakhely, többnyire fából épült, égett ugyan azon időben. Iszonyu szép pillantat vala. Számos szemből folyt a fájdalom könnyje. Lassudan akart egy ezüst haju ősz ezen látványtól eltávozni; egy ifju lány, alig tizenöt évü, követé.

„Miért nem maradsz, nagyapám?“ mondá az utolsó, az öreget feltartóztatni törekedve.

„Nem állhatom ki ezen tekintetet már tovább,“ felele az ősz. „Nem tudom többé viszszaszorítani könnyjeimet. Ott lángol azon gunyhó, mellyben életem nagyobb részét eltöltém. Kis vagyonom ezenel hamuvá leend. Egészen elhagyatott vagyok.“

„Nem!“ szólla az ifju lengyel lány, „az nem vagy! Mig én és atyám élünk, téged gond nem fog nyomni.“

„Óh, derék Jósefem!“ panaszkodék az ősz. „Ki tudja, él e még? Ugy ment a csatába, mint-ha nem volna atyja, kit táplálnia, nem lánya, kit védnie kell!“

„Én magam védhetem magamat!“ mondá a lány tüzesen, nagy atyja kezét melléhez szorítva, „és éretted is dolgozándom. Ha atyám a szabadságért elesik is, van még oda fen egy atyánk, a ki soha meg nem hal; ez nem hágy el bennünket!“

„Igazat szólsz,“ mondá az öreg, remegő kezeit az égő külváros felé kinyújtva. „Dühösködj, szörnyü tüztenger, rontsd el százaknak vagyónát, szívünk erényét nem rabolhatod el! — Bátran, barátim!“ a körülállókhöz lelkesen fordulva. „Lássá-

tok, mint kelnek az égre ott a' lángok, lakjainkat semmivé teszik, de az igazságot védelmünkre is szállítják fel. A' szabadság hajnalát hirdetik: vész ellenünknek, győzödelem testvérink számára!"

„Vész ellenünknek, győzödelem testvérink számára!" viszonzák a' kevés pillantatokkal előbb még bus Lengyelek. Uj erőben ölelték meg egymást.

A' főváros, az igazgatótól már rég vivó állapotról határozatva meg, csendes megnyugvással néze sorsának elébe. A' tornyokról világosan lehet látni, a' mint az Oroszok sánczokat hánytak 's hosszas viadalra készültek. —

10.

Mig ekképen Varsó körében egy kis nyugalom uralkodott, Dvernicki general új, szerencsés lépéseket tett az ország déli részében. Itt Sandomir vajdaságnak nagyobb részét az Oroszok birták. Vezérök, Kreuz generál, a' fővárost, úgy látszott, a' a' Visztula bal partján akarta megközelíteni, és ha az orosz fegyvereknek a' megtámadás Varsónál nem sülné el, ezt éhség által hódolásra birni.

Hanem Dvernicki váratlan megjelenése által nem csak ezen szándékát rontá el az ellenséges generalnak, hanem visszavonulásra is kinszeríté őt. Zamosky Zsigmond, vezérlő obester Dvernicki alatt, ezen munkálatok alatt szinte olly nagy okoságot, mint személyes erőt mutatott. Minden nap orosz foglyok estek lengyel kezekbe. Ezek biztos kíséret mellett a' fővárosba hozattak; de sokan közülök mindjárt szolgálattért könyörögtek a' seregnél.

Egy este, midőn az ellenség egész nap nyomba kergettetett, és Zsigmond vitézségének új példáját adta, új orosz fogolycsapatot kelle Varsóba küldeni. Az ifju Zamosky azon rendeletet nyere a' generaltól, hogy azokat adja által a' lengyel öröknek, 's ez utolsóknak tiszteletet ajánljon a' szerencsétlenség iránt, ezeket függesztvén hozzá:

„Mutassuk meg a' foglyoknak, hogy mi nem azon becsülettelen zendülők vagyunk, mellyeknek az orosz uralkodók olly örömet hirdetnek. A' hadi szerencse kezeinkbe játszá őket, 's noha ők olly nyersen bántak is testvéreinkkel, ne kövessük mi az ő példájokat. A' fegyvertelen ellenség részvételt, nem megvetést érdemel.“

Zsigmond ment, a' lengyel general felséges gondolatit honosi keblébe mélyen nyomandó. Midőn még az örök tisztjével beszélt, a' sorokból erőszakosan tolakodott egy fogoly előre, egyenest Zsigmondhoz sietett, megfogá kezét 's ezen felkiáltás alatt: „Ezer áldás, rajtad, urfi!“ hevesen ajkához szorítá.

„Te vagy, öreg barátom!“ viszonzá Zamosky, a' fogolyt illetődve vizsgáló. „Igen, ezek az én tiszt Lőrinczem arczvonati! Jó, hiv lélek, így kelle egymást meglátnunk!“

Az öreg szolga hallhatólag sirt örömében, hogy a' történet épen urfija kezébe vezette.

„Tehát nem vagyok egészen elhagyatva!“ szóla ő. Már szándékom vala, kevés napjaimat magamtól elrabolni; mert irtóztatóknak kell a' kinoknak lenni, mellyek Varsóban a' foglyokra várnak. De ugy e, kedves ur, te nem hagysz az öreg No. iskyval olly kegyetlenül bánni?“

„Ki mondá neked, hogy a' Lengyelek olly embertelenek foglyaik iránt?“ kérdé Zsigmond.

„Közállitás az ottan a' táborunkban,“ felele Novisky Lőrincz.

„Gyalázatos hazugság!“ felkiálta az ifju Zamosky boszorkodva ezen látványon. „Mondd meg szerencsétlenséged társainak, hogy a' Lengyeleknél a' meggyőzetett nem ellenség többé. Kimélő bánás vár reájok a' fővárosban. Minden gyalázat, mellyet az Oroszok ránk akarnak háritani, magokra hull viszsza. Szavaim igazságáról ezennel bizonyossá teheted magadat, ha a' nálam-maradás inkább nem tetszik.“

„Szabad az nekem?“ viszonzá az öreg örülve.

„Ha akarsz, kérni fogom a' generalt engedelméért.“

„Akarok e? kedves urfi, ezer örömmel!“

A' beszéd folyásában megtudá Zsigmond a' fogolytól, hogy atya az átellenes táborban van, és ha az öreg Lőrincz beszédének hihetett, már közel sem csüggött olly erősen az Oroszokon, mint előbb. Elesmert honosinak tüzes csatáji bizonyossá tevék arról, hogy a' mult esztendő végi zendülés, nem ifju ábrándók munkája volt. Egy egész nemzet, hős eredetére méltó, álla a' haza szent földjén fegyveres kézzel, az idegen uralkodást elverendő.

Mind inkább 's inkább enyészett ezen gondolatra az öreg Zamosky szivéből a' méreg. Ehez járult még azon gyanus bánás is, mellyel az orosz tisztok a' Lengyel iránt többnyire voltak. Egy sem volt igazán jó iránta, 's maga a' feldmarsall is minden munkálatinál egy olly generalt ada melleje, a' kinek hívségéről eléggé meg volt győződve.

Az öreg Zamosky titkos gyűlöléssel szivelé ezen megsértetést. Ő, ki sok évek sorain keresztül ingadozatlan hívségét megtartá a' császárnak, ki a' kardot ön testvére ellen vivé, hogy csak eskét megtartsa, ő látá, mint esmertetik el, hátratétetik, áruuló gyanánt tekintetik és őriztetik. A' grodnói vendégség után sokkal világosabbak lettek szemei. Diebits észrevételei, ámbár csak tréfából, nem hagyták többé kételkedni, mint gondolkodnak orosz országban a' Lengyelekről. Csak becsületvágyja és soha meg nem szegett szava határozák az egyszer választott dolog iránt való hiv megmaradásra. Mint Novisky ifju urának hirdeté, az öreg ur gyakran ön magára haragszik, hogy fija okosabb volt ő nála. Mindazáltal a' beszédet senkitől sem hagyja Zsigmondra vezettetni.

Bár melly tökéletlen volt is ezen hir, még is birt némelly kellemetességgel az ifju Zamosky számára; mert ha atya még haragudnék is reája, de szelidebb ítelete a' lengyel dolgokról, barátságosabb jövendőt ígére. Honja szabadsága 's az ellenség tel-

jes meggyőzetése mellett az atyjával való megbékülés volt leghevesebb kívánsága. Azt látá, hogy távol meszszeségben lebegnek még reményei, de lehetőségeket a' mondott hír szerint legalább feltehetette.

Könnyen megnyeré a' vezérlő generaltól Novisky szabadságát. Örülve borult az lábaihoz.

„Kelj fel, öreg barátom!“ szólla Zsigmond nyersen, hiv szolgáját a' földről felemelve. „Egy embernek sem kellene a' másik előtt térdelnie: hiszen mind testvérek vagyunk.“

„Köszönetemet, kedves ur!“ szólla akadozva a' könnyező Lőrincz.

„Ezen kis szolgálatot, nem de hiveséggel fizetted vissza?“

„Halálonig!“ igéré az öreg. „Soha sem hagylok el többé!“

„Nem!“ viszonzá Zsigmond komolyan. „Valamig atyám él, nincs jogom hozzád. Szeresd a' nemes őszet, mint eddig, 's hiven szolgáltál nekem. Örömost vissza küldenék az elleni táborba, mert nehezen lesz el nélküled urad; de kötelességem tiltja ezen kedvezést; szomoruan kell engedelmeskednem! —

Csak kevés nyugalmat engedhettek magoknak a' lengyel harczosok mostani állásokban, ha a' nyert hasznokat elveszteni 's az ellenségnek időt adni nem akartak, öszszeszedni magát. Dvernicki tehát napkelte előtt indulót parancsolt. Számos lovagkaszások jövelele által még nyomosabban kergetheté a' hátráló Oroszokat. Pulavinál átment a' Visztulán és a' lublini országuton maga előtt hajtá Kreuz generalt. Csak siető menetel által menekedhetett ez maga is a' Lengyclektől meg; hátsoporját pedig némelly lovas regimentek elérték, melly kénytelen volt viadalba ereszkedni a' Lengyelekkel.

De rövid harcz után az ellen-dragonyosoknak engedniek kellett a' lengyel fegyvereknek. Többnyire megfogattak. Köztök volt egy öreg general is, ki magát soká nem akarta magadni. Minden rész-

ról bezáratva látta magát, 's még is vont fegyverrel álla maga védelmére.

„Le a' fegyverekkel!“ kiálta egy lengyel tiszt az orosz generalhoz.

„Nem!“ felele ez ijedtelenül. „Csak életemmel együtt enyészik ki ezen kard kezemből. Ide Lengyelek, adjátok meg a' halálos csapást!“

Több harcosok szándékoztak az illy egyenetlen viadalra készülő öreg ellen törni, midőn egy lengyel obester villámi sebességgel oda termett.

„Szünjete!“ kiáltá dörgő szóval a' katonáknak. Álljatok meg! Ó az atyám!

Tisztelettel hátráltak a' Lengyelek. Vad nevetéssel tüzé kardját az öreg Zamosky a' földhöz

„Egy gyerektől meggyőzelve!“ kiálta ő fájdalomosan. „Sors, nincs többé bajod számomra!“

„Atyám!“ szólla Zsigmond szelid hangon, a' generalhoz közelítve.

„Kegyed foglya!“ mondá a' vajda, fijának hátat fordítva 's egy más tisztnek adván fegyverét. „Szabaditson meg kegyed ezen utáltam pillantattól.“

A' Lengyel késétt egy darabig az ajánlott fegyvert elfogadni. Szeme az ifju Zamoskyn nyugodott 's azt felvilágosításért kérni tetszett.

„Vegye el az ur, vegye!“ folytatá a' késedelmen feiboszonkodott general. „Kegyed az első, kinek egy Zamosky fegyverét átadja. Magassá teszi kegyedet a' hirben ezen megkülömböztetés. De még egyszer: vigyen el kegyed ezen helyről, melly gyalázatokat száz fényben mutatja.“

„Atyám!“ kéré Zsigmond ujonnan. „Nincs pillantatod fiad számára?“

„Jöjjön kegyed!“ szólla a' vajda, a' fegyverét már által vett tiszthez.

Lassudan engedett a' Lengyel 's obestere atyját a' fő szállásra vezeté. Zsigmond szomoruan pillanta utánok 's fohászai ezt zugák: Hajh miért nem vet egy érzékeny golyó ezen kinoknak véget? ! —

II.

Szörnyűt ijedve hagyák el az Oroszok Prága előtti állásaikat Márczius holnapnak; mintegy közepén. A' jégmenés t. i. Varsó felett kezdődött a' Vistulán, és az egész síkság több mértföldnyi területben egy nagy tóhoz hasonlított, mellyből itt egy fa, ott egy gunyhó emelé ki szomorú fejét. A' mit ezen hatalmas elem megkimélett, azt a' szaladó Oroszok tüzzel iparkodtak megemészteni. Elégett falukat vízborította vidékek váltának fel: víz és tűz egyenlő, irtóztató erővel dühösködtek. De nem csak a' kiáradó Vistula kelt fel ellenségül az Oroszoknak; a' hamar támadt meleg idő azt okozá, hogy minden mocsárok felengedtek: az ellenség ágyuszekerei tehát, a' vidékkel esmeretlenekéi, gyakorta fél tengelyig elsülyedtek. Csak a' legnagyobb sietés mentheté meg a' lovak egy részét, de sokan még is bus véget értek itten. — A' seregnél azonban Skrzynecki lett a' fővezér. Chlopicki sebe nagyon megroszszabbult 's a' legkedvezőbb környülmények közt is ötöt hetekig a' csatatértől elvonni látszék. Azon gondolat, hogy a' legnyomosabb pillantatokban munkátlannak kell lennie, 's erejét szerette honjának nem áldozhatja, nagyon késlelteté gyógyulását. Skrzynecki, ámbár vitéz és bátor, nem birt olly mértékben a' Lengyelek bizodalmaival, mint azt a' szerencsés kimenetel kívánta. Nyers keménysége a' tisztek és harczosok iránt, sok szívet elidegeníte tőle. És most még is majd nem egyedül ő rajta nyugodott a' remény 's talám a' haza sorsa is. A' legmeghatározottabban megveté több varsói lakosok kérését az orosz generallal való békés alkudozás végett. Egy mindjárt más nap kijött napi szabda azt hirdeté a' seregnek: hogy minden tiszt, ki az Oroszoknak való maga-magadásról szólland is, kegyelem és továbbbi felelet terhe nélkül, agyon lövessék.

„Fegyvereinkkel kezünkben haljunk meg, a' rabzolgaság romai alá temessük magunkat, ha a' hazát meg nem szabadithatjuk!“ mondá Skrzynecki.

Sok mellék utakon, mellyeket részint a' száguldozó ellenség, részint a' Vistula kiáradása szükségessé tett, utazék Zamosky vajda Varsóba. Zsigmond kérésére épen nem bántak vele, mint fogollyal. A' general becsületszava, hogy önkényt a' fővárosba megy, elegendő volt Dvernickinél az ő szabadságbátételére. Csupán az öreg Novisky Lőrincztől kísértetve hagyá el a' lublini vajdaságot. Mivel Lőrincz sokra tudott menni az öreg Zamoskyval nyugodt pillantatiban, Zsigmond sokat reménylett az ő vonzódásától és barátságától. De valahányszor a' hiv szolgál fiatal ura javára csak egy szót is akara szólani, elhalgattatá a' vajda azonnal kegyelme vesztése alatt.

„Haragudjék bár reám, kedves uram,“ szólla Lőrincz egyik napon, midőn néki a' general viszont keményen megparancsolá, hogy azon kedvetlen tárgyat soha többé ne érintse. „Midőn megfogattam, Zsigmond gróf olly nagy lelkién pártomat fogta, hogy megfogadtam őtet többé soha el nem hagyni.“

„Miért nem maradtál nála?“ viszonzá a' vajda.

„Mintha valaha hivtelen lehetnék hozzád!“ mondá Novisky. „Csak az utolsó pillantattal szünik meg a' hiveség, mellyel tartozom. De nékem Zsigmond is végtelenül kedves. Gyakran hordozám őt ezen karokon, midőn kegyed meglátogatá az ővéit és kevés mulatást engede magának. Tudja kegyed, mint terjeszté ki apró kezeit, midőn a' várt viszont elhagytuk, 's midőn kegyed nevét először dadogta, őszintén megvallá kegyed, hogy boldogságának nincs hiánya!“

„Igen!“ mondá Zamosky, édes emlékekbe merülten. „Azok szép idők voltak! — De hallgass most rólok.“

De az öreg Lőrincz nem gondolt a' tilalommal, hanem folytatá:

„Midőn végtére kárdodat is emelheté, és nevetve ülémeg a' vad mént, mellyen magad is csak félfélő lovagoltál, akkor örvendve kiáltál fel: **Fiám vitézebb lesz, mint apja!**“

„Nem mondék igazat?“ észrevevé a' vajda gunyoló arczvonattal. „Hiszen foglyává tett!“

„Nem ő,“ viszonzá az öreg Lórincz, „hanem ön makacsságod okozá ezen szégyent. Én csak egy szegény testtulajdon (rabszolga) vagyok; a' föld, mellyet kezeimnek művelniek kell, nem tulajdonom, de még is szeretem, hiszen ő rajta születtem: hazám! És te — engedj meg vakmerőségemért — te, egy szabad Lengyel, nemzetünk elsőjének egyike, azon kérélyek soraiban küzdesz, kik honunkat nem érdemelt lánczra akarják verni. — A' világ minden kincséért sem hagynám ezt szememre vetni!“

„Hallgass, rabszolga!“ dörgé Zamosky, kardját vonva. „Csak egy szótagot még 's azonnal átszurlak!“

Engedelmeskedve veté keresztbe kezeit mellére a' szolga 's hallgatva folytatók utjokat Varsó felé. Midőn megerkeztek, májd az egész vidék viz alatt álla. Zamosky tapasztalt pillantata mindjárt átlátá, melly hatalmas szövetsége volt honosinak a' vad elem. Sokáig vizsgálta az iszonyu játékot. Az öreg szolga érzékenyen álla mellette.

„Lórincz, szólla végre a' vajda szelid, lágy hangon.“

„Uram!“ viszonzá a' szolga, „mit parancsolsz?“

„Nagy, de igazságos az Isten!“ felele az öreg Zamosky. „Ide kelle jönnöm, ezen felséges igazságot átlátni? A' pusztítás szörnyeiből kelle jobb hitemnek kelnie. A' rettenetes elemek másodsor állanak itt, mint a' hitszegés boszulóji.“

„Nem értelek egészen,“ szólla Novisky.

„Nem csuda! Magam sem értém eddig magamat. — Tizenöt év előtt boszula meg a' természet szegett hitet. Fennen mondá Napoleon császár; Lengyelország szabad leend, nagy, mint egykor volt. Nem tartá meg szavát, hiu reményekkel csalt meg bennünket, — és semmibe dült azon hatalom, mellyet a' franczia usurpator göge győzhetetlennek tartott. Az elemek keltek ellene harczra, 's melly halandó áll ezen szörnyeknek ellent? Ha ő a' lengyel szabadságot visszaszerzi, soha

nem hajlott volna az éjszaki önralkodó fegyvere előtt meg. Orosz ígéretek csaltak meg másodszor. A' constitutio, mellyet Europa fejei előtt nekünk ígére, megcsonkittatott, az eskek nem tartattak meg 's a' természet ujonnan megboszulá a' hitszegést. A' mi évek előtt védjek volt, a' mi hatalmas ellenektől szabadítá őket meg, — az most büntetésül szolgálá nekik. Diadalmasan álltak az Oroszok, midőn ezer szerencsétlenek idegen földön lelék sirjokat, midőn a' hontalan küzdők csapatjai a' felzudult elemek zsákmányává lettek. Ugyan nem álmodák akkor, hogy az érettek olly vitézül küzdő fegyverek egykor önnön megemésztőjik legyenek. — Vegyetek innen példát, halandók; esmeretlen erő igazgatja a' világot; áldás kel az igazságból, de átok és vész dühödnek, telhetetlen hyénákkint, az emberek között, ha hitszegés és csalás uralkodnak!

„Igazat szól sz uram!“ felkiálta örömeben Lőrincz. „Látja, kegyed, végtére mint csalák meg a' Lengyeleket?“

„Igen, megtértem! Most tudom, mit szenvedtek testvéreim, tudom, mit keresnek. Törekedéseket vétkesnek tartám, mivel bajok esmeretlen volt előtttem. Az ő igaz, szent küzdésöket zendülésnek tartám 's pártosságnak, mivel nem tudám, hogy tőlök mindent, mindent elraboltak. Én, vakoskodó, azt véltem, hogy a' törvényeket akarják feldulni, mellyek nélkül szerencse és boldogság nem virágozhatik a' földön. De most látom, hogy egy törekedések csak a' szabdalt törvények felépítése és egy okos szabadságnak a' karddal való megszerzése.“

Óh, most minden jól van! Csak Zsigmond volna mindjárt itten!“

„Hallgass arról!“ szólla Zamosky ujonnan vadul.

„Mit, ti a' lengyel dolgot igaznak mondjátok, és fijatokra még is haragusztok, mivel ő előbb átlátá az igazságot nálatoknál.“

„Nem haragszom többé reá!“ Szólla a' vajda.
„De sérti büszkeségemet, hogy az ifju szeme tovább

láta, mint a' tapasztalt férjfiu. Gyakran pirongatám azért magamat!"

„Ne makacskodjék, kedves ur!" kéré a' szolga, ura vallományától könnyekig indittatva. „Lássá, nekem örömben sirnom kell, hogy egykor végtére szivetök az igazat megesmeré. Most az egész nagy világban csak két vágyam van."

„S mellyek azok?" kérdé Zamosky szelid hangon.

„Fiaddal való megbékülésed 's a' lengyel szabadság!" felele Lőrincz, és kérve megfogá urának kezét.

„Jó, hiv szolga vagy te!" viszonzá a' vajda kedves megindulással. „Imádkozz, hogy mindenik vágyad beteljesdjék!" —

12.

Alig engedé meg az idő a' dolgok folytatását a' csatatéren, midőn a' lengyel küzdők uj lélekkel, testvérei nyájos gyámolítása által erősülve, a' fővárost elhagyák. Skrzynecki general vezérlé a' sereget 's April havának kezdetével dicső győzödelmeinek hire Varsóba érkezett.

Zamosky vajda Sabalkansky Diebits feldmarsallnak visszaküldé patentjét mint orosz tiszt ezen ígérettel, hogy előbb nem fog ellene harczolni, mint azt Miklós átvehette. Ő pedig bizodalmasan várja, hogy a' fő vezérlő annál inkább eleget tesz kívánságának, minthogy a' becsület kötelességének eleget tett, de meggyőződése ellen soha sem fog cselekedni. —

Zamosky Zsigmond hivatalos tudósításokkal a' nemzeti igazgatáshoz jött Dwernickitől Varsóba. Hatalmasan óhajtá atyját látni. Félénk-busan vert szive — a' főváros utszájin lovaglónak. Egy esmeretes szózat nevéen kiáltá. Novisky Lőrincz volt.

„Valóban te vagy kedves ur!" szólla a' szolga. „Ugy van, hálá az égnek! Óh jöjj, jöjj. Atyád égve vágy a' megbékülés csókját ajakadra nyomni."

„Mit mondasz?“ viszonzá az örülő ifju. „Atyám meg akar engedni?“

„Igen.“ folytatá az öreg. „Nem csak meg akar engedni, hanem alig várhatja azon pillantatot, hogy együtt mehessetek a' sereghez, hol ő heves csatákban javítsa meg méltatlan tettét.“

„Nem álmodom? Való az, a' mit hallok? Szólj, melly erő hajthatta meg atyám szívét?“

„Honszeretete!“ felele Novisky. Ezen nemes érzés felébredt végre atyád szívében. Elbocsáttatását már megkéré az orosz császártól, 's nem sokára a' sereghez menend. Óhajtvá várja már régolta jöttödet. Seregeink szerencsés előmenetelei Skrzynecki alatt fő tárgya beszédének. Jöjj, siess megbékült atyád karjai közzé!“

„Előbb hazámé vagyok!“ felele Zsigmond. „Mondd meg atyámnak, ezennel karjai között leszek.“

Gyorsan ugrata a' tanács palotájához, 's alig végeze ottan dolgait, már atyjához sietett. Szívesebben, mind hajdan, fogadá a' vajda. „Egy szót se a' multról;“ szólla ő, „ez legyen bocsánatom.“

A' hir a' generalissimus új győzödelméről öszvegyűjte minden még Varsóban lévő nemes Lengyelt, a' városigazgató, — Krukoviecki general szobájába egy örömnépre. A' két Zamoskyn kívül a' rendek kamarájának minden tagjai jelen voltak a' vendégek között; jelen volt Ostrovsky gróf, a' különös figyelmeztetésre érdemes. Ő volt az első, a' ki nem csak minden a' szabadság csatájiban részesülő jobbágyát földekkal megajándékozá, hanem a' rabszolgaságot (testtulajdonságot), századunk ezen gyalázatbélyegét, törvényesen megszüntette. Mély tisztelettel nevezendik a' Lengyelek az ő nevét, mert olyan ellent győze meg, melly minden többinél irtóztatóbban hátráltatja az emberek javát. A' rabszolgákon uralkodóknak remegniek kell, ha ezek lánczaikat eltördelik. *) —

*) Vor dem Slaven, wenn er die Kette bricht,
Vor dem freien Menschen zitt're nicht.

Schiller.

Midőn Zsigmond atyjával együtt az igazgató palotájába belépett, szent érzés hatá át kebelét. Számos képek fedezték a' falakat. Valahová csak szemei fordultak, esmerősöket láta a' rég lefolyt időkből, kik békés mosolygással látszottak lepillantani unokájikra. Krukoviecki ezen ritka ünnepet szerzé vendégeinek. Azon érdemes férjfiak között, kik egykor a' lengyel dicsőséget alapíták és emelék, akarta ő Skrzynecki győzödelmét ünnepelni. Kosciuskó függött középen; a' franczia Lafayette és az éjszak-amerikai Washington, kétségkívül a' mult század legelső fiai, vevék őt körül. Sobiesky és Dombrowsky az egyik felet, Poniatowsky és Madalinsky a' másikat ékesíték.

Zsigmond ezen meglepő tekintetnél mély gondolatokba merülten álla. Csak Zamosky, a' vajda nézé titkos borzadással az elővilág ezen hőseit. Félenken csavargának szemei a' képek sorain.

„Haragusztok reám?“ kezdé végre lassu tompa hangon. „Haragusztok a' testvéri vérbe áztatott kardu Longyelre? Meg fogom békültetni árnyaitokat. Fennen ígérem hideg kezeitekbe, hogy gyalázatomból kimosódom. Ha még egyszer látjuk egymást, barátságosabban fogtok köszönteni!“

Kivonta kardját Kosciuskó képe előtt tevé le.

„Szenteld fel, halhatatlan bajnok!“ szólla.
„Szenteld fel a' haza ügyének!“

Vigan csendültek a' poharak a' széles csarnokban: „Szabadság, szabadság!“ folyt le minden ajakról. A' vajda feltevé magában, jószágain a' rabszolgaság eltörlését: csak szabad embert akara alattvalóul. Minden vendég uj erővel érzé telve keblét a' falon függő képek megnézéséből.

„Valóban nemzeti ünnepet készítél számunkra,“ mondá Ostrovsky gróf az igazgatóhoz. „Hol lehetünk volna höniasabbak, mint azon férjfiak jelenlétében, kik minden időben és minden népeknél dicső példánul szolgálódnak!“

„Örömet szereztem volna még egy felségesebb mulatságot vendégeimnek,“ szólla Krukoviecki.

„Hires költőnknek, Niemcevicznek kelle széndékom szerint ünnepünket diszesíteni. De a' nemes öreg, kinek fején annyi zivatarok áttódultak, a' magányba voná vissza magát. Egyedül csak lelke lenghet körül, melly annyi áldást hozza Lengyelországra. Előbb, mint sem elhagyott, ezt adá át emlékül honosira.“ — Ekkor egy kis irást nyitá fel. — „Egy német költő emlékre méltó szavai ezek, a' ki ugyan már rég elhamvadt, de munkájiban örök életet él. Vélem, szivesen fogadják vendégeim, ha tartalmát közlöm.“

Krukoviecki olvasá:

Vagyon határa a' tyrann erőnek.
 Ha a' nyomatott sehol nem lel jogot,
 Ha terhe hordhatatlan: felnyul ő
 Az égbe megbizott elmével, és
 Örök jogát erővel hozza le —
 Fen létezőt rabolhatatlanul,
 El nem mulót mint a' fénycsillagok. —
 Az ó, természeti rend viszzatér,
 Hol ember ember ellenében áll. —
 Végső szerül, ha más egy sem segít,
 A' megvívó kard nyujtva van neki. —
 Erő ellen szabad megküzdeni
 Legfőbb javunkért.“ —

Leirhatatlan volt azon benyomás, mellyet a' halhatatlan költő ezen szavai az öszvegyült Lengyelekre tettek. Mind egymásnak nyujták kezeiket 's megfogadák, hogy a' legvakmerőbbre vetemednek, főjavaikat, a' hazát és szabadságot védelmezendők az önkény ereje ellen.

Az öreg Zamosky felkelt, a' Kosciuskó előtt letette kardot felvevé és vizsgálva a' légben villogtatá.

„Harczra, szent tüzzel!“ felkiálta. „Melletted viaskodom, Zsigmond! A' mit egykor haragomban reád mondék, rég viszzavettem 's a' haza áldását hivatam reád. Jöjj karjaim közzé! Ezen méltó férjfiak előtt követlek meg a' tett méltatlanságért!“

„Hallgass el, kedves atyám!“ felele az ifju.
 „Siessünk a' sereghez! Szabaditsuk meg a' honot

vagy temetkezzünk romjai alá. Akármint esik ki a' harcz játéka, nagy volt Lengyelország dicsősége idején, legyen nagy ennében is. Ha végóránk eljött, ha nevünknek a' földről el kell törlődnie, legalább végezzünk dicsón 's végpillantatunkig legyünk Lengyelek."

Hevesen szoritá fíját mellére Zamosky, 's alig kelt fel a' nap a' télies égen, már elhagyák Varsót a' kétes kimenetel homályos éjébe menendők. —

N é p d a l.

Busan füttyül a' pacsirta madár,
Mert volt párja, de nincs már, de nincs már!
Azt dalolja busan a' kis madár:
Hogy minden lány hamis és csapodár!

Volt nékem is jó időm, már nincsen!
Eladtam egy haszontalan kincsen,
Eladtam azt szivéért rózsámnak,
'S ezért hull most rózsája orcámnak!

Szerettelek igazán tégedet;
Mert nem tudtam hitetlenségedet,
De téged a' többi hivtelenek
Közt ne verjenek meg az Istenek!

Áldjon az ég téged szerelmedért,
Oh áldjon az ég megvetésedért;
De mennyit sohajtottál éltedbe,
Majd annyiszor jutok még eszedbe! —

KAPUY KÁROLY.

Nyomozások az írásmesterség eredetéről.

Az emberi elme legremekebb szüleményei egyike a nyelvbeszéd; de az írásmesterség annál remekebb, minél jótékonyabban hat az emberi nem szerencsésítésére. — Nincs ennél hatékonyabb eszköze a' mivelődésnek és az ezen alapuló nemzeti boldogságnak. Ez emelte ki a' népeket — eredeti vadságokból, ez emeli mint nemzeteket jelenleg a' műveltség és boldogság magasb és magasb fokaira. — Literatura, egyedül literatura eszközölheti sikeresen a' józan felvilágosodást, képezheti a' lelket, 's nemesítheti a' szívet. — De vége hossza nem volna, ha az írásmesterség szerencsésítésünkre csuda erejü befolyását fejtegetni akarnám.

A' beszéd ugyan nem annyira a' mesterség szüleménye, mint a' természet ajándéka, és azért az állatok sorába alázza némüleg az embert; de más oldaláról véve igen is elkülönözi azoktól. — Az oktan állat belsője állapotját csak testmozgatás 's egyszerű, — vagy ha különféle is, de mindég csak egyremenő — hangokkal jelentheti. — Az ember ezt egy sokkal czélerányosabb és fölségesebb módon viszi végbe. Egyedül ő az, az állatok csuda mennyi- és különféleségü sorában, ki gondolatit, fogatjait, képzelmeit, vágyait, örömeit, buját és egyéb érzéseit, szóval, lelke, és szíve minden állapotját érthetőleg, világosan, meghatározó- és megfoghatólag képes kijelenteni és közleni hasonfeleivel! —

Igaz, hogy testiartás, tagmozgatás, önkényes, vagy önkénytelen arz- 's szemjáték és némü érthetlen hangok általi — a' szó tágas értelmében vett — beszédje az állatok sorába helyezi, midőn p. o.

táncz, gesticulatio, sohajtás, sirás, nevetés, komor, vagy vidám arcz, lesüött, vagy szikrázó szemek, szegyenpirulat, vagy mérgező színváltozat 's a' t. által jelenti, vagy árulja el belsőjét. — De ő itt nem esmér korlátot; csak egy határvonalat vesz észre, melly felsőbb valóját az alsótól elválasztja és elkülönzi; önkényétől függ így, vagy érthető tagolt hangok — nyelvbeszéd — által lelke titkait és szive érzéseit kinyilatkoztatni; holott az ok-talan állat vas törvényt követ: és itt lép föl az eszes lények sorába, meg nem szülvén azomban állat is maradni, mert kivált arczájával nem igen bír mindég, és mimikáját beszédje hatékonysául önkényt is használja.

Ha az ember tehetségei kifejlődése természetes rendét szemügyelem, azt tartom, beszédbeli tehetségei fejlődésének is az állatiakon kellett kezdődnie. — Első szülőjünk tehát e' tekintetben is mintegy állatokból lettek emberekké, nem különben, mint sirva kérő, fájlaló, repesve örülő, mutogatva dadogó és dadogva mutogató kisdedeink. Mert noha minden tehetségeik érett korában kezdék érezni létök első pillanatit; de tapasztalás 's gyakorlat nélkül szükölködvén, csakugyan a' természet—ezen leg-hívebb tanító—szokott útján kellett önművelésök eb-beli pályáját is kezdeniök. Első beszédjek tehát test-, tag-, arcz-, szem-, hangjátéki (mimikai) integetőzés volt; miben szomorú példák nyomorult némájink részint, részint azok, kiket Amor tanit néman beszélni. — De itt sem beszédműveik (organa loquela), sem a' természet és állatok sokféle hangjai nem hagyák őket megnyugodni. Hallák a' szél suhogását, vagy süvöltését, a' csermelyek gyenge moráját, a' folyók, vizesések zuhogását, az ég dörgését, 's a' t., az állatok bögését, morgását és sokféle hangjait, a' maradak hangicsálását és bá-joló csevegését 's a' t., mind ezek természetesen meg-haták őket: ha tehát nevezni akarták, természetök-ben lévő utánczó ösztönöknél fogva hangjaik némü-leges utánczása által tevék azt; miben például vannak

a' mi mivelte nyelveinknek ugy nevezett onomatopoeikonai p. o. pujka, kakuk, bibicz, ropog, dörög, morog, sustorog, hörög, sziszeg, piszeg, zug, bug, csicsereg, cseveg, ohajt, sohajt, danol, ujong 'sa't.

Igy kezdődött a' tagolt beszéd, melly még e' tekintetben inkább hangutánzás volt. — Ebből lett azután a' hang-, rokon-, vagy hason- 's ebből elvégre a' szoros értelemben vett nyelvbeszéd, melly már az elme, kivált a' napkeletiek, heves, sebes és kicsapongó, de a' dolgot épen ez által könnyebbitő képzelő erejének műve, részint szüleménye; műve, más tárgyaknak a' hangneves, (onomatopoetikon) tárgyakkali rokon- vagy hason- 's szerinti hason elnevezése és az értelem terjesztésében; például szolgálnak ebben a' mi allegoriájink, metaforájink, képes 's egyéb nem tulajdon formájink beszéd- és elnevezésben; szüleménye; önszüleményei és érzései elkeresztelésében, noha némelly érzések hathatós és indulatos kitörései magok magokat hangjegyzték, azaz elnevezték.

Illyformán kezdődött, képeződött, növekedett mivelődött — én legalább így képezem — azon eredeti nyelvbeszéd, mellyből szétágoztak, de igen félre is ütöttek, minden egyéb nyelvek, mellyek az égalj, nemzetek, szokások, egyéb viszontagságok 's körülmények különvolta szerint, kisebb-nagyobb mértékben szinte illy metamorfózisokon mentek ált, míg azokká lettek, a' mik most.

Senki se tekintse azomban ezen különbeszéd-módokat, mint a' beszéd szokásnak mintegy mindannyi időszakit; hanem inkább, mint az ember ebbeli tehetségei fejlődésének mintegy egymást együtt — folyton váltó (simultaneo-successivus) állapotjait, mellyek koránt sem kizárólag, hanem a' lehetőség 's nyelvállapot szükség szerint lassudan fokozulván válták föl egymást. —

A' nyelvbeszédet követte az írásbeszéd. A' mi nyelvbeszédben a' fül, az volt az írásbeszédben a' szem: abban az, ebben ez vitte a' fő szerepet. A' nyelvbeszéd által ugyan ki volt már egy főrangu

szüksége pótolva az embernek; tudott már beszélni, tudia gondolatit, kezeletit, érzéseit kifejezni, vágyait, szükségeit, tapasztalásait, találmányait közölni, viszontagságait és történeteit elregélni: de kivált ez utolsók, mind magokra, mind sokkal inkább utódjaikra nézve olly mulékony tüneményhez kötve, mint a' hang, igen rossz lábon állottak, 's idő folytával mindinkább 's inkább veszedelmeztettek.

Az emlékező tehetségnek sokkal fogékonyabb- és hivebbnek kellett ugyan eleve lennie eredeti ép-ségénél 's tárgyai köre szük voltánál fogva; mindazonáltal az esetek, tapasztalások, találmányok, történetek, szóval az esméretek szaporodtával, nem annyira gyengülnie, mint elégtelenné lennie kellett; kivált a' százados áletkorú patriarkáknál, kik alig-ha igen könnyen emlékezhettek két nyolcz-százados viszontagságaikra vissza; mert itt csakugyan

Pluribus intentus minor est ad singula sensus.

Kellett tehát jó korán érezniök valami a' repülő hangoknál tartósb — maradandó — jelek szükségét, mellyek által érdekesb viszontagságaik, cselekedeteik 's történeteik emlékezete jobban biztosíthatnék. Elég volt erre eleve egy elnevezett kórakás, kut, vizfogó, oltár, város, ünnepek vagy inkább emléknapok 's a't. mint ezt a' szent és világi írók bizonyítják; p. o. Sankoniaton Eusebiusnál fönmaradt töredékeiből tudjuk, hogy a' Feniciaiak faragatlan köveket és karókat használtak emlékjelekül. — Kádix körül is lehetett ennekelötte látni — mint mondaték — Herkules itt viselt hadai emlékköhal-mait. Strabo L. 3. Az amerikai vadakról ezt sok példák bizonyítják. — A feketék szinte így, fölírás helyett a' férjñ sirjára ijat, az aszszonyéra pedig mozsarat törővel tesznek. — Hist. Generale de Voyag T: II. p. 151.

Különösek a' Sinaiak őskori emlékjelei, mellyek némelly zsinegek csomóji száma és egymástóli távulságában állanak. Martini Hist. de la Chine L. 1. p. 21. Az Peruviaiaknál szinte illyen különféle színű

zsinegek szolgálnak évkönyvek, nyilvános jövedelmek 's szerek árjegyzékei 's a t. gyanánt. — Hist. des Incas T. II. p. 27. 35.

Később közmondások, dalok, sőt tulajdon nevek idézék vissza a' multak emlékét, (Mózes I. könyve 10. fejj. g. v. II. könyv. 15 fejj.) melly utolsók a' napkeletieknél mind jelentők.

De könnyen általláthatni, hogy ez mind elégteleen volt, kivált az idomtalan és szóotalan emléklekrekre nézve, mellyekből magyarázás nélkül ki nem lehetett venni, mit kellessék jelenteniök: kezdék tehát nemüleg módosítani, a' dolog nemü bélyegeit reájok ruházzván; így kezdődtek a' szobrok lassanlassan faragtatni. De ezek által is még kevésbé volt érezhető a' könnyebbség; míg elvégre a' szem vevé föl az emlékező tehetség ügyét, 's a' tárgyak durva képeit árnyékok után lemérve, a' kéz segedelmével lemázolta. — Ez már mind magára sokkal kevesb munkával, mind a' szemlélőre nézve nagyobb könnyüséggel járt; mert a' tárgy körülményesb mása könnyebben teremtheté vissza az egészet. — Így kezdődött a' képrajzolás, melly mivel egyszersmind írás is volt, képirásnak vagy képes írásnak (Bilderschrift) neveztetetik. — Ebből lett, valamint a' nyelvképezésben a' képzelő erő segedelmével, az ugy nevezett hieroglif írás. Valamint t. i. az átalakolt hangutánzókból (onomatopoetikonokból) lett a' hangzókon vagy hasonbeszéd; ugy a' képmásolatokból, ugyan egy képnek más rokon; vagy hason-tárgyak jelentésére való használtatása által a' képrokon vagy hason-(symbolicus) írás, p. o. a' Egiptusiak az ostromot egy hágcsóval jelenték; a' csatát két karral, mellyek egyike nyilat, másika pajzsot tartott. — Hor. Apoll. Hieroglifica L. II. C. 28. 5.

Továbbad az illy képeknek csak alapvonásai maradtak, később eléggé esméretesek lévén, ezek is megcsonkittattak; de viszonyidomzatban növekedett e' képjegyek (hieroglifok) jelentő köre, ezen írásmód hajdanta igen divatozott. — A' napkeleti Sinaiak, napnyugoti Mexicoiak, déli Egiptusiak, éjsza-

ki Scithák, Indusok, Feniciaiak, Hetruskusok, Ethiopsok, Afrika és Amerika vadjai használták, a' Sinaiaknál most is élő divatban van, a' voltanak némű nyomai az egiptusi gályákon (pyramis) és ezek másolatjain láthatók; Gouguet *Ursprung der Gesetze, Künste, und Wissenschaften*, I. B. Tab. 2. 3.; de az önkény és titkolódás nagyobb részint ugy eltemette értelmöket, hogy csak bámulnunk kell ezen őskor remekjeit. Pierius Valerius értelmek utáni 24 esztendeig való kutatását idővesztésnek vallja! —

A' palmirai omladékok fölírásait is magyarázhatatlanságok miatt a' tudósok valami különös írásnem példányainak tarták; míg Barthelemy apát a' csomót, hiv másolatok által, ezen föliratok alfabetumának a' zsidó- és syrussali némű rokonságát fölfödöztvén; közmegelegedéssel fölbontá.

A' hieroglifok világszertei divatozása ugyan ezen írásmódnak korántsem költsönözés általi terjedésére, hanem ön természetünkben létező alapjára — az utánzó ösztönre — mutat; mindazonáltal a' véle való élés még sok bajjal volt összszakapcsolva, kivált a' jelek sokasága miatt. Észrevevék ezt a' többet látók, 's egyszersmind azt is, hogy a' tagos hangok (soni articulati) mellyekből a' szavak állottak, sokkal kisebb számuak 's egyszerübbek a' szemtárgyainál, minek következésében azon szerencsés gondolatra jöttek, hogy jobb leend a' hangokat inkább, valami jegyekhez kötni. — Így eredett a' tagírás (Silber-Schrift) mellyben minden szótagnak külön jegye volt; ugy hogy p. o. e' szó ház, egy; kalap, két; kalapács, három 's a' t. jegy által iratnék. Gouguet I. B. S. 180. Ezen írással azomban hajdan kevesen, — *Had. des. Inser. T. 6. p. 614.* — jelenleg az Ethiopiak, Mendeusok 's némelly indus népek élnek. *Mem. de Trev. Mars. 1740. p. 480.*

Innét már csak egy lépés volt még a' mi betűírásunkhoz, melly sok idő, ügy-baj után meg is történt; de hol, vagy ki által? fejthetlen kérdés. Módja magyarázhatóbb. — A' tagjegyek nagy száma 's könnyen fölcserélhetősége t. i. azon gondolatot

gerjeszté, hogy a' hasonló hangok mind egy jegy alá jönnének. — Itt azonban a' tagjegyekben teendő egyszerűsítés bajos lett volna, új jegyeket tehát alkalmasint a' képirás (hieroglifika) ajánlott, olly tárgyak képeiben, mellyek nevei a' jegyzendő fő hanggal kezdődtek. — Több régi alfabetumok legalább erre mutatnak; p. o. a' zsidó, mellynek majd minden betüje nevezete (nem hangja) tárgyát képezi, alef \aleph p. o. ökröt tesz, mellynek szarvai láthatók e' betüben (még a' mi Görögöktől költsönözött A-nk is megforditva Ψ ide látszik mutatni?). Beth \beth (ház) napkeleti lapos födelü nyílt ajtós házat képez. — Van γ (szeg) a' szeg egész képét viseli. Kaf \kaf a' tenyér öblét jelenti 's mutatja, ain \aleph szinte így a' szemeket, phe ϕ a' tátott száját, λ lamed a' bival- vagy ökörösztönt 's a' t. Jahn. Gram. Ling. Hebr. Ide tartozik az ethiopi alfabetum, az Egiptusiak maradványi és az armenusi nagy betük. Recueil d' antiquit. par M. le C. de Caylus T. 1. p. 70—71. Essai sur les Hierogl. p. 40—41. A' görög $\rho\alpha\phi\omega$ is „rajzolni“ és „írni“ ide látszik mutatni.

Azomban ezen fokok hogyminti és mikori egymást-váltását időszakaszonként kijegyezni; valamint azt is, kik kezdék először: *mansuram rudibus vocem signare figuris*, (Lucan. Phars. III. 221.) meghatározni, hiteles történeti tanadások nemléte miatt, lehetetlen. Herder ugyan elég valószínűséggel gyanítja, hogy Seth — (kit a' Feníciaiak Thaut, az Egiptusiak Thot, That vagy Thoytnak neveztek), ki a' régi íróktól Hermes, Trismegistus ő Istenségével és Merkurral egy személynek és az írás feltalálójának mondatik, — volna a' kép-, vagy hieroglifírás szerzője; de megnyugtató hitelt nem követelhet magának. Ugyan is az egész gyanítás bizonytalan, mesés szóhagyományokon nyugszik, mellyekről sem Mózes, sem Herodotus nem tud. Flavius is, ki után indult a' jeles író, csak mesés hagyományokra építette ebbéli tanadását; midőn pedig Seth hieroglifos két, egyik ugyan kő-, másik téglaszöveget hozza föl állítása bizonyosságául, nemze-

tének, melly eránti részrehajlásának több jeleit adta, akar kedvezni, — és mesés lesz ön maga is. Archaeol. L. I. c. 2. 3.

Mindazonáltal már a' Gouguet szerint T. I. p. 385. Ábrahámmal egykoru Jóób az írást csak általmenőleg említi. — 13 fej. 26; v. 29; 23. 24. 31. 35. 36. Az is bizonyos, hogy Jákób patriarka idejében már pecsétnyomókra használtaték; úgy hogy a' fölírásból a' pecsétnyomó ura megesmértetnék. Móz. I. K. 38. fej. 28 v. 41—42. József viszontagságaiban mint valami közönséges, úgy említettnek Khartümin nevezet alatt a' hieroglif-magyarázók, szinte így jelennek meg Egiptus tiz csapásaiban 's egyebütt Mózesnél, ki általán véve az írást mint valami elég esméretetst fölteszi; III. k. 26. f. 1. v. IV. k. 33. f. 52. v. 's a' t. — Jósue alatt már Kiriat Sefer könyvek városa említettik. Jós. 15. f. 15 v. Meszsze mutatnak ugyan ezek vissza az őskor homályiba, de a' kérdést megfejteni elégtelenek. —

Semiramisról írja Diodor. Bibl. Amsol. L. 2. c. 13. p. 127., hogy Bagistan hegyére bizonyos syrus fölírást tétetett, és egy indus királytól leveleket kapott: de mellyik assyusi királynéről beszél a' több illy nevűek közül, ismét nem tudhatni.

Az az egy kétséget nem szenved, hogy az egymással igen rokon napkeleti nyelvek egyikében történt a' betűírás első próbája; mint ez abból is nyilván látható, hogy minden alfabetumok; a' Sinaiak hieroglifjait, a' régi Persák hőtűjít és a' tagírás jegyeit kivéve, a' napkeletiekből képeződtek, mint az öszvehasonlításból kitetszik; p. o. a' zsidóban így következnek a' betűk: alef, beth, gimme!, daleth, he, van, 's a' t. Az arabshban: alef, bet, dschim, dal, he, van 's a' t. A' syrusban: olaf, bet, gomal, dolath, he, van 's a' t. A' görögben: alfa, beta, gamma, delta 's a' t. 's a' t. Itt a' betűrend és hang elég bizonyosság, noha a' betűformák különbözők. — De ha ez nem is látszanék elég valószínűnek, bizonyos, hogy a' Görögökhöz Kadmus hozta Feniciából a' betűket (mint

alább látni fogjuk), és mégis ha öszvehasznoljuk a Feníciaiakéval ugyanegy samaritanus alfabetumot a' Görögökével, minden történeti bizonyosság mellett mennyi a' különség a' betűformákban?

Ugyan ezt bizonyítják még a' minden találmányok dicsőségét magokra ruházni szerető görög írók is, kik napkeletnek engedik itt a' dicsőség koszoruját, és mint más régi írók is, az írás feltalálását egy igen ős korba teszik vissza; de azt majd Feníciaiaknak, majd Syrusok-, majd Assyrusok-, majd Babiloniaknak, majd Egiptusiaknak tulajdonítják; mint továbbad látni fogjuk.

Abban mégis nagyobb részint megegyeznek, hogy a' Görögökhöz a' betűket valami Kadmus (ez annyit tesz, mint napkeleti) hozta Feniciából. Herodotus Terpsichore L. V. p. 351—52 erről így ír: *Phoenices isti, qui cum Cadmo advenerunt cum alias multas doctrinas in gratiam introduxerunt, tum vero literas, quae apud Graecos, ut mihi videtur, antea non fuerunt, et primae quidem extiterunt, quibus omnes Phoenices utuntur.* Hogy ennek előtte régen már divatban kellett lennie az írásnak Feniciában, természetes, és Sankoniaton is (Euseb. praep. Evang. L. I. c. 9. 10., ki sokkal előbb élt a' trójai hadnál, és a' Feníciaiak történeteit önvallása szerint a' templom levéltárából (archivum) meritve írta, bizonyítja. Ezt akarja Lucretius is Phars. III. mondani, így dallván:

*Phoenices primi (famae si credimus) ausi,
Mansuram rudibus vocem signare figuris.*

Diodor. Sic. L. III. c. 66. p. 236. Ephorus apud Clem. Alex. Strom. L. I. p. 362. Euseb. praep. Ev. L. X. c. 5. p. 473. Bochart Thaleg et Canaan P. II. L. 1. c. 20. p. 488.

Plinius az írás eredetéről és Görögországba történt behozatásáról így adja elő véleményét: *Literas semper arbitror apud Assyrios (mások szerint Assyriás) fuisse, sed alii apud Aegyptios a' Mercurio, ut Gellius, alii apud Syros repertas*

volunt. Utique in Graeciam intulisse e Phoenicæ Cadmum sedecim numero, quibus Trojano bello Palamedem adjecisse quatuor: $\alpha, \beta, \phi, \chi$; totidem post eum Simonidem ξ, η, ψ, ω . Aristoteles decem et octo priscas fuisse: $\alpha, \beta, \gamma, \delta, \epsilon, \zeta, \iota, \kappa, \lambda, \mu, \nu, \sigma, \pi, \rho, \tau, \upsilon, \phi$, et duas ab Epicharano addit: θ, ω ; quam a' Palamede mavult. Anticlides in Aegypto invenisse quemdam nomine Memnona tradit, quindecim annis ante Phoroneum, antiquissimum Graeciae regem, idque monumentis adprobare conatur. — E diverso Epigenes apud Babylonios 720 annorum observationes siderum coctilibus laterculis inscriptas docet, gravis imprimis auctor; qui minimum, Berosus, et Cripodomus 480 annorum. Ex quo apparet aeternus literarum usus. In Latium eas Pelasgi intulerunt. — L. VII. 57.

Ezen szavakból látható, hogy a' szorgos régiségkutató a' betüket igen régi találmánynak találta, és tartotta: aeternas; semper fuisse; föltalálásokat pedig tulajdonítja az Assyrusoknak, hol e' név alatt a' Syrusok is, sok régi írók, maga Plinius szerint (L. V. 12. Syria quondam terrarum maxima et pluribus distincta nominibus) értetődnek; (Pesneri Thesaur. Ling. et erudit. Ro. voce syria) — sőt Diodor szerint, L. V. p. 390. még a' Feníciaiak is és más napkeleti nemzetek.

„Utique in Graeciam intulisse e' Phoenice Cadmum,“ e' szavak a' főlebb érintett közvéleményt igen igazolják; de most az a' kérdés: mikor történt a' betüknek e' Kadmus általi általvitele a' Görögökhöz? Az arundenelli márvány táblákon lévő parisi kronikon szerint (melly most Oxfordban tartatik) 1255 esztendővel előbb, hogy sem ezen jegyzések kezdettek volna. Parische Kronik, herausgegeben v. Wagner 1790. Nro 12. Epoch. p. 3. 26. Ezen jegyzetek pedig K. e. 264. esztendővel edzettek föl, következőleg e' szerint a' Görögökhöz 1519. esztendőben jöttek volna a' betük. Jóllehet pedig akkor már Feniciában közdivatunak, következőleg jóval előbb föltalálottnak kellett lennie az írásnak: de még-

is, hogy következtethette 720—480 esztendei csillagászati jegyzetből örök, még Foroneusnak, Inakus (nékünk esmeretes legrégibb Görögök királya) fíjának — ki mások szerint Mózes-, mások szerint Józseffel volt egykoru — 15 évvel régibb divatját, — (Antiklides ezen évre teszi a' betük föltalálását) nehéz meg fogni. — Igaz ugyan, hogy jóval előbb kellett divatba jönnie, minekelőtte csillagászati jegyzésekre használni, és ezeket téglákra, 's pedig olly tartósan, hogy 700 esztendőket kiálljanak, bevésni tanulták; annyival inkább, hogy e' téglákat nem szükségből használták, hanem különösen e' célra mesterség által készítették; (Niebur. Reis. II. Thl. p. 291—300—361. ott is, hol elég márvány volt, illyen téglákra talált) mindazonáltal mégis sokat látszik mondani, 's mintegy magával ellenkezni. — Alkalmasint tehát hiányosak a' 720 és 480 számok, mellyekből római számjegyek szerint egy M (ezer) kiveszett, mint erre több példák vannak; ezen helyről pedig annál valószínűbben lehet ezt állítani, mivel más írók ellenkezőket bizonyítanak a' Babyioniak kronológiájáról. Alex. Polyhistor. Eusebiusnál. Chron. P. I. p. 5. Berosusról (ki Nagy Sándorral egykorunak tartatik) azt bizonyítja, hogy ő a' Babyioniaknál az égről, tengerről, mindenek eredetéről és a' királyokról szóló 150000 esztendei jegyzeteket talált volna. Plinius pedig csak 489 esztendei jegyzeteket tudat vele. — Cicero de Divinat. L. I. c. 19. 470000 esztendőkről beszél: *Condemnemus eos, aut stultitiae, aut vanitatis, aut imprudentiae, qui annorum 470000, ut ipsi dicunt, monumentis comprehensa continent.* Cf. L. II. e. 46. Diodorus a' Babyioniaknak szinte 473000 esztendei jegyzeteket tulajdonit; következőleg itt is eredetileg nagyobb számoknak kellett állani. Azomban millyen esztendőket kellessék itt értenünk, nem ide tartozik vizsgálni. — Perizonius Orig. Babyl. et Aegypt. P. I. p. 12.

Kallistenes még meszszebb vezet vissza az őskor homályiba. Ő Nagy Sándort napkeleti tá-

borozásaiban követvén, Aristoteles kérésére a' Babyloniak csillagászati jegyzeteit fölkutatta, és K. e. 331. esztendőben 1903 esztendei illetén jegyzeteket talált, (mint Simplicius Porphiriusból meritve bizonyítja) mellyek kezdete a' Krisztus előtti 2234. esztendőbe, Ábrahám életkora 89dikébe esik. — Ezen tudósítást annyival kevesb joggal hozhatta kétségbe Gouguet, hogy ha $\gamma\gamma\eta$ (adar) kost (recos, aries) jelent, mint Michaelis tartja; Suppl. ad Lex. Hebr. p. 25., ezen állítás csillagászati datumon alapul. Mert ezen szó: adar, a' mi Martius hónapunk neve, csillagászati visszaszámolás után pedig bizonyos, hogy az említett esztendőben a' nap egész Martius hónapban a' kos jegyében volt, a' mitől is van természetesen a' hólnap ezen nevezete is. —

Még meszszebbre mutatnak vissza a' Mózes könyveiből és Jóbból felhordottak; kivált a' Móz. I. k. 5. fejezetében lévő számokkal teli nemzetséglajstrom és a' vizözönt festő öszveolvasztott két bizonyítvány (documentum), mellyeknek egyike sem maradhatott volna sokáig fön szóbeli hagyomány után. Ennek megfontolása annyira birta Gatterert, hogy még vizözön előtti találmánynak állítaná. — Weltgeschichte im ganzen Anfange. I. Th. S. 51. 554.

A' régiek azon hagyományok, emlékjelek 's bizonyítványok körül, mellyek az irás eredete eránti fölhozott véleményeikre vitték, csak mellesleg említenek némellyeket; mellyek közzé tartozik p. o. Osymandes Theba melletti sirboltjában volt igen régi szent könyvtár, Diodor Sic. L. 1. 49. Mneves, ki Menevessel egy személynek tartatik, és még Ábrahám előtt uralkodott, Merkurtól kapott írott törvényei. Diodor. Sic. L. I. 94. —

Mind ezekből tehát annyit tudunk, hogy az irás, ha nem is a' szoros értelemben vett betűírás, az ókor legrégebb találmányai közzé tartozik, melly ha nem is a' vizözön előtt, de bizonyára utána nem sokára találatott föl. — Noha könnyen elhitethetem magammal Gattererrel, hogy a' vizözön előtti

1656 esztendőös világ aligha nála nélkül szükölködött. —

Tovább azt is tudjuk, hogy az írás föltalálása, vagy legalább elterjesztésének dicsősége a Feni-aiakat illeti, kiktől tőszomszédjaik könnyen eltanulhatták, világszerte terjedt kereskedésök és gyarmataik által pedig Jóniak, Görögök, Italia és Spanyolország, Karthago, Afrika is részesült a' remek találmányban. A' mi az írás nemeit illeti, Herodot és Diodor kétféle írást említnek: a' közönségest és szentet. — Alexandriai Kelemen, Porfirius ezekhez még az Egiptusban divatos hieroglifírást teszik. —

Különös említést érdemel az ugy nevezett *bustrofedon*—barázdairás, — mellyben egy sor balról jobbra, a' másik vissza jobbról balra iraték. Ezen írásmód jelesül a' Görögöknél divatozott, Gouguet II. Thl. 2. B. p. 204., kikiről, mint minden mestersegek és tudományok hőseiről, méltó lesz itt is röviden értekezni. —

Igen keveset tudunk azon módokról, mellyek által a' Görögök följegyzék eleve gondolataikat. E' pontban aligha más nemzetekkel egy sorsuk nem voltak. — Találtattak nálók is, mint más nemzeteknél dalok, mellyek a' hős, vagy más érdeketes történeteket nyomról nyomra szállíták: sőt törvényeiket is eleve dallák (innét van, hogy *voces* törvényt is, dallot is jelent, Aristoteles legalább innét magyarázza. Problem. Sec. 19. Prob. c. 8.) a' törvényhozók és hirdetők: *Graecarum quippe urbium multae ad Lyram leges decretaque publica recitabant.* — Martian. Capella de nup. Philolog. I. 9. p. 313. — Több példákat hord erre föl Gouguet I. Thl. 1. B. p. 24—25.; mindazonáltal már Minos Pláto szerint in Minoe p. 568. Theseus, Demosthenes bizonyítása szerint in Neaeram p. 873., és Solon írott törvényeket hagytak magok után. —

Nem valószínűtlen tehát, hogy a' kép, vagy rajzirást jó korán használták. — A' hieroglifokkal, keveset tudván a' görög őskorról, éltek e, nem e? meghatározni nem lehet. — Hogy a' betü-

írást Kadmustól kapták, már a' mondottakból látnivaló.

Voltak mindazonáltal írók, kik az irásnak görögkhözi átvitelét Cekropsnak tulajdonították, de állítások el nem fogadtatott. —

Mások azt gyanítják, hogy Kadmus előtt már a' Pelasgusoktól kapták volna meg a' betűket. Acad. des. Inscr. T. 6. p. 616. Herodot is csak ön véleményét adja e' szavaiban: Literas, quae apud Graecos, ut mihi videtur, antea non fuerunt. Mint-ha mások mást tartottak volna. — A' betűk számában sem egyeznek a' tanuadások. Plinius Plutarchus után azt mondja, hogy Kadmus csak 16 betűt hozott volna. — Utána ugyan ezt ismételik: Tacitus, Eusebius, Kassiodorus, Marius Viktorinus és Suidas; ezek tehát mindössze egy bizonyosságot tesznek. Isidorus Hispal. Orig. I. 3., 17 (tizenhét) Aristoteles 18 (tizennyolcz) kadmusi betűt talált a' görög elfabatumban. — Dionysius Halykarnass. T. II. ed. Oxon. p. 21. kételkedik a' kérdésben forgó betűk száma felől, a' tanuadások egyenetlensége miatt. Herodotus V. 58. és Diod. Sic. halgatnak a' betűszámról. — Az előbbieik szerint maradt hézag pótlójinak Palamedes, Simonides és Epikarmus adatnak ki. — De mind ezen tanuadások, mint már Halykarnassi Dionysius is észrevevé, gyanusak, az utóbbiak pedig épen mesések. —

Kadmus valószínűleg az egész 22 betüből álló napkeleti alfabetumot hozta magával; de mivel a' Görögök némellyeket nyelvökben nem használhattak, p. o. γ aint, más hangokra vitették által, mint η hét H etára, γ aint o omikronra: idővel pedig a' w és x hozzáadták. De Rossi. Specim. var. lec. 's a' t. et chald. esth. additam. in append. censoris theol. p. 322—346.

Az említett betűhézag-pótlókróli tanuadást eléggé meghazudtolja az is, hogy közönséges és igen régi görög szók a' nekik tulajdonított betűk nélkül nem irattathattak volna. — Le Clerc. Bibl. Chois. T. II. p. 39—40. — Némelly ujon talált betűk pe-

dig a' réglektől csak formájokban különzenek. — Acad. des. Inscr. T. 23. mem. 420.,—25 uj betűformák, tehát nem uj betűk.

A' bustrofedon-írás igen régi a' Görögöknél, már Solon (K. e. 594) törvényei ez írásmód szerint voltak írva. — Suidas in *κατωθεσι νομοσ* T. II. p. 674. De mikor kezdték a' napkeleti alfabetumot magán hangzókkal pótolni, ismét nehéz mnghatározni. Dionys. Diodornál L. 3. c. 66. Linusnak, Orpheus, Thomyris, Hercules és egyebek tanítójának tulajdonítja; és talán hitelt is érdemel, ha ugyan ezen az őskorban hires ember thebai születés volt; mert tudjuk, hogy Thebát Kadmus alapítá, hol következőleg az írás legkorábban mivelődhetett. Pausanias L. IX. c. 29. — Egyébiránt az írás igen csekély divatban volt az ó világban, ugy a' Görögöknél, mint másutt. Bizonyság erre Homer több példákkal; p. o. midőn Hektor a' görög tábor legghósbikét párviadalra kihivja, és többen válalkozni készek, — ugy hogy sorssal kell elhatározni, szembe ki szálljon véle — e' sorshuzásban pedig a' felszólaltak nem neveiket, hanem bizonyos jegyeket vetnek Agamemnon sisakjába. — Iliad. L. VII. v. 175. Cf. L. XVIII. v. 499. L. III. v. 292. A' sirboltokra is csak oszlopok, vagy más emlékjelek tétettek fölírás nélkül L. X. XII. v. 245. L. XVII. v. 434. Odys. L. XII. v. 14—15. Egyetlen egy helyen Iliad. L. VI. v. 168., de ott is kétes kifejezéssel, emliti az írást: hogy t. i. Proetus Bellerofonnak egy Jobateshez szóló levelet küldött; hol a' kétes *σηματα* kifejezéssel él, melly csak jegyet (Merkmale, Zeichen) jelent, és talán inkább a' hieroglifokra, mint az írásra illik. —

Végre még az a' kérdés van hátra, millyen szerekre és minő szerszámokkal irt az őskor?

A' régiségek vizsgálóji nem egyeznek az első szerek iránt, a' sorban sem, mellyel egymást felválták. — Plin L. XIII. 11—12. Gouguet I. Th. p. 153. Valószínűleg az egyszerűbbek előbb használtattak a' mesterséggel készítettetknél: mindazonáltal vakmerőség nélkül az időpontokat kijegyezni

nem lehet, minekokaért a' természet három országai szerint fogom a' használt szereket fölhordani.

I. A' növevényországból.

1) Falevelek, mellyek Keletindiában mostiglan papiros gyanánt szolgálnak. — Sonnerat. — Reis. nach Ostind. und China p. 101. Virgil. Aen. L. 3. v. 444. Hist. gen. des Voyag. t. 6. p. 253. t. 8. 147. 532.

2) Fahártya, v. héjhártya (σειβλος liber) kivált bükfából. Elejinte ezen hárták csak kisimittattak; de már a' távol őskorban kezdék mesterségesen is készíteni, száakra bonczolva egymás mellé rakták, özszeenyvezték, megszáriták, azután megkalapácsolták 's kisimitották, és így lett a' carta corticea ξβλοχαρτιον, melly Franciaországban a' 12-ik században jött ki divatból, mivel a' legfelső hártya, mellyen az irás volt, könnyen lehámlott. Busch. Hand. der Erfind. V. Theil. p. 14.

3) Fatáblák (πιναξ, pugillaris). Ezekről már Homer is téssen említést — Iliad. VI. v. 169. Horácz A. P. v. 399. Gellius Noct. Att. L. II. c. 12. Behuzattak viaszszal, néha szines viaszszal is, és négy—öt is hátulról özszeekapcsoltaték. — Többnyire rövid jegyzésekre használtattak, de hosszabbakra is, mint p. o. Pláto könyvét de legibus illy viaszas táblákra írta; a' mit nincs mit csudálni, mert ezen táblák egy különös neme az irást igen jól és sokáig megtartotta. — Diog. Laërt. I. 2. 1. III. 25. VII. 1. 31. Közönségesen mégis a' gondolatok letételére (ad conceptionem) éltek velök, mert az ércz, vagy csont-toll felső végével a' lesimitás, és így a' kijobbitás könnyen ment; nem is kellett téntamárto-gatással időt tölteni. Quintil. X. 3. 30. Elefántcsontból is készítették illyen táblák. — A' Rómaiak többnyire mindég hordottak magoknál illyen táblákat, vagy erre választott rabszolgákkal (tabellarius) vitettek magok után. Martial. XIV. 208. Plin. III. 5. VIII. 9.

4) Vászony. Ez jelesül Egiptusban divatozott; még most is található a' mumiákon hieroglifokkal 's betűkkel beírottakat.

5) Sokkal közönségesebb, de aligha igen régi, író-szer volt Egiptusban a' carta, melly a' Nilus- és más mocsárokbán termő papiroskákából vagy nádból készítették. — Hajdan, míg használtaték, becsben volt, most nagyobb részint ki van irtva. Syriában, Eufrát partjain és Indiában is találtatik, szára háromszegű, kéznyi vastagságu, 9—10 rőfnyi magasságu, tetején bojtos, mint a' mi nádunk. Prosper. Alpirusnál de plant. Aegy p. p. 111. láthatni lerajzolva, Wesselingii observ. in Prosp. Alp. p. 46. — Az ebbőli papiros készítmódját Pliniusnál olvashatni, L. XIII. 21—27., ki Varro ellen megmutatja, hogy a' trójai had előtt is divatban volt, és hogy 8 papirosfaj mellett, még csónakok, vitorlák, kötelek, takarók, sőt ruhák is készítettnek belőle. — A' legfinomabb papiros, melly ebből készült, 13, a' többi 11, 10—6 uj (zoll) széles volt, hoszában pedig több iverk ragasztattak özsze, mellyekből lett a' scapus. — A' pamut-papiros újabb találmány. — Európába 10 századtól esméretes; a' rongy-papiros pedig a' 14-ik század találmánya. —

II. Az állatországból.

Az állatok országából különféle állatok bőrei készítettnek ki író-szerül. Herod. V. 58. Ezen író-szer rosz karban volt Eumenus bergamusi király koráig, ki alatt egy szerencsésebb mód találtatott föl készítésére, a' miért is pergamenának neveztetett, vagy a' görög után membranának. Plin. L. XIII. 11. Isidor. Orig. L. VI. c. 12.

III. Az érczországból.

1) Ón-táblák. Ezeket már Jób esmérte 19: 24. Plin. L. XIII. 11. Pausan L. IX. c. 31.

2) Réz-táblák (δελτοι χαλκαιοι) Plato in min. p. 568:

Plin. L. 34. c. 9. Ovid. Metam. L. 1. v. 91—92. 's a' t. A' hét eugubini, meg a' trójai had előtti táblák is rézből vannak, mellyek közül öt mind a' két oldalán beírott. De Ross. Spec. Var. Lect. in App. cens. Theol. p. 265. —

3) Kövek. Ezek nyilvános emlékjelekül használtattak. Lucan. Phars. L. III. v. 222. Az őskorban hiresek voltak Osiris, Bachus, Sesostris, Hercules, Mercurius Trismegistus oszlopai. — Theseus törvényeit kőoszlopokra edzve látta Demosthenes in Naecram. p. 873. Cretában. Az Atlásról Herculesnek átadott (megmagyarázott) oszlopok is valószínűleg föliratosak voltak.

Az éjszaki népekről szinte ezt bizonyítja Olaus, mag. Hist. gent. sept. L. I. c. 36. Élő bizonyosságok erről a' persepoli omladékok, az amalkai és sigeusi föliratok. — Az újabb kori napkeletiek, mint hajdan az Egiptusiak, hieroglifjaikat kiedzik, vagy inkább kifaragják. — Niebur R. I. Theil. p. 88. II. Thl. 139. A' régiek ellenben bevésték és mészszel megtölték, Niebur. II. Thl. 361. meg Mosulnál talált egy ilyen fölirást. Móz. 5. K. 5. fej. 19. v.

4) Téglák, mellyekbe lágyan bevésték az írást, azután pedig kiégettettek. Niebur. II. Thl. p. 290. 361. 403. ilyen föliratos téglákat nem csak Babylon- és Bagdadban, hol ritka a' kő; hanem Mosul-, Diarbekir- és Persiában, hol elég a' márvány, talált, mellyek ítélete szerint 6—700 esztendősek lehetnek. — A' Chinaiak legrégebb bizonyítványi is illy téglákra voltak edzve. Lettr. edifiant. de quelq. miss. de comp. Jes. T. 19. p. 479.

5) Schillinger Missionsbericht IV. Thl. p. 95. bizonyítja, hogy Keletindriában a' gyermekek iskolában a' földre hintett homokban tanultak írni. Lásd. Gouguet I. Thl. p. 187.

Az írószerszámok a' fölhordott szerekhez képest különfélek voltak. A' kő vagy ércz szerekre aczé'-véső használtatott, Job. 19. 24., melly már Jeremiás 17 : 1. korában gyémánttal volt ellátva. Plinius L. 37. 4. az ilyen gyémántos vésőket úgy em-

liti, mint közönségeseket. — A' viaszas táblákra ércz-, vagy csont-tollal, mellynek egyik vége hegyes; a' másik lapos széles volt. — A' Görögök *γραφίον*, a' Deákok stilusnak nevezték. — A' papirosok-vásznak-és bőrokön eleve ecsettel festettek, mint most is Sinában; később hegyes fa-, végre nád-tollal, (innét a' calamus) mellyel élnek maiglan a' napkeleti nemzetek, Törökök, Syrusok, Persák, Habessinusok. — Rauchwolf. — Reisebuch, Frankf. p. 291. Olearius — Reis. p. 614. Chardin Voy. T. III. p. 150. Dandini voy. au mont. Liban p. 7. 's a' t.

Ezen utolsó írásmódhoz kellett ténia is, Plinius többfélét említ. L. XVI. 62. XXX. 25. a' legközönségesebb viz-, korom-, vagy tört szénből és mézgából állott. Persius. L. III. 11. et Cicero de nat. Deor. L. II. 20. szerint a' téniahal (sepia) nedve is használtaték. Végre festékek, czinober, skarlat, kukaczkok, sőt arany is. Jos. Archaeol. XII. 2. 11. Plin. 33. 40. —

Mivel pedig a' mi asztalaink régenten nem voltak szokásban, ön térde szolgált egy táblával, mint most is láthatni napkeletben, kinekkinék íróasztal gyanánt; vagy a' keze, mint még most is a' Persáknál, Lüdeke Besch. des Türk. Reichs. 335., kik olly sebesen írnak, hogy Chardin Voy. T. III. p. 152: soha sebesebb írást nem látott.

Ennyi idő-, ügy-bajba került szert tenni írásra!

C. S.

É j f i.

Éjfi uram mindég nappal dült ágyra aludni,

'S mint a' baglyoknak, néki is estve viradt.

Kérdezték egykor: „hogy nem fél éjjel az őrtől?”

„Hajnalban — felel ő — már haza ballag az is.”

D* P*:

A bécsi nagy döghalál (pestis) 1679-ik évben.

(Lembert szerint.)

Achmet Kiüprili nagyvezér 1663-ik évben hatalmas sereggel üte Magyarországra, egész Győríg előnyomula, Stiriát nyugtalanítá, és Bécs fő 's császári lakvárosát második megszállással fenyegeté. A' kormány, dicséretes gondoskodása által, látá, hogy szoros rendszabásokhoz kénytelen nyulni: minden fegyverfogható férjfinak személyes szolgálatra kelle kiállni, a' legközelebbi faluk lerontatának, magát minden lakos egy esztendőre való élelemmel tartozék ellátni, 's a' ki ezt nem teheté, minden tekintet nélkül Bécsnek nyolcz nap alatt leendő elhagyására kinszerítették.

Eglauer nevü bécsi kalmárnak több rendbeli nevezetes summa pénze volt kin kereskedő barátinál Pozsonban, annakokáért a' fenyegető ostromot megelőzni és személyesen odamenni szándékozott, hogy vagyonából, a' mennyit csak lehet, beszedjen, minekelőtte a' veszedelem teljesen elkövetkeznék, 's adósait azon módoktól, hogy az idejétölt fizetésnek eleget tehessenek, megfosztaná.

Dolga jobban ütött ki, mintsem reménylette, a' kinlévő summákat nagyobb részint szerencsésen beszédte, 's egyetlenegy szolgától kísérvé, megkönnyebbült szívvel indult vissza. — Az uton nyüzsgé a' Bécsből kiutasított uratlan pórság, 's Eglauer gyakran pillanta töltött pisztolyira; mert nem ok nélkül kellett tartania attól, hogy azokra öholtalmazása végett talán szüksége leend: mégis bántatlan ért Hainburgba, és sebes-nyargalva

sietett előre, hogy a' honi Bécsbe még napvilágon eljuthasson. Egy különös látvány, melly Hainburgon kívül ötlék szemébe, mégis meggátlásiettségében. Az ut mellett egy árokban fekvék egy — halállal küzködő szerencsétlen aszszony, mellette álla egy bitang kecske, mellynek lábai közt egy kis gyermek fekvék, ki a' szelid állat tölgyét mohón szopá. — Ezen érzékeny jelenés Eglauernek emberszerető szívére hata, lovát megállítá, leszálla róla 's az ájulthoz ugrék, és annak álmát a' nála lévő borral elüzé, néhány cseppet a' *nemes Magyaréból* bele szivárogtatni iparkodván. Az felnyitá szemeit, és megütközve esmere Eglauer a' betegben egy szolgájának feleségére, kit ismételt csalásai miatt azelőtt néhány hónappal kénytelen volt szolgálatjából elhajtani. Ugy tetszék, a' beteg is megesmerte Eglauert, mivel egy halvány örömsugár derité fel sáppadt orcáját. „Nemzetes ur! kegyed — kegyed az? — rebegé bágyadt hangon. — Kegyedet küldi a' jó Isten, hogy vigasztaló angyalom legyen az én nagy inségemben. — Bécsből elparancsoltak, mert élelemmel magamat el nem láthatám. Férjem megholt ezelőtt négy héttel, 's engemet betegen Marimmal együtt a' legnagyobb nyomoruságban hagyott. Alig lábadoztam fel, a' poroszlók könyörületlenül kitaszigálának a' városból, nagy bajjal és vagyontalanul vanczoroztam eddig, hol — érzem — végóráim ütött. Örömet válok meg olly élettől, melly nekem szerencsétlenség- és nyomoruságnál egyebet nem adott; — de — ekkor egy nagy könnycsepp csordult ki bepókhálózott szeméből — mi lesz az én szegény ártatlan gyermekemből?! — Két nap olta szükölködék táplálék nélkül, ezen állat könyörült az aléló férgecskén, és türelmesen nyujtá neki azon táplálékot, mellyet halálig kiapadt anyja többé nem adhat. Óh! vedd szivedre e' példát, fogd fel azon elhagyatott árvát, ki nem sokára anyátlan is leend, 's az Isten ezt neked és tieidnek gazdagon meg fogja fizetni!!!“ —

Nem volt szüksége e' felszólításra Eglauer érzékeny szívének; ezen érdeklő jelenés, minekelőtte a' haldokló kérését elvégezte, megérlelé az ő szándékát, és parolájára igéré 's fogadá, hogy a' gyermeknek atya helyett leend. — Derült tekintettel szoritá meg kezét a' szegény aszszony, aztán a' magáét a' gyermek felé terjeszté, mintha meg akarná áldani; de azonnal aléltan ereszté le, testét gyenge reszketés rázkódtatá meg, mély fohászkodás buzga ki szederjes ajkain, és — vége lőn.

Egy könny cseppent a' derék Eglauer szeméből halotti áldozatul az elhunyt holt-testére; — de már ideje volt, utját folytatnia, — lehajlott a' nyájas kisedhez, — ki most, miután jóllakott, kis karjait mosolyogva nyujtá ki feléje, 's rá nagy kék szemeivel szeliden tekinté, — felvette, köpönyegébe burkolta, áltadta szolgájának, 's a' legközelebbi faluba nyargalt, hol a' birónak pénzt adott, hogy rajta a' megholt anyának a' szentelt földben sirt ásasson.

Eglauer serény felesége azelőtt néhány héttel vesztette el a' halál által esztendő lányát, kit szinte Marinak hívtak, 's őt négy éves fiacskája Leopold, kinek szeretett testvérkéje hijával lenni nehezen esék, 's minduntalan felőle kérdezősködék, — vesztéségre olly gyakorta fájdalmasan emlékeztette. Ugyanezen napnak egy esti óráján is a' kis Leopold anyja szobájába mene, — ki épen a' korán elragadtatott emlékezetére egy anyai könnyet sirt, — 's őt így szólitá meg: „Ne sirj, kedves anyácskám, Mari hugom visszajő.“ — Ah nem, — felele anyja zokogva — ő nem jó vissza!“ — „Én pedig azt mondom neked, — hozzá tevé a' fiucska gyermekes bizakodással — ő visszajő. Én őt az éjszaka láttam, 's még sokkal szebbnek és nyájasabbnak, mint azelőtt volt, hogy ama' csuf fekete emberek a' háztól elvitték; csuda-kellemmel mosolygott rám 's azt mondta: „Nem sokára nálad leszek,

szives testvércém!“ — Már most látod anyám! minthogy mondta, el is kell jönnie; mert apám azt mondja: a' mit megigér az ember, meg is kell tartania.“

Eglauerné a' kora felett okos kisedet épen fel akará világosítani, ammint a' szobaajtó nyílt, 's Eglauer, a' talált gyermeket karján tartva, belépett, azt neje ölébe tette, 's neki rövideden elbeszélte, mint jutott légyen az árvához. Eglauerné azt hitte, hogy ezen különös öszszefüggésben neki az ég intése (jeladása) jelentetik, melly elvesztettjének helyét kegyelmesen ki akará pótolni, 's a' talált lánykát gyengéden szívéhez szorította, ekkor Leopold hozzá járult diadalmaskodva, 's örömjajjal kiáltott fel: „No — hát nints igazságom? hiszem ismét itt van a' mi Marink!“

Ugy tetszett, mintha a' felfogott árvával az ég áldása Eglauer házára szállott volna. — A' szentgotthardi győzedelem, hol Montecuculi a' Törökök fejére csapkodott, 's őket husz esztendei békekötésre kinszerítette, megmenté a' bécsieket aggodalmaiktól; a' kereskedés újra virágozni kezdé, 's Eglauer, már is jól birván magát, szerencsés nyerekedései által néhány év alatt egy lón a' császári város leggazdagabb kereskedőji közül.

Leopold és Mari kényelmesen nődögélének a' szülők örömeire; amaz izmos, virgoncz ifiucskává, ez gyönyörű, kellemes lánnyá. Teljes szívvel ragaszkodék a' gyermek nyájas hugához, és talán szörnyen megboszankodik vala, ha Mari tudtára adta volna, hogy ő neki nem vérszerinti rokona. Az anya végre megparancsolta a' lánykának, ne busitáná a' kedveltet, hanem hagyná azon tévelygésben, melly őt olly boldoggá tette: mégis midőn már amaz felserdült, Mari pedig deli szüzzé nevededett, és mindkettőnek felettébb meghitt öszszeköttetése a' szomszédokat botránkoztatni kezdte, feltevé magában, hogy őt lehető kiméléssel felvilágosítja és

Mari iránti viszonyát a' jövendőre nézve elébe terjeszti. — Leopold, ki Marihoz testvéri szivességgel ragaszkodék, anyja kinyilatkoztatásán meg-hökkent, végre zavarba jött, és némán, teli gondolatokkal hagyta őt el. Több napokig érzelegve ide 's tova kalandozni láták, végre hirtelen annyához járula 's monda neki: „Kedves anyám! tudom, te és atyám egyedül szerencsémét kívánjátok, megtaláltatott azon eszköz, melly engem legboldogabb halandóvá teend. Atyám minap ugy vélekedék, hogy nem sokára eljő azon idő, mellyben számomra egy derék feleséget fog keresni. Beszélj rá, adja nekem feleségül Marit, kit olly kimondhatatlanul szeretek, akkor egy királlyal sem cse-rélek!“

Meglepetve 's elrémülve hátrála anyja egy lépéssel. Szerette ő a' szerény, szorgalmatos Marit, ki nagy gazdasága körül olly serény készséggel dolgozott kezére, mint saját lánya; — de szegény szülők árváját, ki házánál a' kegyelemkenyert ette, egyetlenegy fija nevének gondolni, — e' gondolat rá nézve épen olyan uj, mint meglepő vala. Férje indulatit is esmerte, ki házának nevedő gazdagsága mellett, annak fényéről is szorgoskodott, és neki kevéssel azelőtt abbeli szándékát jelentette, hogy egyetlenegy fijas 's örökösét, régi barátja Torelli velencei kereskedő lányával házaitja özsze; azonkívül Eglauer nem olyan ember volt, ki feltett szándékával egykönnyen felhagyott volna. — Fájt az anyai szívnek, kedves fija hevesen kimondott reményét e' kinyilatkoztatással semmivétennie; ennekokáért kétes hangon ígéré neki, hogy atyával tüstént beszélend, 's őt észrevehető tünődéssel hagyá el.

Kinos nyughatatlansággal várakozott Leopold sokáig késő anyja visszatértére. Végre belépe atya komoly arczczal, — anyja kisirt szemekkel követé. — „Fiam! — mond Eglauer, — anyád engemet értesített kívánságodról. — Nem szükséges neked először azt mondanom, hogy az én egyet-

lenegy gyermekem szerencséje jobban szivemen fekszik, mint önmagamé. Mari jó, serény lányka, ki jótéteményinket gyermeki buzgalommal viszonzozza; de ő nem épen feddhetetlen atyának lánya; az én örökösöm jövődöbeli feleségének pedig nem szabad házam jól szerzett fényét bemocskolni.“

Dermedve hallá Leopold e' szavakat.

„Hogy te Marit szereted, — folytatá atya — azt könnyen megfoghatom; mert ti együtt nevedtetek fel, 's ezen testvéri viszonynak, mellyet anyád gyengesége igen sokáig türe, a' felserdült ifuban olly vonszódást kellett táplálnia, mellyet én helybe nem hagyhatok, mivel minden czélommal ellenkezik. De te még fiatal vagy; idő és távollét illetén nyavalyákra nézve hathatós gyógyszerék; annakokaért az én világos akaratom és parancsolatom az, hogy készülj Bécsset elhagyni és Velenczébe menni Torelli barátomhoz, hogy ott azon tapasztalt kereskedő kormányja alatt magadat ügyes kereskedővé képezhesd. A' mi neked most nehéznek 's kegyetlenségnek tetszik, azt egykor — reményilem — gyermeki szivedből fogod nekem megköszönni. Azért menj, fiam! vedd jól gondolóra, a' mit neked mondtam, és készülj az elutazásra.“

Azon időben az atya akaratja a' gyermekre nézve még szent parancsolat volt, mellynek ellene szegülni nagy bűnnek tartatott. Azért Leopold néma tisztelettel csókolá meg az atyai kezét, forró könnyekkel áztatá, és néhány nap mulva honát rontsolt szivvel hagyá el.

Leopold elutazta olta Eglauer házánál igen lassan és szomorán folyt a' dolog. Eglauerné, férje parancsolatjára, Marival Leopold kinézéseiről beszélgetvén, ezt kapta tőle feleletül: „Mikép vélhetitek, hogy én valaha képes volnék jótéteiteket hálátlansággal viszonzni? Akarmint érzek

is fijatok iránt, ki mindenha testvéri szeretettel ragaszkodék hozzám, elhagyott árvához: mégsem ötlék soha lelkembe azon kevély gondolat, hogy a' gazdag urfi nejévé legyek. Nem kelle engemet irántatok való kötelességeimre intenetek, mellyek előttem mindig szentek és sérthetetlenek maradnak.“

Milly nehezen esett légyen a' szegény lánykának a' szerelem és kötelesség közötti küzdés, elárulá a' jó gyermek napról napra sáppadó ábrázata, az ő egyébkor olly teljes alakjának látható fogyása; de mégsem panaszkodott; gyermeki ügyelettel iparkodék Eglauernek kívánságit meglőzni, és távollévő fija helyét erejéhez képest kipótolni, jöllehet éjjel a' maga rideg ágyát forró könnyekkel áztatá.

Eglauer gyakorlott szemeit Mari lelki buja el nem kerülheté, nejét is gyakorta könnyek közt lépé meg, ide járulának még azon levelek, mellyeket barátjától kapott, 's mellyekben ez jelenté neki, hogy fija dicséretes igyekezettel folytatja ugyan foglalatosságait, de a' számára rendelt mátka iránt legkisebb hajlandóságot sem mutat. — Elegendő ok a' derék férjfi máskint vidám szemeit meghomályosítani!

Igy jöve az 1679-ik év és vele egy terhés, vizsontagságokkal teljes kísértő idő Bécsre 's Eglauer házára.

Lassu öldöklő léptekkel közelite a' döghalál Magyarországból a' virágzó császári lakvároshoz, 's egyébkor élénk utczájit és helyeit félelemmel 's irtózáttal teljes pusztá halálmezőkké változtatá. — Fájdalom! csak akkor esmerék el a' nyavalyát, midőn már szörnyü hatalommal szerte harapózott; midőn felettébb késő volt pusztító dühe ellen védgátat vetni! — Minden közösülés elakadt, ugy tetszett, mintha minden társasági kötelék fel lett volna oldva; az oskolákat és templomokat a' ragálytól való félelem miatt kerülték, a' hova csak

tekintett az ember, nem látott egyebet haldoklók és holtaknál, 's gyakran a' város hét kapuja, a' megbetegülteknek kórházakba, — 's a' halottaknak pestises sirokba való gyors vitelére nem látszott elegendőnek lenni. Csakhamar szükiben voltak az orvosoknak, betegápolóknak és sirásóknak, 's a' köz inség a' legmagasabb lépcsőre hágott. Az udvar eltávoztával szinte jel adatott a' közönséges futásra; a' ki szaladhatott, szalada a' rémülésnek e' tanyájától, mellyben kevés hónapok alatt 122849 ember találta sirját. — De nemcsak a' nyilvános özszeköttetésben hatalmazott el a' félelem irtóztató dagálya, hanem az egyébkor olly meghitt házak körében is gyakorolta óriási hatalmát, és feloldozta mind azon lánczokat, mellyek különben az embert az emberhez kapcsolják. A' véletlen ijedtség a' legjobb emberekkel is elfelejteté kötelesegeiket, vérszerinti atyafiak és barátok kerülék egymást, a' fiúnak nem vala bátorsága, beteg atya mellett állani, az anya nem bíra elég erős szivvel, különben olly igen szeretett lányát megölelni, 's a' leghüségesebb, legmegpróbáltabb szolgák is elhagyák azon házat, hol pestises beteg tartózkodott, ki magányosan, segély nélkül fekvék szomoru sorsára hagyatva! — Minthogy a' kormány tisztviselőji többnyire futással iparkodtak menekedni, 's a' hátramaradtak a' közönséges rémzavarban gyakran magok sem tudtak tanácsot adni, lehetetlen vala, czélelleni rendelések hijával nem lenniük. A' legborzasztóbbak egyike a' volt, hogy minden ház, mellyben csak három személy holt is meg, elzáratott; — innen következett az, hogy a' rettenetes dög fogytán tett közönséges házvizsgálatkor sok gazdag ember meggyilkolt holt-testére találtak, részint ágyaikban, részint a' szobák földén!

Ha ama' félelem korszakának e' rettentő, de fájdalom! felettébb igaz ábrázolása mellé helyhezük azon nem rég mult időt, mellyben az atyai gondolkozásu 's alattvalóji által méltán imádott F e r e n c z császár és király, hasonló fenyegető veszed-

lemben, nemes önfeláldozással gyermekei között marada, *) erősen eltökélve, sorsát, bármilly legyen is, velek megosztani, hol ő, mint fényes csillag a' beborult egen, példája és fáradhatatlan munkássága által tisztviselőjinek megnyert buzgó igyekezetét éleszté; hol a' legbölcsebb, legcézirányosabb intézetek a' nyavalyát meggátlák, 's a' hanyatló bátorságot, melly gyakran ártalmasabb, mint maga a' nyavalya, megedzék; hol az elszántság 's erő a' félelmet lefegyverkezteték, és minden a' szokott régi bátorságos uton marada, — nem tarthatjuk-e boldogoknak magunkat, hogy olyan uralkodó áldott kormánya alatt élhetünk, ki kegyességet igazsággal, bölcsességet emberszeretettel párosít, 's nem kell-e teljes szívünkben felkiáltanunk: *Isten tartsa meg őt még sokáig, nekünk szerencsénk, övéinek büszkélkedésekre!?*

Egyetlenegy embernek volt bátorsága a' félelemnek ama' viszontagságokkal terhelt idejét mindvégig kiállani. Herczeg Schwarzenberg Ferdinand Vilmos Eusebnek hívák a' nemest, ki az elhagyott kományt férjfiass kézzel fogá meg, 's a' vezértelen hajót viharon és szirtokon keresztül bátorságos partra szállítani iparkodék. Naponkint kétszer bejárá a' várost, hogy meglássa, valljon a' betegek elvitették-e a' kórházakba 's a' halottak eltemették-e? azon orvosokat, kik tiszteket teljesíteni vonakodának, bilincsekben viteté a' kórházakba, 's midőn tölbé senki sem találkozott, ki a' betegápolási és sírásói szolgálatot, a' kitett jeles jutalmak mellett is, felvállalta volna, minden gazdátlan csócseléket megfogata 's arra erővel kinszerite; de többé ezen eszköz sem használván, nem volt egyéb hátra, miut a' fogházakat megnyitni 's a' gonosztévőket fordítani a' veszélyes foglalatosságokra. Megkérlelhetlen keménységgel tartá fen a' szükséges rendet, minden kapunál akasztófákat állittata

*) Tudnillik Bécsben.

fél, 's a' veszteglő-intézet álhágójit, valamint azon tolvajokat is, kik orvályok betöltése végett a' bezárt házakra törtek, intő 's óvó például rájuk függeszteté; — e' mellett a' szegényeknek és gyámoltalan szükölködőknek saját értékéből gazdag almizsnákat oszta.

Eglauer háza is azok számában volt, mellyeket az elzárás rémitő sorsa ért. Már a' dühösködő nyavalya első felében fájdalmasan szentlélé szerett nejének tőle lett elragadtatását — Mari dicséretes iparkodással tölté be helyét; de midőn nem sokára számvevője is megholt a' pestisben, 's ezt egy szolgálja is követte, ekkor minden cseléde elfutott, félvén az elzárástól, és mikor ez csakugyan elkövetkezett, ő csak maga maradt Marival a' kipusztult házban, ki neki a' kisértének e' terhes idején vigasztaló angyala lőn, kiváltképen midőn a' rettenetes betegség őt is meglepé 's a' sir szélére vivé. Hü szorgalommal ápolá a' beteget, nem gondolván testi erejének bu és nyughatatlanság miatti elgyengülésével, éjjel nappal ágyánál volt, aggódva leste minden lélekzetét, 's boldogná is többnek tartotta magát, midőn gondos ápolása által amaz a' gyilkos betegséget szerencsésen meglábolta, 's — noha erejéből felettebb kifogyva — gyógyuló-félben volt. — Egy estve, ammint nagyon tisztelt jótévőjének a' konyhában erősítő levest főzött, 's ezzel Eglauer kórszobájába belépett, némülve bukkana egy vakmerész tekintetű férjfiira, ki — a' magát csak gyengén védő beteget épen meg akará fojtani. Rög-tön elszántan vágá a' gonosztévő fejéhez a' forró leveses tálat, ki megszédülvén, maralékát elereszté; Mari azonban az ablakot gyorsan kinyitván, a' setét utczát segélykiáltásával eltötte. E' zshivány ama' gonosztévők közüli volt, kiket a' fogházból azért bocsátottak ki, hogy a' betegekhez lássanak. Esmerte ő Eglauer házat, és kiholtnak tartván, benne gazdag zsákmányt reménylett; minekokáért

egy setét estve betört egy földszini ablaktáblát és bemászott. Már a' tágas háznak több szobájit felkutató, és nagy csomó sokat-érő drágaságot szede össze, végre Eglauer kórszobájába is bemene; ez a' borzasztó jelenésből semmi jót sem gyanítván, valamintcsak gyenge hangjától kitölt, a' Mari nevet kiáltá; de a' zsvány keselyükint rohant a' fegyvertelen betegre, hogy azt megfojtsa, — 's gyilkos keze közt a' jó öreg bizonyosan meg is holt volna, ha Mari meg nem jelen. — A' gonosztévő csakhamar elannyira magához tért, hogy futásban keresheté menekedését; de a' ház előtt a' Mari segélykiáltására elősietett városi rendőrök megfogák, hogy a' régen megérdemlett büntetést elvegye.

Mig Eglauer háza illy keményen látogattatott, a' szegény Leopoldot is néminemü baj érte.

Nehezen esett neki az atya házatól és annyira szeretett Marijától történt megválás; de midőn azon nagy szerencsétlenségnek, melly hazáját érte, híret hallá; midőn atya őt kedves anyja haláláról a' legnagyobb kiméléssel tudósítá, ezt nem türheté tovább Velenczében, honába kívánkozik, kedvesei sorsában osztozni, 's ez majd fiatal éltébe került. — Hijában iparkodék Torelli őt visszattartóztatni; hijában festé le előtte ama' veszély nagyságát, mellybe rohanni fogna; — titkon hagyá el Velenczét, 's a' honvágy szárnyain siete hazája felé. Minden mértföldön, mellyel Bécshez közeledék, új rémhírek hatának fülébe, mellyek ösztönzék sietségét. Végtere már csak négyórányi távolságra lévén céljától, lehetetlen volt, bármennyi pénzt ígért is, szekerest kapnia; mivel egy sem bátorkodott a' pestises városba menni. Ámbár a' huzamos utazás egészen elerőtlenité; mégsem volt egyéb hátra, mint utját gyalog végeznie. — Ammint elyégre a' kerítetlen külvárosokba *) ért, — minő

*) A' lineasáncz, melly azokat most környezi, csak 1704ben készült.

szivszaggató látvány tünt szemébe! Minden utcza holtakkal és haldoklókkal vala eltöltve; minden szegleten halottas szekerek állának meg, mellyekre a' kórszolgák a' holt-testeket képtelen hidegvérüség-gel hajigálták, siránkozó gyermekek csapatokban kalandoztak az utczákon, és szülőjüket kiáltozták; — e' szörnyüségek látása 's az utmiatti elgyengülés diadalmaskodtak teste fiatal erején, 's egy nagy ház ajtajánál ájultan rogyott le. Nem sokára ott ment el egy halottas szekér, a' kórszolgák őt holtnak tarták, 's épen készülő-félben voltak a' többi holt-testekhez a' szekérre vetni, ammint jeleit adá az életnek. Egy a' szolgák közül őt megszáván, azon ház kapujának csengetyüjéhez vonczolta, melly mellett lerogyott volt, 's melly szerencsére egy vala ama' sok kórházak közül, — és a' beteget a' felvigyázó gondviselésére bizta. — Csakhamar a' szegény Leopoldon forró-hideg nyomai mutatkoznak, mellyet lelki bu és szerfeletti megerőltetés okoztak, a' nyavalya óriásilag nevedék, és sok hetekig feküvék a' legnyomorultabb a' kegyetlen hagymázban. Végteére csilapodott a' betegség dühe, eszénléte lassan, ereje még lassabban jött vissza. Midőn elvégre meggyógyult, örült, hogy a' kórházat elhagyhatja; de tudtára adák, hogy azt nem szabad cselekednie, mert azon ház tele pestites betegekkel, 's azt senki sem hagyhajta el, mig a' szokott veszteglést, melly hat hétre volt szabva, ki nem állotta. Hat hét! — milly örökkévalóság ő rá nézve! Mi lehetne azonközben attyából, mi Mariból? — De itt nem segített semmi ellenszegülés, minden berzenkedés daczára is elvivék őt a' háznak veszteglésre készített részébe. Itt üle néma kétségbeesésben sorsát siratva. Végre győzedelmeskedett a' vágyódás és nyughatatlanság, eltökélé, magát szökés által szabadságba helyhezni. Kimondhatatlan örömmel fedezé fel, hogy a' vas-rostélynak egy része, melly az ő szobácskája ablakát korlátozta, a' rozsdától keresztül vagyon éve, 's reménylheti, hogy visszanyert ereje azt kifeszitheti 's

magának rést nyithat. Egy setét viharos éjjel vakmerő szándékát munkába vevé. Addig erőlködött, míg a' rostélyt ki nem feszítette, egy — lepedője darabjaiból font kötelen a' jókora magasságról leereszkedett, és épen 's észrevétlenül eljutott a' szabadba. Mohó nyughatatlansággal sietett a' jólesmert utakon a' város felé; — hanem itt uj meggyőzhetlen akadály gördült elébe. A' magas várfalakon átmászni lehetetlen volt, 's a' kapuk szorosán elvalának palánkolva és keményen bezávarolva, hogy a' külvárosok lakosi a' bemeneteltől meggátoltassanak. Csak azok bocsáttattak be, kik az egészségügyelő biztosságtól hiteles bizonyítványt mutathattak elő egészséges voltokról, hogy a' betegek által a' ragály indító-oka 's anyaga ne szaporodnék a' szerencsétlen városban. — Itt állott szegény! olly közel, 's mégis olly messze forrón ohajtott céljától! — Egyszer fülébe hat egy halottas szekér siket zörgése, 's a' külsővényzet kapuját kinyitattani 's a' szekeret irtóztató terhével kieresztetni hallja. E' kedvező környülményt használnia, a' kétségbeesés sugallá neki. Villámsebességgel rohant be a' nyílt kapun, nem ügyelvén az ór mennydörgő: „Megállj!“ szavára; — egy ón-teke füttyölt el füle mellett, 's még e' sem gátlá szaladását; — de a' belkapu őre, a' lövés által figyelmetessé tétetvén, elállá utját, a' városi rendőrök közül több katonák elősietének 's a' szerencsétlent elfogák, hogy az érdemlett büntetésnek aláadják, melly a' megállapított szoros törvények szerint halál vala.

Elvégre a' pusztító nyavalya dühe le látszék csilapodni, enyészni kezde, 's remény és bizodalom viszszakerülének.

Egy hüs reggel Eglauer, kinek háza ismét megnyitattott, bágyadt szemmel üle egy kitárt irás mellett, Mari háta megett álla, és szép szemeből forró könnyek hullának. Az Torellinek a' postajárás félbeszakadása miatt elkésett levele volt,

mellyben ez amazt Leopoldnak Velenczéből lett elszöktéről tudósítá. „Hát mégsem mult el a' kísértés ideje? — kiált a' jó öreg, szemeit égre szegezvén. — Hát még a' legfájdalmasabb veszteséget is el kellene türnöm?“ — Ekkor megnyilt a' szobaajtó, 's belépe a' mindenkitől tisztelt herczeg Schwarzenberg. Megjelenése a' gazdag kereskedő házánál nem volt szokatlan dolog, mivel erre vala bizva az ő pénzéről való gondoskodás, melly dologban Eglauer igaz lélekkel járt el.

„Szivemből örvendek, derék Eglauerem! — mond az emberszerető herczeg — hogy a' fenyegető veszedelemtől megmenekedtetek, 's benneteket ismét életben látlak.“

„Fogadd el forró köszönetemet, fenséges herczeg! — Viszonza Eglauer megilletődve — ezen — méltatlan szolgádnak sorsából való kegyelmes részvételért. — Ugy vagyon, hála a' könyörületes Mindenhatónak! ki éltemet kegyelmesen megtartá, 's köszönet e' jó lánykának, kinek szeretettel teljes ápolásai engemet a' halál boszujától megszabadítának, és kinek elszántsága a' zshivány körmei közül kiragadott.“

„A' kedves gyermeknek e' jeles cselekedete — mond a' herczeg — füleembe jött, és reményilem, az én derék Eglauerem őt gazdagon megjutalmazni el nem mulasztandja.“

„Szándékom ugyan; — mond Eglauer, szomorán a' levélre tekintvén — de aligha tartanom nem kell, hogy nincs többé hatalmamban eszköze!“

„Ha az akarat nem hibázik, — mond a' herczeg — eszköz is találkozik. — De most ittlétem tulajdon okához. — Hisz fija is volt.

„Volt? — kiált Eglauer megrázkódva — azt a' könyörületes ég ne engedje!“

„Mit?“ — kérdi a' herczeg megütközve.

„Hogy fiam volt! — mond Eglauer reszkető hangon. — Oh! rettentő dolog volna, ha engem, vén embert illy kemény csapás érne!“

„Csendesedj, tisztos férjfiu! — Vigasztalá a' herczeg. — Egy Keresztyén türedelemmel viseli, a' mit az ég rá szabott.“

„Én ugyan alázatosan vetném magamat alája megfoghatatlan végzésének; — mond Eglauer bizonytalan hangon — de az atyai szív — hidd el legkegyelmesebb uram! — megszakadna rajta.“

Könnyek fojták el szavát, 's Mari fenhangon zokogott.

„Nem, — meg ne szakadjon, — szól a' herczeg villogó szemekkel — hanem erősödjék meg szerencsében és örömben.“ — Jeladására berohana Leopold boldog meglepetésben reszkető atya melyére, köszön- tetve Marinak hangos örömkialtásától.

Lecsendesedvén az örvendezés első zaja, elbe- szélé a' nemeslelkü herczeg, mint koczkáztatta a' jó fiu testét 's életét, hogy kedveseihez juthasson; mint fogatott el a' kapunál, 's mint vezetettett más- nap birói székéhez; mint szolgáltattott az embersze- rető herczeg kegyelmet igazság helyett azon jó szán- dék miatt, melly Leopoldot a' törvény megsze- gésére csábitá, 's mint viteté őt vissza a' kórházba, mellyből a' kiállott veszteglés után ma szabadult ki. — „Tóled függ most — mond végre a' tisztos emberbarát — cselekedetei és szenvedései megjutal- mazása. Kérdezd meg bátor szívét, 's meg fogja mondani a' valódi eszközt.“

„Hála Istennek! — ujonga Eglauer — hogy nem valék kénytelen e' boldog szempillantástól ta- nulni, hogy szeretet csak szeretettel jutalmaztathatik meg. — Sziveitek, gyermekeim! kemény próbára tétettek, 's ki is állották azt. Fogadjátok el atyátok áldását régen kötött frigyetekre!“

Néma örömmel borulának Leopold és Mari attyok lábaihoz, ki őket megáldva, öszszefüzé ke- zeiket, azalatt, hogy herczegi jótévőjük örömsu- gárzó szeméből egy drága gyöngy fejlék ki.

F. A. MOLNÁR SÁNDOR.

Némelly Zsidók hitbeli előitéleteiről.

A' Talmud *) (melly szónál egész ivnyi, vastag és több darabból álló könyvek nyalábját kell képzeln) jegyzi az ó testamentomi könyvekre, különféle tudós Rabbik által készült nagy zsidó glossariumot. Szerkeztetve lett ez Krisztus születése után időről időre, azon hagyományokból, mellyek a' zsidó hittudósok (Rabbik) között élő szóval szállittattak szájról szájra, firól fira, nemzetségről nemzetségre. Két fő-részre oszlik el kiváltképen, Mischnára és Gemarára; de a' mellyek viszont különféle szakaszokra válnak el, megannyi czimek alatt, p. o. Bechoroth, Bava-bathra, Sanhedrin, Chagigah, Juchazin, Jesthu, Girrin, Jalkuth, Joma, 's a' t. Magában foglalja a' máj Zsidóknak többnyire **) minden szertartási, vallási törvényeit; balvéleményeik és babonájik legiónyi seregeivel együtt. A' Zsidók főlebb böcsülik és szorgosabban is tanulják, mint magát a' valóságos szent irást; azonban ugy venni

*) E' gyökértől: Lamuth, tanulni, vetélkedni, t. i. a' szent irás magyarázatján, Keresztyének ellen és Zsidók részén.

**) Többnyire. Mert vagynak tárgyak, mellyek körül a' Zsidók nem szabják magokat a' Talmud parancsolatihoz. Így p. o. halottjaitkat szokás szerint négy óra mulva eltemetik, holott a' Talmud szerint azokat három napig főnhagyni és őrizni tartoznának. Ugyan a' Talmud példákat is idéz fel, miként a' halott csak látszólag volt az, és feleszmélt. — Az ujjab Rabbik ugyan 5. Mós. 21. 22. 23. verseire támaszkodnak, de álnokul! Mert e' helyen egyedül csak a' felakasztásra ítelt bünösről van szó, hogy az ilyent éjszakán által föld fölött ne hagyják. Németországban, Kasszel vidékén, országos törvény által szorittatnak, halottaikat két napig főntartani.

észre, hogy a' felvilágultabb Zsidók előtt ma már tekintete nagyon vész; sőt az austriai Rabbik nem is abból cenzuráltatnak. *) A'könyv temérdek, és majdnem meglábolthatlan tengere a' halomra hordott sok magyarázatoknak. Rejt pedig helyel-közzel sok szépet és helyeset, bölcsességnek és értelemnek számos példájit is: de ezeket csakugyan végetlenül meghaladja az esztelenség, nevetséges, költeményes és a' keresztyén vallásra intézett csufolkodás, melly benne özön-módra előntve van. Mindkét oldalról felvilágították már a' Talmudot némelly tudósok, bámulandó vas-szorgalommal és vesződséges nagy munkával: a' szebbikről névszerint Hurovitz anglus professor, 1) Müller 2) és Eugel, 3) a' nevetségesről Buxtorf, 4) Voltaire, Oertel, 5) Hundt-Radovszky, 6) Sándor István 7) és Hunyadi Ferencz. 8) A' jelen töredékek immár azon esztelenségekből való mutatvány akarnak lenni, mellyeket a' Talmud hirdet, és mellyek a' mindenfelé elszóratott Zsidók fejében mind e' mái napig élven élnek. — Nem igen rég kezdett franczia fordításáról a' Talmudnak varsói prof. Chiarini tudósított.

*) Ben-Zion czimet visel azon erkölcsi és vallási tudományra oktató könyv, melly az ausztriai tartományokban található minden zsidó iskolákban, legfelsőbb rendelésből, bevéve van. Senki sem állhat fel Rabbinak, (melly szó annyit tesz, mint felséges, nagyon jeles, előkelő) hacsaknem előbb e' könyvből szoroson megvizsgáltatott, és annak csalhatlan jelét adta, hogy e' könyvet alaposan érti és tanulta. Az egyesült cs. k. udvari cancellariának végzése szerint dd. Febr. 21. 1811. e' könyvből vizsgáltatik meg minden zsidó új házaspár is az esküvés előtt. A' könyv zsidó nyelven nagyon irra német fordítással lapról lapra. Veleje oda'megy ki, hogy az erkölcsi tudomány fő parancsát az értelemből és a' Zsidók szent könyveiből bizonyítja bé. Szerzője jutalomul ezer forintot nyert, és a' könyv husz ezer példányra számított felrakásából folyó nyereségnek száztól tizét. A' könyv kidolgozására felügyelt a' morvai fő Ország-rabbi Nicolshungban, Benedek Márk.

1) Sagen der Hebraeer, aus dem Engl. Leipzig, 1826. 8. —

2) Übersicht der wichtigsten Lehren des Talmud, Berlin, 6 Nuhr, 1827 — 3) Der Philosoph für die Welt I Th. — 4) Lexic.

Talmud. — 5) Was glauben die Juden, Bamberg, 1823. — 6)

Der neue Judenspiegel. — 7) Sokféle. — 8) Keresztyén Archivarius, II Dar.

A z I s t e n r ől.

Az Isten nagyságát a' Talmud így rajzolja: magassága 2560000 mértföldnyi; jobbjától baljáig éppen 770000 mf.; koponyája 30000 mf. széles; talpa ugyan akkora kiterjedtségű; szakálának hosszsúsága 11500 mfd. — Melly testalkat már ugy is szörnyűködésre való, ha magyar mértföldeket veszünk, de nincs eltalálva! mert mind ezek Isten mértföldei, mellyeknek mindenegyike egy millio réfnyi hosszu. Mindenegy Isten-réfben pedig vagyon 4 arasz és egy tenyér: és az arasz a' világnak egyik végétől a' másikig ér.

Még ennél is intereszszerűsabb az a' rend, melyet a' jó Isten minden nappali mivelődésiben tartani szokott. Minden napját t. i. tizenkét órára osztotta el. A' három első órákban tanul a' törvényben; másik háromban itéli a' világot; következő háromban a' világot ellátja és táplálja; az utolsó háromban a' Leviáthannal játszik (Zsolt. 104, 26.), vagy a' kisdéd korokban megholt embereket oktatja, vagy mulatkozásában férjfiakat és aszszonyokat esküdtet össze; (mellyért is a' Zsidók házasságai a' mennyben szerkeztetnek) — éjjel a' Talmudban vizsgálódik. Egyéberánt éjszakánként sirni is szokott ő, ordító orosz lány módjára, Jeruzsálem pusztulásán; melly végett külön rejtekshobája is vagyon (Jer. 13, 17.).

Az Isten néha a' mennyei oskolákat is meglátogatja és a' tudósoknak megengedtetik véle veteckedni. Egykor a' mennyben illy alkalommal nagy vita támadott a' bélpoklosságnak valami neme felől. Az Isten azon embert tisztának ítélte, de az academicusok ellenkezőt állítottak. Akkor a' halál angyala elment a' bar-nachmeni Rabbiért, azt odahozta, ki a' dolgot az Isten részére választotta el.

Az Istenben négyféle dolog szerep minden nap bänkódást: a' Chaldecusok, Ismaeliták, a' száműzés, és az a' gonosz természet, melyet az ember-

be oltott; — mert minden bűnnek Isten az oka, Mik. 4, 6. Ezek. 36, 26. Jer. 14, 6. szerint.

Az Isten egyszer hazudott, hogy a' pört Ábrahám és Sára között eligazítsa.

Az Isten minden nap egyszer haraguszik; 's illyenkor aztán minden kakas egy lábon áll és taréja elveszti pirosságát.

Az Isten valahányszor megemlékezik azon sok gonoszról, melyet Pogányok a' Zsidókon elkövettek; mindannyiszor két csöpp könnyüket hullat, és melyét mindkét kezeivel verdesi.

A' Teremtésről.

Az Isten, mikor a' napnál kisebbre teremtette a' holdat: (melly t. i. azelőtt 21 esztendeig már egyenlő nagyságu volt a' nappal) vádolódott, hogy ezzel czéges bünt követett el, és megparancsolta, hogy érette engesztelő áldozatok tétessenek. Azért áldoznak a' Zsidók ő érette esztendőnként egy kecskebakot. 4. Mós. 28, 15.

Ádám a' legelső Pénteken teremtetett. A' nap első órájában Isten a' dolgot magában elhatározta; másodikban tanácskozott eránta az angyalokkal; harmadikban port hordott öszve; negyedikben azt vízzel megegyelítette; ötödikben meggyurta, és így tovább. Volt pedig Ádám magassága kilenczszáz sing. *)

*) Az Arabok is Mekkában óriási képzetekkel vagynak Évának nagysága felől. Halmokat mutogatnak, hol fejével feküdt, és két puskalövésnyire odább egy másik halmot, hol térde volt. Azonban Araboknak, Talmudistáknak mind ezek megbocsáthatók. De lám! még a' 18dik század elején is támadt egy francia tudós, Henrion, a' följúlirások academiájának tagja, ki teljes egész életét a' népek termeti mértékei kitanulására szánta; és a' Protoplasták felől azt vitatta, hogy a' talmudbeli számítás nem volna hitelre méltó, miután ő (az academiái tag!) biztos kutfőköt úgy számította ki, hogy Ádám magassága nem volt több, csak 123 láb- és 9 ujni; Évác pedig 118 l. 9 u. — Na!

Holott melleleg méltó megjegyezni, hogy a' régi írók (Solinus, Plinius, Strabo, 's t.) átaljában sok csudás testalkatú nemzetek-

Az Isten tánczolt Éva menyegzőjén.

A' kakasokat Isten különös értelemmel aján-
dékozta.

A' Messiásról.

Az Illés házának hagyománya ez: hat ezer esztendeig tart a' világ; nevezet szerint két ezerig a' pusztaság és üresség, kettőig a' törvény, es végre kettőig a' Messiás napjai.

Mikor a' Messiás megjelenend és az új Jeruzsálem elkezdődik, akkor Isten a' zsidó népnek olly pompás vendégséget fog adni, mellynek világon nincsen mása. Készülni fog pedig az:

1) Ama' nagy ökörből, a' Behemothból, melly minden nap ezer hegy fűvét leeszi.

2) Ama' nagy halból, a' Leviáthanból, mellynek himét az Isten kiherélte, nőstényét pedig már régen levágta, és akkorra bésózta.

3) A' Bar-Juchneh madárból. Ez olly nagy, hogy midőn egykor fészkeből egy tojást leejtene, ez a' tojás háromszáz czédrust zuzott öszve rohan-
tában; és széljelomolván, hatvan falut elborított özönével. Ezt a' madarat is tehát akkorra tartogatja 's fogja levágni az Isten, mikor a' Messiás megérkezik. De

ről emlékeznek, p. o. a' Garamanták országabeli lakosokról, kiknek nincsen fejük, és szemök, orrok melyöken van; Artabatiták-
ról, kik 4 lábon járnak; Agriofágokról, kiknek csak egy szemök van, az is az orrokon; Indiában olly emberekről, kiknek csak egy lábok van, de szerfölött nagy, ellenben a' szájok olly kicsiny, hogy a' levest szalmazálon szörbölik be; Enotokétákról, kiknek olly nagy füleik vagnak, hogy alvás-közben vánkosl is szolgál-
nak nekik; Cymoligusokról, kik kutyaorral születnek a' világra; Ganges-melléki lakosokról, kik csak vad-almaillattal élnek; óriá-
sokról 's t. e. Mind a' mellyek a' kritika fáklyájánál vagy eszte-
len költeményekké elenyésznek, vagy igen picziny mértékre alá-
szállnak. Így (Wieland szerint) a' legmagasabb emberi nagyság hét lábnyi. Ezt a' mértéket megütötték a' világnak legnagyobb két férjifjai: Hercules (a' Pythagoreusok számításához képest) és Nagy Károly. Ez a' legmagasabb való mérték emberi természetben; mellynél ha még magasabbról van szó, már képtelenség, vagy csudaszütemény.

4) Még tartatik e' végre egy orosz lány is, melly olly orditást tett már egyszer, hogy kétszáz mértföldnyi távolságra lévén Róma városától, miatta minden viselő aszszony idétlent szült; tizenöt mértfölddel közelebb jöven a' városhoz, minden férjfiak fogai kihullottak; maga a' császár pedig ijedtében szekéből kidülvén, nyakát szegte. Ez fricaszszoltatni fog a' Messiás megjöttekor.

Sapores király mondotta Sámuelnek: „Azt mondják, hogy a' Krisztus szamaron ülven jön el. „Vagyon énnékem igen derek sötét pej lovam: ha tetszik, azt elejibe küldöm neki.“ Felele amaz: „Vagyon e neked szőzfele színű tarka lovad?“

A' Jézusról.

Máthé 21-ből, hol a' Jézusnak szamarháton lett bémenetele Jeruzsálembe, és a' népnek ezen kifakadt örvendezése leiratik, ilyen költeményt csináltak a' Talmud íróji: „És lankadva lévén az éhség miatt Jézus, mikor tanítványaival menne, elejibe menének a' Kiriáthaimbeliek, kiktől Jézus kenyeret kért. Felelvén pedig egy ő közülök, monda Jézusnak: ha tánczolsz előttem, odaadom tenéked szamaramat vemhestől, és adok kenyeret is. Tánczolt azért, és így elvevé a' szamarat, vemhével és a' kenyérral együtt, mondván: én rólam irattatott meg: szegény és samarháton ülő; (Zak. 9, 9.) és én örülök.“

Azon makacs állitásoknak bébizonyítására, hogy a' Messiás, — kit Bethlehemben szegény anyától születettnek a' Talmud is vall, és a' kinek eljövetelével Jeruzsálem pusztulását is öszvekapcsolja, — mind ezeknek ellenére sincs a' világon: azon költeményre vetemedtek a' Talmudisták, hogy azt az anyjától valamelly szellemek elragadták. A' mit a' Talmud így ad elő: „Történt egy Zsidón, hogy mikor szántana és ökre bögne, egy azon elutazó Arab hallván a' bögést, monda: fogd ki óh Zsidó!

„ökreidet, és ekédet oldozd el, mert imé elpusztult a' ti templomotok. — Az ökör másod izben bögött. Monda az Arab: Óh Zsidó, Zsidó! fogd be a' járomba ökreidet, kötözd össze ekédet, mert imé született a' király Krisztus. — A' Zsidó monda: Mi az ő neve? Menahem, ugymond az Arab, az az vigasztaló. — És mi neve az ő atyjának? Ezékiás mond az Arab. — Kinek mond a' Zsidó: Honnét való pedig ő? Felele a' másik: Indiabeli Bethlem királyának palotájából. — Akkor a' Zsidó elméne, és eladván ökreit, ekéjét, lett pólyánkaáruló, járván falunként. Mikor Bethlem városába jutott, minden aszszonyok vásároltak tőle, csak Menahem anyja nem vásárolt semmit. Akkor hallotta az aszszonyoknak illy beszédét: Óh Menahem anyja, vidd el fiadnak, a' miket itt árulnak. — Ó pedig monda: Megfojtatást kívánok az Izrael ellenségeinek, mert a' melly napon az született, elpusztított a' templom. — Kinek a' Zsidó monda: Mi pedig azt reményljük vala, hogy valamint az ő lábainál pusztított el a' templom, ugy az ő lábainál fog meg is építtetni. — Mond az aszszony: Nincs nekem pénzem. Kinek a' Zsidó így felelt: De miért ártana ez ő neki? vidd el innét számára a' megvásárlottakat, és ha nincs most pénzed, néhány napok mulva visszatérek, és akkor a' pénzt megtalálom. — Néhány napok mulva tehát visszajővén az aszszonyhoz, monda neki: Mit csinál a' kisded? — Az aszszony felelt: Azolta, hogy engem láttál, eljöttek a' szellemek és szélveszek, 's őtet kezeimből kiragadták. — Így szól Rabbi Bon.“

Jézus Egyiptomba-futásának egymással ellenkező kétféle okait is találni a' Talmudban. Az egyiket így beszéli el: Midón Jannai király megöletné a' Rabbikat: R. Józua, Perchiásnak fija, és Jézus elmentek Alexandriába, Egyiptomba. Helyreállván a' békeesség, Simon Ben Sehetah odaküldött, ezt izenvén: „Én Jeruzsálem, a' szent város, — tenéked Alexandria! Egyiptomban, mint hugomnak,

„kivánok egészséget. Az én férjem tenálad lakik, és én azonban ülök özvegyen.“ Felkelvén azért elment . . . Elővett 40 trombitákat és Jézust megátkozta. — — Elizéus két kezeivel hajtotta el Jehazit, és R. Josua Perachias fija két kezeivel üzte el Jézust.

Ez a' R. Josua Ben-Perachias, kinek Jézus tanítványává tétetik, miért üzte el azt magától: ennek okát a' Talmud így magyarázza ki: Mikor Alexandriából hazafelé visszamenet egy szállásra betértek volna, a' Rabbi véle volt tanítványihoz így szóllott: szépe ez? (saját házára tekintvén) Egy pedig a' tanítványok közül, ki a' nazáretbeli Jézus volt, azt gondolván, hogy mestere a' gazdaaszszonyról szóllana, ezt felelte: Bizony szép! csak olyan beesett szemci ne volnának. A' Rabbi ezért reá megharagudván, megátkozta és magától tüstént elüzte.

„Ugy adatott által a' hir nekünk a' régiektől, hogy Jézust Husvét estvéjén függesztették fel. Egy ember 40 napokig előtte menvén, azt kiáltozta: Imé ez ki fog vitetni a' megkövezésre, azért, mert ördögi mesterségeket gyakorlott, és elhitette, elcsábította az Izraelt; a' ki valamit tud mentségére, álljon elő és mondja el. — De nem találtatott senki, a' ki mentse; felfüggesztették azért Husvét estvéjén.“

M á r i á r ó l.

„(Jézus) anyja volt Satda, Mária t. i., az aszszonyok hajának fődorgatója. Mint mondják, Pompedithában elhajlott az ő férjétől.“

„(Egy álomlátó, ki álmában a' pokolbeliek büntetéseit szemlélte) látta a' megholtak lelkei között Máriáét is. Rabbi Lázár Bar Jasah azt mondja, hogy csöcsbimbójánál fogva volt felfüggesztve. R. Josah Bar Haninah pedig azt mondja: a' gehenna kapujának retesze volt fülébe beütve.“

E g y v e l e g e k.

Az Isten megparancsolta a' Zsidóknak, hogy a' Keresztyének javait minden uton-módon ma-

gokévá tenni törekedjenek; akár erőszakkal és ravaszsággal, akár uzsorával és lopással. Megparancsolta továbbá, hogy a' Keresztyéneket marhákul tartsák; ellenben a' Pogányokkal (Goim) *) se jót, se rosszat ne tegyenek. **)

Ha valaki arczézal dél felé fordulva imádkozik, bölcsességet nyer; éjszak felé fordulva, gazdagságot.

A' Kaddisch-imádság ***) eredetileg chaldeai nyelven iratott, nehogy a' kegyes hiveknek ezen imádságára az angyalok irigykedjenek, kik a' világon minden nyelvet értenek, a' chaldeait és siriait kivéven.

Mikor az ember temetésről haza tér, vessen földet feje fölé.

A' feltámadás csirja a' hátgerinczben vagyon.

Gábriel angyal tette az alapkövet Róma városához.

*) Goi, népet jelent általában, Goim, népeket; de a' Zsidók értelménye szerint utálatos népeket, kik t. i. nem Zsidók. Hogy magok között minket máig is így említenek szokás szerint, ők ugyan tagadják, de a' ki figyelmezni akar beszédökre, valónak fogja találni.

**) Luther végső prédikátfőja Máth. 11, 25—30. fölött, nevezetes arról, hogy abban a' Zsidók ellenséges indulatját a' Keresztyének eránt, igen eleven színekkel 's egész szenvedéllyel festi. Ő is azt állítja, hogy a' Zsidók csufot üznek Jézusból, Máriából; minket váltott-gyermekeknek, fehér-májuaknak elneveznek, és ha rajtok állana, mindnyájunkat elemésztenének; a' minthogy (ugymond) olasz mérget is tudnak számunkra készíteni. — Németországban mint üldöztettek a' Zsidók legközelebb 1819., — talán egyikért az illy gyanus characterökért is, még fris emlékezetben vagyon.

***) Ez a' Zsidóknak legböcsesebb imádsága, és azt a' helyet foglalja, mellyet a' Keresztyéneknek a' Miatyánk. Sőt ehez kezdetében hasonlít is; de odább fölötte különbözik tőle, és azon hibában léledez, melly eránt feddődött Jézus: „Mikor imádkoztok, sok-beszédüek ne legyetek.“ Hasonlít azon imádsághoz is, melly Syr. 50, 24—26. olvastatik. Igen réginek tartják pedig. Élnek vele minden vallási szertartásoknál, minden isteni-szolgálatban, a' szent-írási-leczkének felolvasása után. Sokat állitnak fölé, és rendkívüli erőt tulajdonítanak neki. A' fiu megholt atyjáért tizenegy hónapig naponként imádkozza, és azt eszközli vele, hogy atyja vagy a' pokolból megszabadul, vagy a' paradicsomban magasabb lépcsőre emeltetik. A' Szombat azzal rekesztetik be; mellynek mondásához meg szokták várni, míg a' csillagok feltűnnek; — mert míg a' Szombat tart, addig a' megholtaknak a' pokolban nyugságok van és enyhülésök, de ez megszűnik, mihelyt a' Kaddisch el van mondva. Azok eránt viseltető szánakozásból tehát, kik a' pokolban gyötrődnek, a' Szombatot csak valamennyire is nyujtani igyekeznek.

Illés próféta minden vendégségben jelenvan.

A' kapczát előbb kell felhuzni a' jobbik, mint a' bal lábra.

Körömnnyiredéken tipródni, irtózatosszentségtörés.

A' ki Januariusban ludat öl, annak nem sokára meg kell halni.

A' gyermekszülő aszszonyok meghalnak betegágyokban, ha mécsöket Szombat beállása előtt meg nem gyujtják.

Az engesztelés napját megelőző estvén kakast vagy majmot kell ölni.

A' megevendő tojást mindenkor csúcsosabb végén kell feltörni.

Kotlós tyukot megölni borzasztó vétek.

Ha az ember reggel kenyérrel tele szájjal egy pohár bort iszik, ez elüzi az epét és eltávoztat hatvanhárom betegséget.

Melley ember jól megreggelizett, olly sebesen futhat, hatvan futók sem érik utól.

Ebédkezésnél sem csontot, sem halszálkát földre vetni nem kell; a' kést nem kell fektetni fokára, nehogy az angyalok megsérüljenek. A' ki pedig valamelly csontból kiszedett velőt tányérján ráz, azzal azt cselekeszi, hogy az ördög megjelenik.

Midőn valakit a' gyülekezetből kiátkoznak, az átok illyen formulával mondatik reá: „Az urak Urának végzéséből legyen N. N., átkában Ploninak, a' mindkét ítélő-háznak, a' felső és alsó világokéban, Szeraphok és Ophanokéban, és végre az egész gyülekezetnek átkában, ugy a' legnagyobbkéban, mint a' legkisebbekéban. Legyenek rajta erős csapások, irtózatoss nehéz betegségek. Az ő háza sárkányok lakhelyévé legyen; holt-teste hajítottassék ki erdei vadak és kigyók elejibe; örüljenek rajta irigyei és ellenségi; pénze és aranyja adassék másoknak, és fiai mások ajtaji előtt kolduljanak. Nyelettessék el, mint Korah és büntársai. Muljék ki lelke félelemmel és rettegéssel. Az Urnak dorgálása ölje meg. Fojtassék meg, mint Achitofel.

„Essék reá olly bélpoklosság, minémü volt Géházié.
 „Esetéből soha feltámadása ne legyen. Temetést
 „ne nyerjen Izraelben. Felesége idegeneknek adas-
 „sék. Ezekben az átkokban legyen N. N. és ez le-
 „gyen az ő öröksége.“ Erre a' nép szokás szerint
 felsikoltoz; „Hou, Anathama maranatha, phioi, ma-
 „cabatule, cethron. Hou, hou, hou!“

Edvi ILLÉS PÁL.

N é p d a l

Fekete faluban
 Fejér torony látszik.
 Hej! szép szeretómmel
 Most más boldog játszik!
 Verje meg az Isten,
 Veretlen ne hagyja,
 A' ki más rózsáját
 Ekkép elragadja!

Fejér falu felett
 Fekete gyász borul.
 Hej! az én galambom
 Más kebléhez szorul;
 Verje meg az Isten,
 Veretlen ne hagyja,
 A' ki igaz hivét
 Valaha elhagyja! —

KAPUY KÁROLY.

A' vak fametsző.

Semmi sem gerjeszt nagyobb csudálkozást, — így ír egy angol ujság — mint azon mód, mellyel a' természet az ember valamellyik szükséges tehetségének veszteségét egy másiknak rendkívüli kifejtőztetése által pótolja ki. Így azok, kik hallásokra sinlenek, nagyobb részint éles látással bírnak, 's a' vakoknak mindig igen jó tapintások vagyon, kik ez által minden tárgyat meg tudnak különböztetni. *) — A' természetnek ezen gondoskodásáról egy új példát hozunk fel, melly nekünk minden eddigelő esmereteseknél még sokkal rendkívülőbbnek látszik.

Kidd, egy hajósnak fija, most körülbelől ötven esztendő, Angolországban Greenock nevű tenger melléki városában született. Életének negyedik évében azon szerencsétlenség érte, hogy látását himlő által elveszté. E' miatt atya mesterségének követésére alkalmatlanná lévén, hangászságra határozta magát. Nem tudjuk, minő előmenetelt tett légyen e' művészségben; hanem annyi bizonyos, hogy már kicsi korában nagy hajlandóságot mutatott az erőműtudományra. Egy darab fa rá nézve becses jószág volt, 's annak egy késsel, mellyen kívül semmi egyéb műszerrel nem bírt, különféle idomzatokat adott.

*) Pesten Trattner-Károlyi könyvnyomtató-intézetében egy siketnéma betűszedő van, ki olly finom tapintással bír, hogy ha az ember ujjával valamely szót, bármely nyelven 's jóforma sebességgel hátára (köntösén feljül) ír, azt úgy felfogja és megérzi, hogy azonnal hiba nélkül le tudja írni.

De legnagyobb gyönyörűsége hajók faragásában állott, a' mit attya állapotjának 's lakhelye természetének tulajdonithatni.

E' hajlandóság az erőművészeti foglalatosságokra, melly évről évre mindig jobban fejlődék ki, őt mái napig sem hagyta el, és tőle kellemes módon üzött el sok olyan órákat, mellyek tökéletes vakságát a' nélkül legszomorubbá tették volna. Azon egész időt, mellyet mestersége (a' hangászat) gyakorlására nem fordított, e' kedvelt foglalatosságára szentelé. Késén — egyetlenegy műszerén — kívül, mellyel elejente dolgozott, nem sokára a' fűrészt és gyalut is képzelhetetlen ügyességgel használta.

Mi erőművészeti készítményei közül egy remeket láttunk; ez egy hetvennégy ágyus hadi hajó mintája (modell), mellyel már hét év olta foglalatostkodik, 's melly most végponton áll. E' mintának teknője négy lábnyi, az egész hajó pedig első részétől hátuljáig hat lábnyi hoszu. Felső része egészen keresztülyuggatott munkáju. Teteje apró deszkákkal van befedve, az ágyunyilások legnagyobb pontossággal vagynak csinálva, magok az ágyuk is, hosszúságokat 's öblöket tekintvén, tökéletesen öszszeegyeznek. Ezek a' nagy fedelen, talpakon hevernek. Ezen hajó, tett vizsgálatunk szerint, a' hajóépítés közönséges rendszabásaihoz képest legpontosabban van építve. Azon darabok, mellyekből áll, mindig igen jó renddel vagynak öszszeillesztve, úgyhogy azt bizonyára mindenki egy kisebb mértékű valóságos hadi hajónak tarthatja. Hogy semmit se mellőzzünk el, még azt is megjegyezzük, hogy a' nagy hajóhoz egy sajka és három kis csónak van kötve. Az első több darabból vagyon öszszerakva, a' többi pedig egy darab fából faragva. Mindegyiken vannak padok az evezők számára. Egyetlenegy része e' munkának, mellyet Kidd nem vihete véghez, a' festés. Az elmeremeknek (genié), ügyességnék és türelemnek e' nemű emlékei közül, mellyeket ő készített, ez a' negyedik. De ez sokkal tökéletesebb készületü, mint az elébbeni három. Az első

minta most lord Douglas birtokában vagy on 's edinburgi palotájában tartatik.

Hogy olly ember, ki a' hajóépítést soha sem tanulta, elmeremekének saját hatalma által annyira megy, hogy illynemű mintát készíthet, azt épen nem tarthatnók különösen bámulásra-méltónak; de hogy egy, szeme világtól megfosztott szerencsétlen, olyan mivhez fog, mellyet soha sem látott, hanem csak tapintás által tanulhatott esmerni, 's azt tökéletességre tudja vinni, ez nekünk a' csudával határosnak lenni látszik.

F. A. MOLNÁR SÁNDOR.

Nagy-Britannia népessége.

Marschall „Analysis of the Population Returns. 1831.“ így számítja Nagy-Britannia népességét:

Tartomány.	Népesség.		Szaporodási viszony.
	1821	1831	
Anglia és Wales:			
Bányai vidék . .	1,028,078	— 1,339,856	. 30 pCt.
Gyári vidék . .	2,378,363	— 2,984,101	. 25 $\frac{1}{2}$ —
Fővárosi vidék .	2,904,266	— 3,463,288	. 17 —
	6,310,707	— 7,787,245	. 23 $\frac{1}{2}$ —
Vidéki városok és faluk . . .	5,668,168	— 6,102,430	. 7 $\frac{5}{4}$ —
Egész Anglia és			
Wales	11,978,875	— 13,889,675	. 16 —
Skócia	2,093,456	— 2,365,932	. 13 —
Nagy-Britannia .	14,072,331	— 16,255,607	. 15 $\frac{1}{2}$ —
Hadi és tengeri erő	319,500	— 277,017	. — —
Irland	6,802,093	— 7,734,365	. 13 $\frac{5}{4}$ —
Az egyesült országok . . .	21,193,724	— 24,266,989	. 14 $\frac{1}{2}$ —

P. F.

Mirabeau, Wilkes és Chatham.

Mirabeaunak szokása volt az embert más valami híres emberrel öszvehasonlítani 's szerinte elnevezni, p. o. marquis Lafayettet Grandison-Cromwellnek, a' porosz királyt Alarich-Cottinnek. Ő maga lehet Wilkes-Chatham. Ő benne megvolt Wilkes indulatossága; Wilkes könnyelműsége, Wilkes szemtelensége. Mint Wilkes, még a' dorbézolók ócsárlását is magára vonta, erkölcstelenségének különös gyalulatlansága és írásainak szemtelensége miatt. Mint Wilkes, sem erkölcs, sem becsület törvényével nem gondolt. Mint Wilkes, egyszersmind demagog és pallérozott uri ember is akart lenni. Mint Wilkes, jó kedve és nagy elméssége által, meg tudta nyerni azokat, kik caractere miatt gyűlölték. Mint Wilkes, csunya fertelmes lévén, tréfát üzött fertelmességével, és mint Wilkes, minden fertelmessége mellett, öltözete csinosságának nagy gondját viselte, 's a' szerelemben nem volt boldogtalan.

Igy, alsóbb és rutabb tulajdonságaira nézve, Wilkeshez hasonlítván, felsőbb tulajdonságaira nézve nem kis rokonság taláztatik Mirabeau és Chatham közt. Szónoksága nem keveset hasonlított a' híres angol ministeréhez. Ritkán boldogulván hosszas és kimerítő beszédben, még erős és mindenkor kész vitató sem volt. Hirtelen; mintegy bájolás szülte kifakadás — kurta, mint a' villám, vakító, égető és rontó mondások, — mondások, mellyek kritikai pillanatban oda vetve, legfontosabb kérdéseket is eldöntöttek, — mondások, mellyek azonnal közmondásokká lettek, — mondások, mellyeket még ma is mindenki könyvnélkül tud, — ezekben tündöklött leginkább mind

Mirabeau, mind Chatham szónoki hatalma. Volt elég, sokkal nagyobb szónok és sokkal nagyobb politikus, mint akarmellyik a' kettő közül: mégis nehezen birt valaki, újabb időkben, zivataros és meghasonlott gyülekezetekben nagyobb befolyással, mint ők. Az ő hatalmuk erkölcsi és lelki féle vala. Igaz characteri érdemre, nyilvános és magános erényre nézve e' két embert öszve hasonlítani képtelenség volna; de mindkettőben megvolt ugyan azon büszkeség és erőszakosság. Beszédökben 's magok viseletében olly megbizottság, akaratosság, szenvedelmi heveség uralkodott, mellyben minden más ember lelke csak ugy elhült. Murray és Townshend Károly, noha elmére nézve bizonyosan nem kisebbek Chathamnál, mégis mindég elrettentek tőle. Szintugy Barnave, noha legjobb vitató az assembée nationaleban, soha sem boldogult Mirabeau energiája ellen. Az ember, ha nem rossz regében, soha sem nem egészen jó, sem nem egészen rossz. Hogy Chatham erénye egy kicsinyt színjátékos volt, azt tagadni nem lehet. Ellenben Mirabeauban egy csep erény sem volt ugyan, de megvolt azon tökéletlen pótléka az erénynek, melly majd minden magasb elmében találkozik, azon bizonyos érzékenység a' szép és jó iránt, melly néha őszinte lelkesedésig felbuzdul.

P. F.

K ö n n y v i r á g

Gróf Plater Emilia sirhalmára 1832.

Harczoltál szép hölgy! honnod védangyala voltál
 Nem rég, 's most nyugszol gyászteli romjaiban.
 Győztél halva, mivel nem tudtál élni bilincsbén,
 Győzelmed temető halma felett kivirult. —
 Mulnak az esztendők, és mulva viharjaid, egykor
 A' hazatért vándor s a s felimádja porod.
 Nyugodj bajnok nő! 's hidd: nincs elveszve reményed;
 Nemzeted és honnod nincsen örökre oda! —

Vaskapui KAPUY KÁROLY.

S z é p E l m a .

(Ballád.)

Zug a' szél, a' mennykő villan
 És röptön huliva száll,
 Dördül, ropog, felhő kereng,
 A' nap felhőben áll,
 Szép Elma 's Zongor e' között
 Zajgó tengerre költözött.

Zug a' szél, a' mennykő villan;
 Szerelmek nem hűvül,
 Szép Elma Zongor karjain
 Gyengén elszenderül,
 Habok zugnak, dördül az ég,
 'S a' nyiltól zuzott sajka ég.

Zug a' szél, a' mennykő villan,
 A' szép pár felfekint,
 Nő kinja, nem sir, nem remeg,
 Nem szóll, 's áll némiaként,
 Nyugtot lehel méz ajkain,
 'S elszenderül végcsókjain.

Zug a' szél, — zug 's mennykő villan,
 Csendes halálra vár,
 A' sajka száz darabra hull;
 Boldog még is a' pár, —
 Egy csók, — egy könny — — és a' habok
 Közt Elma 's Zongor szabadok.

MAJOR LAJOS.

Szerelem és Boszszuállás.

Az ifju Ugocsay Ákos egy kolozsvári gazdag és nagy tekintetű ház utolsó gyermeke, a' törvénytudomány halgatását Pesten épen elvégzette, midőn attyától hazautazása eránt rendelést kapott. Viszszatarthatatlan önkénnyel ereszté magát most a' heves indulatokból származó gyönyörűségnek, 's olly sikerrel, hogy minden czélja kivitele után kevélyen mosolyoghatott győzedelmére. Szülő földére is csak azon okból kívánkozott, hogy örömeinek aratására ott újabb mezőt találанд.

Elindulása előtt néhány napokkal tanítója őtet — minthogy ön szép tudománya és szorgalma, de kivált attyának régi ösmeretsége 's barátsága által annak több rendbeli méltatásait megnyerte, — egy házi ünnepre meghívta, melly leányának a' nevelő monostorból történt hazajövele alkalmára adatott. Ugocsay meglátván a' kellemes, vidám 's könnyelműnek tetsző Kövesy Ulrikát, annak szépsége 's bájai által meghódoltatva, azon forró ohajtást érte egyedül, hogy a' világgal ösmeretlen ártatlant sajátjának nézhesse. Most már minden nap meglátogatta Kövesy házát, 's minden pillantást tulajdonává tett, mellyben vonszalmát bebizonyíthatta. Utazása — mint kötelessége — feledékenység távolába ment.

Ulrika ártatlan gyönyörűdéssel látta mindenkor a' szép társalkodásu, okos és deli ifjut, ki attyának barátságára méltó volt, 's eránta naponként ő is több-több kedvezéssel viseltetett. Ugocsay ellenben öröm 's bődög sejtések között nézte a' fakadozó szerelmet, mellyre a' szép 's lelkes

leányka érzelmeit, néma andalgások között tanitá. Az ősznek érkezett csipős szele nem fosztá meg egészen leveleitől a' fákat, midőn már ő Ulrika mézajakiról lecsókolta az első szerelem vallástételét, mellyet a' szűz egész boldogsága érzése között annál biztosabban tehetett, mivel örökös egyesülésökre nézve semmi akadályt nem látott.

Ákos épen ezen időben vevé atya újabb parancsolatját mulaszthatatlan indulása eránt. Sietett e' szomorú hirrel Ulrikához, ki az elválás képzeletének fájdalma miatt könnyekre olvadt Ákos kebelén. Ez őt vigasztalva csókolá fel bánatos arczain legörgő könnyeit, 's a' viszontlátással reménylteté. „Ah! — sohajtá Ulrika érzékenyülve — a' remény többször csal, mint teljesedik, 's talán az én sorsomban is!“

„Atyám parancsolatjának engednem kell; — mondá Ugocsay, 's ölébe vevé a' zokogó szépet, — engednem kell, hogy annál hamarabb visszatérhessek hozzád!“ Így vigasztalá a' buba merült leánykát, ki őtet gyöngéd ölelésben karjai között tartotta, 's midőn áradó érzelmeik öszvehangzása között merengének, az önkény gyönyöreiben pillanatig megszűntek halandók lenni, de tőlök a' sanyarubb erkölcs vigyázó angyala könnyezve fordítá el mennyei szemeit. Ájulva csüggött Ákos karjain a' halavány leányka, és angyalával leendő megbékéltetésére a' természet 's Isten igazságát hívta bizonyságul. „Hitvesem vagy, — monda ápolva a' bünbánó ártatlant — hitvesem vagy örökre! Boldogság fogja fűszerezni azon házasságot, mellyet egyedül a' szerelem kötött meg. De ha valamelly hatalom e' frigyét széljeltépni akarná, irásban adom neked bizonyságát esküvésemnek, mellyet a' halál oldozhat fel! Bizz tehát e' fogadásomban, 's hidd, elindulásomtól fogva egy hónapra atyám karjába vezetlek!“

„Óh csak egy napot ajándékozz még nekem, ne legyen kora elválásod képe jövendőnknek!“ — könyörgött Ulrika, 's így — Ugocsay bünös kezé-

vel még egy rózsát szakasztott le az ártatlanság homlokáról.

Hasztalanul fáradozott Ulrika, hogy a' megtörtént vigyázatlanságot eltitkolhatná, az ő kisirt szemeinek ellassult pillantásai vádjai voltak lelki-ösméretének, 's annya ha az igazat nem gyanítá is, de a' szivharczot tisztán sejtette. Édesanyjai részvétellel tudakolta rettegése, buja és halaványsága okát. Ulrika színlést nem ösmerő szivvel borult annya lábaihoz, 's Ákos kötelező levelét megmutatá. „Gondatlan teremtés! — így kezdé őt a' bölcs anya feddeni, — miért titkoitad te előttem szerelmedet, mellytől mi téged el nem tiltottunk volna? Milly feltétellel lehetnek majd erántad Ákos szülőji, ha megtudják, hogy azon gyémántot, melly a' menyaszszonyi koronának legfőbb ékessége, illy korán elveszítéd? Én szánlak tégedet!“ Ezen észrevétele az édes anyának őtet még inkább lesujtá, 's megbánása könnyeit annak érzékenyen általkulcsolt lábainál sirta ki. A' további palástolás veszedelmes lett volna, megtudta ezt az atya is, de az írásban adott házassági ajánlás által ha nem épen a' környülállásra, de leányára 's Ugócsayra nevezve megen- gesztelődött.

Más nap a' megígért órában megjelent Ákos. Ulrikát keseredett lelkének zavarodásában 's annya társaságában találta. „Férjem beszélni kíván kegyeddel;“ — monda ez az elrévült ifjunak, 's a' mellékszobába utasítá. Kövesy őt komolyan, de illő tekintettel fogadta. Ákos némulva állott meg most, mint bűnös a' bíró előtt, de tanítója még szótlanabb vala. Így állottak néhány pillantásig, midőn Ákos ön lelke vádolása miatt elpirulva az atya lábaihoz borult. „Kegyed leányommal titkos szövetségre lépett, mellynek csak a' szülők áldásával 's az anyaszentegyház jóváhagyásával lehetett volna megtörténni, — monda Kövesy, 's a' megalázott töredelmes ifjut felemelé, — leányom eránt való jó gondolatjáról meg vagyok győződve, de mégis szerencsétlen gyermekem 's az én atyai szivem megnyugtatóra

kivánom, hogy kegyed Ulrikának tett fogadását hiteles tanuk előtt is megújítsa 's tegye sérthetetlené!“ Ugocsay a' tiszteletre méltó férjfi előtt szünetlen pirulás között erősítette fogadását, 's ugyan azont esküdte a' megjelent tanuk előtt is, kik Ulrikának adott irását aláírták, és megpecsételték. Ekkor Kövesy megvidámulva így szólott Ákoshoz: „Most már nékem is van igazságom atya parancsolatjára emlékeztetnem kegyedet; teljesítse tehát kötelességét, 's induljon ki Pestről mindjárt holnap reggel. Nevem, sorsom és nem csekély vagyonom elhitetik velem, hogy szülőji nem fognak ellenkezni 's szégyenülni leánnyommal leendő egyesülésében, 's térjen vissza minélelőbb, 's ohajtásunk teljesítésével hozza vissza házam nyugalmát, mellyet elrabolt!“ Ákos szótalanul ölelte meg Kövesyt és nőjét, Ulrika pedig melyére borulva könnye között kérte őtet, hogy ne felejtse el. Más nap történt elindulása után a' legjobb szívek áldása kísérte őtet Erdély felé. —

Uj multságok várták őtet haza. Egy olly nagy tekintetű ház gyermeke mindenhol megkülönböztetve fogadtatott, hazai fővárosának leányai pedig vetelkedve fáradoztak a' kellemesen társalkodó ifju megfogásában. Mellyre nézve a' multságot más multság váltá fel, 's Ákos öröme tengerében a' gyönyör mézhullámitól csakhamar elragadtatván, mint egyéb multkori napjairól, úgy Ulrikáról is elfelejtkezett. Hónapok tüntek már el, 's a' kegyes megcsalatott hasztalanul várakozott az ő visszatérésére, vagy csak tudósítására is. Kövesy irt ugyan neki, 's emlékeztette őt Ulrika állapotjára, de — választ nem kapott, sőt Ugocsay, ki első szerelme mámorából már régen kijózanodott, 's kinek állhatatlanságához naponként uj-uj hódolatok kívántattak, módot keresett az alkalmatlan kötelező levéltől megmenekedni, melly szabadságát valamennyire lebilincselte. A' tréfát tehát — mint ő nevezé — megjelentette attyának. „A' kötés — monda atya — akaratom nélkül történt, 's így nem is engedhetem meg, és ha

illy valamit tehetsz, úgy testvéredre hagyom minden jószágomat.“ Ákos előre is tudta ezen választ, minthogy atya a' mostanában honosított 's nemesített új Magyarokat nem szenvedhette, mert úgy tartá, hogy azok az őseredetű honfiaknak vérszopóji 's árulóji, — így tehát az engedelmesség palástjában huzta meg magát atya védő szárnyai alatt. Kövesynek röviden ezt írá: mivel hogy atya engedelmére még csak reménye sem lehet, szándékát nem teljesítheti! —

Ulrika ijedtsége és kétségbeesése leirhatatlan elhagyatása hírvételében, minthogy Ákos keserves emlékét szive alól ki nem szakíthatá. Csak a' mélyen megbántott szomorú atyának bátorítása és ápolása huzta őt vissza egy rettenetes halál torkából, — anya lett idő előtt. Kövesy még egyszer irt a' hitszegőnek, hogy eljött a' minden gyönyörűséget meghaladó boldog óra, mellyben ő atya lett, de — ez is felelet nélkül maradt. Csak történetből hallotta később, hogy Ákos vagy atya tanácsából, vagy pedig a' házasság kötele kikerülhetése miatt papíruhába öltözött, és már esztendő van még hátra, hogy felszenteltessék. Kövesy most minden törvényes eszközöket a' hitszegő üldözésére fordított, 's olly szerencsével, hogy Ákos elzáratván, a' per ellene megindíttatott, mellyet a' megsérült atya több kolozsvári törvénytudós társai segítségével oda vitt, hogy a' bírák előtt a' vádlott, mint ki a' közönséges rendnek megzavarója, 's Isten és világ előtt megerősített házasságnak feltörője, 's hogy a' törvényes fenytéktől ment lehessen, a' szentséget is meggyalázta, — az akkori törvény szerint halálra ítéltetett.

Ulrika jó szive szörnyen megrettenve hallotta ezt. Szerelem és szánakozás őtet az igazságos bírák elébe kergette. Kisdede karjain 's befátyolozva lépett a' törvénytudósok palotájába. Lábaihoz borult a' bíráknak, 's visszavethetetlen érzékenységgel könyörgött Ákos életéért. „Atya kinszeríté őt papságra, — így szólla — ő ártatlan. Én uraim! azon

igazságban helyhezem reményemet, melly szabad választást enged a' házasság és halál között; engedjék meg neki a' választás szabadságát! Mostani sorsa ugyan nem engedi, hogy a' törvény szavát beteljesíthesse, de van még egy eszköz. Csak annyi időt kérek, hogy az ő feloldoztatásáért a' püspök lábaihoz borulhassak, melly által az ő életét, becsületemet, 's szerencsétlen gyermekem atyát visszaszerezhessem. Óh távoztassák el kétségbeesésemből többeknek származó veszedelmét, melly gyermekem atyának gyalázatos halálával egybe van kapcsolva! Kegyelem uraim! kegyelem.“ Így könyörgött Ulrika a' figyelmező birák előtt, kiknek homlokán nyugalom lebegett. Nem szólt ellene senki, a' palotában ünnepélyes csend uralkodott, bizonyosítva Ulrika győzedelmét. A' birák gyönyörködve néztek alá a' bájos ifju szerencsétlen anyára, 's kívánságát örömmel teljesíték.

Ákos az ő becsületét 's életét megmentő Ulrikáját Isten gyanánt kezdé imádni. Pestre költöztek 's egykori frigyöket megáldá az anyaszentegyház is. Szerencséjüket egyedül gyermekök halála háborította meg. De Ulrikára még keservesebb jövő várakozott. Ákos — atya halálával — igen tehetős állapotba helyeztetődött, 's örökségét által kelletett vennie. Ulrika vele együtt Kolozsvárra költözött által, hol Ákos a' lármásabb életnek közepében, gazdagsága 's könnyelműsége hatalmától ingereltetvén, régi kártya- és borbarátival megújította társalkodását, 's illy foglalatoságban 's csavargásban egész éjeket eltöltött. Ulrika sajnálkozó pillantásai szemrehányás gyanánt szolgáltak nékie, 's kedvetlenségére valának, melly szerint újabb-újabb dobzódásra adtak okokat, 's így idegenedett el szántszándékkal tulajdon házából. Nője minden tőle telhető nyájassággal édesgette vissza a' jobb útra, de a' háladatlanra vesztegetett szelid aggódása haszontalan volt. Sok ideig szenvedte így Ulrika az ő elhagyatott állapotját panasztalanul, 's magányosan gyászolta kicsapongó, de szeretett férjének gyalázatos életét, mig végre

a' kiméletlen 's ntóbb illetlen véle való bánást nem állhatván tovább, elhatározá a' megválást, 's hogy vérző szívének vigasztalást szülőji kebelében keres.

Pesten még alig töltött egy hónapot, a' halál édesannyától, legnagyobb pártfogójától, már is megfosztotta. Napjai most egészen feketülni kezdettek, midőn hírét hallá, hogy Ugocsayt a' törvényszék több rendbeli adósságaiért, minthogy fizetni nem tud — zár alatt tartja. Ulrika jótévő lelke szánakozásra olvadt háladatlan férje szerencsétlenségének hallásán. „Még egyszer! — monda fájdalmasan — de többet soha sem!“ Elhatározá Ugocsay megszabadítását, minthogy annak megtéréséhez most már reménysége kezdett lenni. Mellyre nézve eladván minden ékességeit, sőt anyai jószágát is elzálogosítván, Kolozsvárott véletlenül megjelent és férje foghelyét megnyittatá. Ákos könnyek között borult nője angyali szívére, 's lábainál esküdte ujonnan maga további jóviseletét.

De Ulrika felett alig kezdtek kitünni a' reménylett jobb napok, midőn egy Pestről érkezett fekete pecsétés levél jelenté atya meghalálozását. Ulrika hazatérése elkerülhetetlen volt, hová csak egyedül indulván, férjétől öröm 's áldó csókok között vált meg. Mit ő reménylt, nem teljesedett be. — Ákos előbbi életének zaja 's örvényébe merült, korán elfelejtkezvén nőjének tett esküvéseiről, azt és megtérített becsületét az erkölcs utolsó szikrájával együtt, egy oda Bécsből került híres örömeánynak áldozta fel. Uj hitelezőji már az adósak tornyába való záratásával fenyegették, mellyre nézve ő nője atyai javainak magához szerzésében törte fejét. Az ártatlant Pesten mint házasságtörőt bevádolta, 's czimborájinak bizonyításival dolgát annyira előmozdítá, hogy Ulrika a' legszorosabb felvigyázat alatt a' nagy-váradai szoros rendtartású apácák monostorába záratott.

Ulrika az ő ártatlansága érzetében békés türelessel szenvedte sorsának mostani csapását is, mosolyogva nézett jövődjének elébe klastromi ma-

gányából, mert a' világhoz már semmi se vonta egyéb, azon egy látásnál, mellyet férjének megjavulása adhatott nékie. De elzáratásának okát távolról sem gyanithatá. Ennek okát kívánta volna tudni, 's egy az ő gondviselésére rendeltetett apáczanéne megszánván az ő szenvedését, alkalmat szerzett néki rokonihoz Pestre irhatnia. A' válasz nem sokára megérkezett, de — gondolhatni szörnyü megütközését azon hír vételén, hogy elzáratását tulajdon férje eszközlötte ki! Most már az ő eddig — békés szenvedésének pohara bételt, szeretet és szánakozás helyett halálos gyűlölség és boszszuállás szomja támadt szívében. Szabadulást ohajtott egyedül, 's alkalmat keresett a' szökésre, mellyben őtet a' szeretettel teljes gondviselő apácza elősegítette.

Ulrika Pesten rokonihoz sietett. Ott hallotta a' házasságtörés hamis vádjait férje által reá bizonyítva, 's hogy az, az ő itteni jószágait eladván, Erdélybe viszszatért. Ulrika elszánta magát, hogy becsülete, boldogsága és javai rablójától sanyaru számot kér, férjfiruhába öltözött, 's éjjel nappal egyaránt folytatott útja által rövid időn megérkezett Kolozsvárra. Kebele erősen dobogott az indulat tüzetől, melly ben csatázva háborgott. Leszállván kocsijából, 's az utját álló szolgák között berohanván, férje régi szobájába sietett. A' kelő nap egy kárpitos ágyra veté első csókjait, Ulrika oda támolygott. Ákos, a' hajdan kellemes virágzott ifju, most a' rendetlen élet gyászjeleivel halavány rideg orcával ott feküdt nyugtalan szendergésben. Ezen szomorú látás szánakozásra birta ismét Ulrika bocsánatra hajlandó szívét, 's mármár könny szivárgott szeméibe, — férje nyakába akart borulni, midőn a' leeresztett belső lepel alól egy aszszonyi kéz nyult végig férje vállain. Szemmeredve vonta félre a' kárpitot Ulrika, 's hah! a' férjét ölelő alakban egyik hajdani szobaleányát ösmérte meg! Marczona dühösség szállotta meg őt ezen pillantásban, 's dolmánya alól egy kést ragadván ki: „Kétségbeejtett hitvesed így áll boszszut!“ kiáltván, a' villogó aczélt

mélyen mártotta hűtelen férje szívébe. Meleg vér festé be jobb kezét, mellynek látásától visszaborzadva, ájulva omlott öszve.

A' cselédek Ulrika kiáltására beszaladtak, 's e' véres boszszu azonnal elhíült a' városban. Orvosok és törvényszolgák jelentek meg; azok Ákosnak koporsót rendeltek, ezek pedig a' gyilkost fogságba vezették. Ulrika most már megengesztelt lélekkel állott bírági előtt, 's csudálkozást gerjeszte bennök maga megösmértetésével. Az egész város pártfogó sajnálkozással emlegette a' szerencsétlen ifju nő szomorú sorsát, hogy olly háladatlanúsággal kinszerített e' példás boszszuállásra. A' törvény örökös fogságot mért reá gyilkosságáért, de a' sajnálkozó emberiség és rokonjai kinyerték azon módosítást, hogy büntetését egy távollévő klastromban szenvedje ki.

Posonyba vitetett, hol az apácák közzé ön szándékából beesküdütt, de nyugalmat többé nem talált, mert meggyilkolt férjének véres árnyéka szüntelenül előtte lebegett. Ez üldözte őtet éjjelében 's nappalában. Nem sokára — gyenge teste lelkének súlyos szenvedései alatt elszakulván — megbékélt férje árnyékával, csendesen hunyta be egy barátnéja ujai alatt haldokló szemeit, 's büne utolsó rovását a' bocsánat édes reményével vitte mennyei bírāja számolyához.

ÁRVAFFY BÉLA.

C á t ó.

A' fiatal Cátót Syllához vitte el egykor
 Sárpedon, és mutatá a' letagolt fejeket,
 Élő Rómaiak keseregtek előtte; de ő nem
 Söhajtott, kérdvén: „Mért nem ölik meg amazt?“
 „Inkább rettegik őt, — mond hőz nevelője — nem az hogy
 Gyűlölnék, — nem erős senki leverni fejét.“
 „Mért nem adál nékem gyilkot hát, — hadd szabaditnám
 A' hazafit, 's a' hazát illy dühös ellenitől.“

D*. P*.

N é p d a t.

Nevet az ég kelet felé,
 'S édesdeden nézek felé,
 Hol az ég mosolygásirul
 Az áldott szép nap felpirul.

Ha nézem kevés mindenem,
 Mellyel megáldott Istenem,
 Szemem az égen megakad,
 'S belőle örömkönny fakad!

Rendben van az én vagyonom,
 'S békében minden rokonom,
 Barátságom az idegen
 Ember se veszi hidegen.

Hogy mult őszzel jól szántottam,
 És más földjét nem bántottam,
 Munkám bérét szép kenyerem
 Édes ízében megnyerem!

Nádas gunyhócskámban, a' kik
 Látták, mondják: béke lakik,
 Béke, mert én azt szeretem,
 Ha csendesén foly életem!

Tisztán tartom kis szobámat,
 Tisztán csinos nyoszolyámat,
 Nékem elég helyt ad fele,
 Csak feleség kell még bele! —

ALFÖLDY KÁROLY.

*Magyarország földének 's a' hozzá tartozó
tartományoknak történetei, a' legrégibb idők-
től fogva Sz. István királyig rövideden
előadva.*

(Folytatás.)

**A' Quadok, későbbben Morvák földének
történetei.**

Hogy azt a' tartományt, melly a' Morva és Duna vizei között a' Carpatus hegyekig kiterjedt, onnét pedig a' Garan vizéig elnyult, a' legrégibb időkben kik lakhatták 's mellyek voltak viszontagságai, bizonyosan nem lehet tudni. Mikor a' Rómaiak Pannoniát elfoglalták, ezt a' darab földet a' Quadok lakták, kiket K. sz. u. ötödik esztendőben Marbod a' Bojohemiában lakott Marcomannok királya megvert 's tartományoknak is nagyobb részét elfoglalta. Marbod nem sokáig birhatta uj tartományát csendesen, mivel K. sz. u. hatodik esztendőben Tiberius, Sentius Saturninus germaniai proconsult maga mellé vévén, tizenkét legiokkal — mellyeket két sereg-re osztott el — Marbodon rajta ütött. Jóllehet Marbodnak hetven ezer római módra gyakorlott álló katonasága volt: mindazonáltal kénytelen volt a' Rómaiaknak engedni, sőt talán meg is verettetett volna, ha a' Pannonia- 's Dalmacziabéliek azonnal fel nem támadtak volna a' Rómaiak ellen, a' mint azokat a' legiok odahagyták. Tiberius tehát kénytelenítettvén visszatérni Pannoniába, Marboddal békességet kötött, a' ki — a' mint látszik — tartományának a' Duna mellett feküdt részét a' Rómaiaknak

általadta, mivel ettől az időtől fogva Pannonia ellenében a' Dunán túl némely erős váraik voltak a' Rómaiaknak, mellyeket a' Barbaricumban fekvő helyeknek neveztek. — Egynehány esztendő múlva Marbod Arminiussal 's a' Sennonokkal háboruba elegyedett, de azoktól megverettetvén, Tiberiustól kért segítséget, ki Drusus fiját küldötte el: ez a' két fél között békességet csinált, de a' melly nem lett állandó, mivel Arminius Morvaországba beütött, Marbod lakóvárosát megvette, 's annak minden ott volt sok kincseit elvitte. Maga Marbod Noricumba szaladt, a' honnét segítségért Tiberiushoz küldött, ki már akkor császár volt, de Tiberius őtet Italiába hívta, hol néki Ravennát mutatta ki lakásul, a' hol huszonkét esztendeig tartott lakása után meg is holt. *)

Később a' Marcomannokkal 's az ezekkel összeolvadt Quadokkal M. Aurelius, Aurelianus, Carus, Constantius, Valentinianus és más több római császárok is hadakoztak. Végre ezek a' goth nemzetségek az ötödik században a' Dunán általmentek, a' Rómaiak tartományaiban megtelepedtek, 's ottan némely apróbb fejedelemségeket szerzettek, a' Marcomannok és Quadok elhagyott földjeit pedig — Procopius bizonyága szerint — Europa éjszaki részeiből idevándorlott Tótok foglalták el, a' kik ott mind e' máig napig meg is maradtak, elterjedvén a' Duna 's Carpatus között fekvő tartományok nagyobb részében. Ez 560. táján történt: a' Rómaiak új szomszédjaikat Marahanusoknak vagy Moravusoknak nevezték.

A' Morváknak magoknak voltak fejedelmeik, 's úgy látszik, hogy egész Nagy Károly császár idejéig csendesen éltek, kinek önkényt aláadták magokat, mellyet abból lehet kihuzni, hogy a' történetirők halgatnak arról, hogy Nagy Károly a' Morvák ellen hadakozott volna; hogy azonban valósággal Nagy

*) Tacitus in annal. L. 11. pag. 67. Edit. Justi Lipsii Antwerpiae 1607. in fol.

Károlytól függöltek a' Morvák, megtetszik a' Monachus Engolismensis Nagy Károly életéről irt könyvéből, így adván az elő a' dolgot: Venisse aquas ad Carolum de Pannonia Principes Avarum et Tudun et alios Canzaucos et primores Slavorum circa Danubium habitantium cum muneribus. Egenhard pedig azt irta: Eos vero a Ducibus copiarum, quae in Pannoniam missae fuerunt, ad praesentiam principis venire iussos esse. Mellyek szerént, ha Nagy Károlytól nem fügöltek volna, olly meszsze földre hozzá tiszteletére nem mentek 's vezérjei parancsolatainak nem is engedelmeskedtek volna.

Nagy Károly holta után annak Ludovicus Pius nevü fija lett a' Francusok királya, az is elhalván, azt annak Lajos fija követte, ki alatt valamelly Moymár nevü ember volt a' Morvák fejedelme, kinek halála után feltámadtak a' Morvák, 's a' Francusok hatalma alól ki akarták magokat szabadítani, de Lajos nagy sereggel béütött a' Slávok földjére 's azokat lecsendesítette, és 846ban a' Moymár Rastices nevü unokáját tette fejedelemmé. Minthogy azonban a' Rastices birodalma olly nagy volt, hogy azt nem igazgathatta maga alkalmatosan, Svatoplug nevü unokaöccsét, vagy mint mások írják, Zwentibáldot maga mellé uralkodó társul vette 's az igazgató végett néki Morvaország egy részét általadta. Maga Rastices a' Morva vizének a' Dunába való szakadásánál Dévénben, Svatoplug pedig Nyitrában lakott, melly belső Morvaország fővárosa 's egyszersemind püspöki lakóhely is volt.

855-ikben a' Francusok ellen feltámadt Rastices, mellyért is Lajos ellene ment, de Rastices magát a' dévéni erős várba vévén, nem sokra mehetett véle, azért is Morvaország egy részét felprédálván elégettette, sok Morvákat pedig, kik táborára ütöttek, megöletett, melly cselekedetei után visszahírt. — Lajos elmenetele után Rastices a' Dunán túl fekküdt Pannonia széleit pusztította és zsákmányolta, azért is Lajos 858-ban Carolomann fíját akarta nagy sereggel ellene küldeni; de ezen szándék azon okból

elmaradt, hogy Carolomann az atyától elpártolt; sőt az a' maga számára Pannoniát is elfoglalta, kikergetvén onnét a' két igazgató grófokat. A' fuldai évkönyvek szerint 864-ben Lajos király maga ment Rastices ellen, kit nagy sereggel Dévénben békerített, de az a' királlyal nem mert szembeszállani; midőn azonban látta volna, hogy semmerre sem szabadulhat, a' szükségtől kinszerítettvén, annyi és olyan kezeseket adott, a' mint a' király kívánta, ezenfeljül minden főembereivel együtt holtig való hűséget esküdt a' királynak, de a' mellyet épen nem tartott meg.

Lajos király Lajos nevű fijának 's gróf Verinhar Francus főembernek ingerléséből, Rastices újra feltámadt Lajos király ellen, azért is az újra Rastices ellen ment 's ezt két ütközetben megverte. Látván Rastices a' maga veszedelmét, Svatoplug öccsének azt parancsolta, hogy magát az ő népeivel egyesítse, de ezt Lajos király megtudván, két hadi sereget állított, mellyeknek vezéreivé Károly és Carolomann fivőit tette. Károly újra megverte Rasticest, minden városait feldulván, azokat elégette; sőt a' Morváknak az erdőkbe elrejtett 's a' mezőkön elásott kincseit is elzsákmányolta, mindazokat pedig, a' kik ellene mertek állani, meggyőzőven megöldöstette. Zventibáld földén Carolomann hasonlóképp tüzzel vassal pusztított: ekképen elpusztítván egész Morvaországot, a' két királyi herczeg egyesült. Látván a' veszedelmet Svatoplug, megijedt, 's magát az országgal együtt Carolomannak általadta, a' ki is őtet Lajos királyhoz elküldvén, ez Rasticesnek szeméit kitolatta. — Carolomann azonban Rastices egész országát, minden váraival 's városaival elfoglalta, a' királyi kincset elvette, 's az országot rendbe hozván, a' maga emberei közül igazgatókat rendelt és visszafordult.

Mind ezek így megtörténvén, csupán csak maga Svatoplug uralkodott a' Morváknál, a' ki keves idő múlva a' Francusok előtt újra hűségtelenséggel vádoltatván, Carolomanntól elfogatott; mivel a'

zonban semmi sem sült ki reá, Carolomann királyi módon megajándékozván őtet, országába visszabocsátotta. Azalatt azonban, míg Svatoplug Carolomannál oda volt, Svatoplugnak egy pap és presbyter Sclagamár nevű atyafiját erővel megtették fejedelemnek a' Morvák; ez a' fő Morváktól izgattatván, 871-ben Pannoniába béültött, de őtet a' felső-pannoniai grófok megvervén, onnét visszaűzték. Svatoplug nagy sereggel ment vissza Morvaországba, melyet Carolomanntól az alatt a' szin alatt kért el, hogy azzal Sclagamártól visszavehesse országát, de alig ért haza, magát Dévénbe vette 's a' Francusok eránt való hűségéről azonnal elfelejtkezett, és nem Sclagamáron, hanem Carolomannon igyekezett boszszut állani a' rajta megtörtént boszszuságért: az őtet követett Bojoarokon rajtok ütött, 's közülök sokat megölt, azokat kivévén, a' kik elszaladtak. Ebből a' Morvák 's Francusok között újra háboru lett, melyet a' két fél változó szerencsével folytattott: végre Svatoplug 873-ban Lajos királyhoz követet küldött azzal az ajánlással, hogy mind azokat bételjesíti, a' melyeket azelőtt ígért neki, és hogy hozzá hűséges fogna lenni; 874. újra követeket küldött Lajoshoz, ígéreteit megújította, sőt még adót is ígért neki.

Lajos király 876-ban megholt; utána Noricum 's a' pannoniai tartományok és ezekkel együtt Morvaország is Carolomannra szállott. Míg Carolomann élt, addig csendesen viselte magát Svatoplug: Carolomann holtá után az öccsére Lajosra szállottak ezen tartományok, két esztendő múlva ez is meghalván, országait Vastag Károly császár öccsére hagyta. 882-ik eszt. és 883-ban ismét bécsapkodott Pannoniába Svatoplug, de 884-ben Noricumban járván, Vastag Károly császár főembereitől kísérvé, hozzá ment Svatoplug, 's tőle engedelmet kért, melyet meg is nyert. — Arnulffal, Carolomannak törvénytelen ágyból származott fijával, a' ki pannoniai fejedelen volt, 885-ben békességet kötött Svatoplug.

Meghalván 887-ben Vastag Károly, helyette Arnulf lett császár. 890-ik esztendőben Pannoniába ment Arnulf, hol Omuntesperg nevű városban Svatopluggal összejött, itt egymásnak barátságot fogadtak, sőt Svatoplugot Arnulf komának is elhivta; 891-ben ezen barátságot követek által újra megerősítették, hogy pedig a' barátság annál erősebb legyen, Svatoplug komájának Bohemaniát is odaadta Arnulf. Meggazdagodván Svatoplug, elbizta magát, 's a' Francusok ellen újra feltámadt, mellyért is annyira megharagudt Arnulf, hogy nagy sereggel Morvaországba berontott és mindeneket elpusztított: Svatoplug békességet kért, de addig semmit sem nyert, míg fiját Arnulfnak kezesül oda nem adta. Ezek 892. és 893-ban történtek, 894-ben megholt Svatoplug: két fiai maradtak, u. m. Svatoplug és Moymir, de alig holt meg az attyok, ezek mindjárt egymás ellen támadtak 895-ben, 's minthogy Svatoplug gyengébb volt, Arnulfhoz folyamodott, kit meghalgtván a' császár, a' pannoniai praefectusokat nagy sereggel Morvaország ellen küldötte, a' kik oda kétszer bé is ütöttek, 's a' mi csak elejébe akadt, mindent elpusztítottak. Még így sem aláztván meg a' Morvák, 898. harmadszor is ellenek mentek a' pannoniai grófok, a' mit csak lehetett, mindent elpusztítottak, az ifju Svatoplugot a' fogságból kiszabadították, a' várost, mellyben fogva volt, felgyujtván, Svatoplugot hazájokba magokkal elvitték. Ettől az időtől fogva halgatnak Svatoplugról a' Morvákról irók, hanem a' Magyarok kronikáji arról emlékeznek, hogy Svatoplug az országot azoknak egy fehér lóért eladta. Ezen dolgot sokan mesének tartják, mindazáltal meglehet olly formában, hogy Svatoplug segítséget kért a' Magyaroktól, 's egy részét országának oda is ígerte nekik, ha fejedelemségebe ismét visszahelyheztetik, ezen ajánlást elfogadták a' Magyarok, 's annak jelcül egy fehér lovat küldöttek neki a' hozzá küldött követektől: midőn azonban Morvaországot elfoglalták, mellyet Svatoplug tőlük visszakért, azt felelhették

azok néki, hogy azon országhoz, melyet ők fegyverrel foglaltak el, 's melyet ő a' fehér loért nekik engedett, többé nincs joga.

Arnulf császár 899 esztendő végén megholt, helyébe Lajos fija lett uralkodó. Ezen időpontról így írt Luitprand: *) „Primo mortis Arnulfi natique ejus ordinationis anno Hungari permagno collecto exercitu Marayanorum gentem, quam virtutis eorum adminiculo Rex Arnulfus subdiderat, sibi vendicant, Bojariorum etiam fines occupant, castra diruunt, Ecclesias consummunt, populos jugulant, et ut magis magisque timeantur, interfectorum se sanguine potant.“ A' Magyarok által szenvedett ezen veszteségekhez a' Morváknak még az is hozzá járult, hogy a' Noricumbéliek a' Csehekkal együtt 900-dik esztendőben Morvaországba béütöttek 's mindent elpusztítottak. Ezek a' körülállások Moymir fejedelmet arra vették, hogy 901-ben Lajos királytól békességet kért, melyet még is nyert; ellenben a' Magyarok annál kegyetlenebbül üldözték a' Morvákat, kik végre kétségbeesvén igen megverték a' Magyarokat, mellyen azok annyira megboszoszkodtak, hogy minden erejeket öszveszedvén, mindaddig nem nyugodtak, míg a' Morvákat gyakor izben meg nem verték, közülök sokakat előlvén, őket meg nem hódították, 's országokat is el nem foglalták; melyet máj napig is birnak.

Jazygia története is:

Országunknak a' Duna, Tisza, Garam 's a' Carpathusok között fekvő részét, a' legrégebb időkben hogy kik lakhatták, már ma nem tudhatjuk. Ptolemaeus szerint a' Rómaiak idejében, a' Metanasta Jazygesek, a' Pentinger tabulája után pedig a' kóborló Sarmaták (Sarmatae vagi) lakták. A' hajdani Jazygesek hadakozó és nyakas emberek voltak, országokat nem csak erősen védelmezték, de még a'

*) Libro 2. C. 1.

szomszédjaik határait is becsapkodtak, ezek között pedig leginkább a Rómaiak birtokaiba; míg nem őket M. Antoninus Philosophus gyakorta megvervén, zabolázni kezdette. K. sz. u. 173. dik esztendőben Antoninus alatt igen megverettek a Rómaiaktól: ugyanis először a szárazon megverettévé, a befagyott Dunán általszaladtak; a Rómaiak követtek. A Jazygesek azt gondolták, hogy a római katonák nem lévén a jégen való harczoláshoz szokva, majd nekik ellenek nem állhatnak, ha azokat azon megtámadják; azért is a római sereget, mikor már az a jégen volt, elől és hátul megtámadták; de azok négszeget formálván, hogy a síkos jégen el ne csuszszanak, paizsaikat a jégre lerakták és fél lábbal azokra állottak. Így elkészülvén, az ütközet elkezdődött; a Rómaiak a hozzájuk közelített Jazygeseket kézzel magokhoz huzzták, a lovasokat pedig a kantárszárnál fogva fogdosták el, mellyből a lett, hogy a Jazygesek a jégen elcsuszta. Ha valamelyik római katona elesett, akkor az a Jazygest is elrántotta magával, és akkor fekvé birkóztak a jégen: nem tudván ilyen móddal a Jazygesek magokan a verekezésben segíteni, ugy megverettek, hogy kevesen menekedhetek meg életben közülök. A környülállásokból ugy jön ki, hogy ez az ütközet valahol a Garan vize és Trans-Aquincum *) között esett.

A következett esztendőben Poson táján megvervén a Marcomannokat Antoninus, a Jazygesek is békességre akartak lépni a Rómaiakkal, mellyért Zanticus királyok sok előkelő Jazygesekkel Antoninushoz ment, és azon feltételek alatt, mint a Marcomannusok, ő is békességet nyert, ugy mindazáltal, hogy a Duna partjaitól hetvenhat stadiumnyira — melly a mái két mértföldnél többet tesz — el kellett nekik távozni beljebb országokba. Azon mesterkedett a császár, hogy végképen eltörülhesse a Jazygeseket, mivel azok olly hatalmas hada-

*) A mái Pest.

közök voltak, hogy a' Rómaiaknak az uttal száz ezer foglyokat adtak vissza; ezeken kívül ugyanakkor segítség fejében még nyolcz ezer lovasokat is, kik közül a' császár öt ezer ötszázat Britanniába küldött.

A' harmadik században sem igen viselték magokat csendesebben a' Jazygések, hanem akkor is becsapkodtak a' Rómaiak földére; de Gordianustól, Aurelianustól, Probusától és Carustól visszaverettek.

Legnagyobb kárt vallottak a' Jazygések a' negyedik században. Ugyanis 334-dik esztendőben a' Scythák hadat indítottak ellenek; hogy a' Jazygések annál jobban ellenek állhassanak, szolgálikat is felfegyverkeztették. Meggyervén a' Scythákat a' Jazygések, a' szolgák az uraikra támadtak 's az országból kivertek azokat, kik magokat a' Rómaiak birodalmába yették. *) 358-dik esztendőben Constantius császár ismét igen megverte őket: Ammianus Marcellinus szerint ez az ütközet is valahol a' mostani Nógrád vármegyében, vagy Pest vármegye felső részében Vác körül eshetett. A' római seregek másodsor is igen megverték őket; sőt ugyan akkor harmadik ütközetben is megverettek; noha már akkor a' Quadok is segítségekre mentek. Látván tehát a' Jazygések, hogy már végképen meg vagynak győzve, magokat 's mindeneket a' Rómaiak hatalma alá ajánlották.

Meghódoltattatván a' szabad Jazygések, a' Rómaiak azok ellen fordították fegyvereiket, a' kik azelőtt mintegy huszonnégy esztendővel az uraikat az országból kivertek, 's a' kik a' mostani Pest vármegye alsó részeiben, 's a' mái Bodrog és Bács vármegyékben laktak és Sarmatae Limiganteknek nevezettek. Azokat is igen meggyervén a' Rómaiak meghódoltatták 's arra kényszerítették, hogy máshova menjenek lakni, az azelőtt huszonnégy esztendővel hazájokból kiverettetett szabad Jazygéseket pedig hazájokba ismét visszaállította Constantius.

*) Hieronymus a' Choroniconjában így ír: Sarmatae Limigantes dominos suos in Romanum solum expulerunt.

A' Limigantes Sarmaták uj lakó-helyekben alig voltak esztendeig csendességben, a' midőn ujra békételenkedni kezdettek. Constantius, a' ki akkor télen Sirmiumban lakott, azonnal öszveszedte seregeit, 's azokat a' Duna partjára kiállította, hogy ott téli ruhákba öltözve a' Limigantes Sarmatákat szemmel tartsák. A' Limigantésekhez két tribunusokat küldött a' császár, kik kérdeznék meg őket, hogy mi ok indította arra őket, hogy békételenkednének 's a' határt megtámadnák? A' Sarmaták holmi hazugságokkal állottak elő, 's azt kérték, hogy felejtkezzenek el a' Rómaiak az egyenetlenségről, 's ereszszék által őket a' Dunán, hogy hadd szólhassanak személyesen a' császárral, 's panaszaikat elejibe terjeszthessék; sőt hogy arra is készek, hogy a' római birodalom határaiba általmennek lakni. A' visszatért tribunusoktól meghallván a' feleletet a' császár, igen megörült, hogy egy olyan dolgot, melyet lehetetlennek gondolt, minden baj nélkül elvégezhet, azért is mindnyájokat maga elejibe eresztette: Acimincumon *) kívül egy sánczra magas töltést csináltatott 's arra helyeztette császári székét, a' Dunára pedig fegyveres hajókat rendelt, hogy ha a' Sarmaták valamit kezdenek, azokat hátulról is megtámadtathassa. A' thronuson a' császár a' mint el akarta kezdeni beszédét, egy Sarmata csizmájával hozzá hajtott 's azt kiabálta: Mar ha, mar ha! melly ó nálak az ütközetre vagy verekedésre való jeladás volt, a' többi Sarmaták is kiabálni kezdettek, 's a' Rómaiakat megtámadták; a' császár egy futós paripára kapván alig szaladhatott el, a' Sarmaták pedig a' thronust 's a' rajta volt, arannyal himezett biborvánkost elragadozták. A' zenebóna-indítóknak először nem sok kárt tehettek a' római katonák; de azután egy seregbe öszveszorulva, a' barbarok közzé bérontottak 's azokat minden irtalom nélkül mind öszvedarabolták. Ezek után a' partok bátorságára megtétetvén a'

*) A' máj Pétervár Szerémben.

szükséges rendelkezéseket, Sirmiumba visszatért a' császár.

Mind ezekből a' tetszik ki, hogy a' Rómaiak még eddig nem birták a' Jazygesek határait. Meghalván Constantius, — ki a' Jazygeseket megzabolázta — ismét régi természetekre tértek vissza 's a' Rómaiak határait kezdték háborgatni. A' Constantius után lett I. Valentinianus császár igen felindult ellenek, hogy ennyiszor engedelmet nyervén a' Rómaiaktól a' Jazygesek, még is olly embertelenek azok, hogy a' Rómaiakat szüntelen háborgatják; azért is 375-ben nagy hadi készüléteket tétetett ellenek. Ezen dolog hallására megijedtek azok, mellyért is követeket küldöttek a' császárhoz, kik attól békességet kértek: mikor azokat a' császár elejibe bévezették, elcsudálkozott az látásokra, mivel igen alávaló hitvány természetű emberek voltak, azért is azt kérdezte tőlök, hogy a' Jazygesek vagy Sarmaták mind illyen hitvány emberek volnának e? Mellyre midőn a' követek azt felelték, hogy ők az egész nemzet között a' legelőkelőbbek 's legnemesebbek, Valentinianus ugy megharagudott, hogy következő szókra fakadt: hogy őtet a' gonosz végzés tette a' római birodalom fejévé, mikor illyen hitvány és alávaló emberek is merik annak határait háborgatni; — azután még nagyobbban kezdett a' császár lárínázni, jobban tűzbe jövéen, annyira, hogy az erei megszakadoztak, 's a' thronusra lerogyván megholt; ez Braegetiumban történt, *) a' hol el is temtetett.

E' szerint a' Jazygesek ellen készített nagy háboru semmivé lévén, régi földöket mindaddig megtartották azok, mig nem Valentinianus halála után, a' Gothokat Daciában meggyervén a' Hunnok, a' Jazygeseket is meghódoltatták: a' Hunnok fejedel-

*) Braegetium, a' mái Ó-Szóny helyén. feküdt, melly Komárom vármegyében fekszik a' Duna mellett.

me Attila maga is Jazygiában lakott a' mai Jászberényhez nem messze, — a' mint kitetszik Priscus Rhetor írásaiból.

A' Hunnok régi lakó helyeikben meghagyták a' Jazygeseket, 's minekutána őket meghódoltatták, tovább nem háborgatták, 's a' földmívelést is azoknak hagyták, nem sokat gondolván azzal magok: ezekből a' tetszik ki, hogy a' Jazygesek békességben laktak a' Hunnok alatt. — 454-dik esztendőben meghalván Attila, rövid idő mulva más nemzetek foglalták el a' Jazygesek földét.

Meghasonlván magok között a' Hunnok, a' Gepidák Ardarik királya megtámadta őket, 's tizenöt napokig tartott verekedés után levágtván közülök harmincz ezeret, az országból kiverte 's birtokokat egész a' Dunáig elfoglalta.

A' Hunnoktól elfoglalt tartományokkal a' Gepidák nem elégedtek meg, azért is a' következett hatodik században a' Dunán általmentek. A' Gothoktól ugyan elvette Sirmiumot 536-ban Justinianus császár; de mivel Italiában azoknak Totila királyával kellett néki háboruszkodni, pannoniai birtokait nem védelmezhetette ugy, a' mint a' szükség kívánta, azért is a' Gepidák elfoglalták azokat. Ugyan ezen idő tájban a' Longobardok is elfoglalták Pannonia felső részét, mellyből a' lett, hogy a' Gepidák és Longobardok között nagy háboru támadt; mind a' két fél a' Rómaiakat szándékozott a' másik ellen segítségül hívni, azért is Justinianus császárhoz mind a' ketten követeket küldöttek. Justinianus a' Longobardokhoz jobban huzott, mellyért is azokkal szövetségre lépett 's tiz ezer lovasokat küldött nékik segítségül; de a' Gepidák meghallván azt, hogy a' római seregek közelgetnek, a' Longobardokkal megbékélettek.

A' két nemzet között nem igen soká tartott ez a' békesség, azért is mind a' kettő nagy sereggel egymás ellen indult: mikor már a' két ellenséges fél

egymáshoz közel volt, mind a' kettő, egyik a' másiktól úgy megijedt, hogy megütközni nem mert, sőt a' honnét jött, oda ismét visszafutott. Egymás között ugyan fegyvernyugvást kötöttek két esztendőre, de minthogy nem tudtak egészen megbékélni, újra háborúhoz készültek. A' Gepidák a' kuturguri Hunnokkal léptek szövetségre, kiket a' Slávokkal együtt, a' Görögök birodalmára küldöttek, mellyért annyira megharagudott Justinianus császár, hogy a' Longobardoknak annyi segítséget küldött, a' mennyit csak kívántak azok. Azért is a' Longobardok megtámadták a' Gepidák tartományait, 's azokkal öszvejövén, igen megverték őket: ez az ütközet I. Justinianus császár uralkodása alatt 551-dik esztendőben történt. I. Justinianus császár 565-ben meghalván, az utána császárrá lett II. Justinianus alatt még alább szállott a' Gepidák szerencséje. A' Longobardok Alboinus királya, akkor a' Dacia nagy részét birt Avarok Chágánjához követeket küldött és segítségül hívta olly feltétel alatt, hogy ha a' Gepidákat megverhetik 's országokból kihajthatják, mind birtokokon, mind jószágaikon egyformán osztozzanak. Nagy nehezen reá állott ezen szövetségre az Avarok Baján királya; de csak úgy, hogy a' Longobardok minden marhájuk tizedrészét mindjárt adják oda néki, ha pedig meggyőzik a' Gepidákat, a' zsákmánynak felét 's azoknak tartományát egészen: e' kívánságra reá állottak a' Longobardok, 's a' Gepidák ellen való hadra készültek. — Megütközvén a' két fél, a' Longobardok úgy megverték a' Gepidákat, hogy még hirmondó sem maradt közülök, az ütközetben Alboin megölte Cunimundot, 's annak koponyájából magának ivó edényt csináltatott. Az ütközetben nyert zsákmányból a' Longobardok igen meggazdagodtak, a' Gepidák pedig annyira elaljasodtak, hogy ettől az időtől fogva többé tulajdon királyaik nem voltak, hanem a' megmaradtak vagy a' Longobardok, vagy az Avarok jobbhágyaivá lettek. — E' lett a' Gepidák uraságának vége, melly ezen a' földön kétszáz esztendőig tar-

tott, t. i. 355-ben kezdődött, 's 566-dik esztendőben végződött I. Justinianus halála után.

Gyökeret vervén magoknak ezen a' földön az Avarok, minekutána meghallották, hogy I. Justinianus megholt, 's helyébe II. Justinianus lett császár, követeket küldöttek hozzá, hogy azon adót, mellyet az unokabátya ígért volt nékik, nagyobbítsa meg. De II. Justinianus azt felelte, hogy ő semmi adót nem fog nékik fizetni, 's haddal fenyegette őket, ha kivánságoktól el nem állanak. A' császár állhatatosságán elcsudálkoztak az Avarok, őtet békességben hagyták, 's fegyvereiket a' Francusok ellen fordították. Megvervén az Avarok a' Francusok Sigibert nevü királyát, minekutána az őket nagy ajándékokkal megkérleltette volna, háza tértek, 's II. Justinianushoz valamely Targitius nevü követjeket ismét elküldötték, azt üzenvén néki, hogy Sirmiumot, mellyet azelőtt a' Gepidák birtak, adja által nékik, mivel ők a' Gepidákat eltörölvén, Sirmium jog szerént ő reájok néz. Midőn ezen kéréseket is megtagadta tőlök II. Justinianus, tizezer Kuturgurokat küldött Dalmatzia pusztítására az Avarok Chágánja, ki maga Tiberiussal megütközvén, azt megverte, 's II. Justinianust arra kinszerítette, hogy vele békességet kössön és esztendőnként nyolczvan ezer aranyakat fizessen.

Meghalván II. Justinianus, mihelyt helyébe Tiberius lett császár, 578-ban az Avarok Chágánja Targitiust ismét a' császárhoz küldötte, hogy az adót fizesse meg. — 581-ben ugy tettette a' Chágán, mintha hadi seregével a' Slávok ellen indulna meg, azonban hirtelen Sirmiumra ütött 's azt elfoglalta. — 582-ben meghalván Tiberius, helyébe Mauritius lett császár, kihez a' Chágán azonnal követeket küldött, 's tőle azt kérte, hogy a' nyolczvan ezer arany adót husz ezerrel szaporítsa meg; minthogy azonban rövid idő mulva a' száz ezer aranyokhoz ismét husz ezeret kért, Mauritius császár megbosz-

szankodott, 's inkább akart az Avarokkal megütközni, mint az állhatatlan békességet illy rutul megvásárlani; de minthogy a' Görögországot tüzzel vassal pusztított Avaroknak ellenek nem állhatott, kénytelen volt az uj husz ezer aranyokat is megfizetni. Legterhesebben esett Mauritiusnak az 599-ben történt ütközet, mellyben a' Chágán Comentiolust megverte és tizenkét ezer Görögököt elfogott, ekkor az adót ismét husz ezer aranyokkal kellett szaporítani; ugyan akkor a' két birodalom között volt köz határnak a' Dunát rendelték ki, de nem mindenütt, noha a' sirmiumi Pannoniát az Avarok magoknak tartották meg. A' Chágán a' tizenkét ezer elfogott Göröggel kínálta meg Mauritius, hogy azokat haza ereszti, ha minden főért egyegy aranyat fizet, de Mauritius ezt nem akarta megadni; azért is egy főért fél aranyra szállott le, a' császár erre sem állott reá, végre, a' mostani pénz szerént mint egy negyven krajczárokra, de ezt sem fogadta el Mauritius, mellyen a' Chágán megboszszankodván, a' foglyokat mind megölette.

Mauritius ezen ocsmány fősvénysége előlte, a' Chágánnak pedig kegyetlensége utolsó veszedelmére szolgált, mivel 600-dik esztendőben Priscus a' Chágánt Viminacium *) mellett igen megvervén. negyven ezer Avarokat előlt, még pedig olly szerencsésen, hogy maga három száznál többet nem vesztett: más nap ujra megütköztek, a' mikor az Avarok kilencz ezer embert, a' harmadik napon pedig tizenöt ezret vesztettek, magát a' Chágánt a' Tiszán is tulvervén Priscus. Harmincz napok mulva öszveszedvén seregeit a' Chágán, ismét kiállott a' harczra; de ekkor is megveretett, azon harmincz ezer Gepidákkal együtt, kiket az Avarok mind eddig jobbagyaiknak megtartottak, ide telepítvén meg őket: a' Slávok segítségével bizván a' Chágán, husz napok mulva ismét megütközött; de ujra megveretett. Ettől az időtől fogva az Avarok dolgai alább kezdet-

*) A' Pentinger tabulája szerint a' mai Vidin Bulgariában.

tek szállani, a' honnét Phocas császár alatt — a' ki 602-ben Mauritiust megölte — semmi nevezetes dolgot nem cselekedtek. — 610-ben Phocas meghalván, Heraclius lett császár, kinek idejében 626-dik esztendőben Konstantinápolyt ostromlották; de kénytelenek voltak az ostromot félben hagyni. A' Slávokkal is hosszas és kemény háborujok volt; minekutána pedig a' Slávok is kivetették nyakokból az Avarok jármát, kilencz ezer Bolgárok is feleségestől, gyermekestől az Avaroktól elpártoltak, 's általmentek a' Frankokhoz 630-dik esztendőben. A' megmaradt Bolgárok igazgatójává Cubratot tette a' Chágán; hogy pedig többé valamelly zenebonát ne tegyenek, Cubrat mellé adta a' Kuturgurokat is, de Cubrat az Avarok Chágánjától Heracliushoz pártolt, 's az Avaroktól maga mellé nyert népeket lakó helyekből csufosau kiüzte: mivel pedig ekkor a' Chágánnak a' Slávokkal volt baja, a' Bolgárokat nem zabolázhatta meg, a' honnét ezen a' részen igen szűk határok közzé szorult az Avarok hatalma.

Legnagyobb sebet ejtett az Avarokon Nagy Károly császár a' nyolczadik században, kinek a' határok miatt volt vele baja: 791-ben maga a' császár, a' Duna partjai mentében indult meg ellenek seregeivel; Pipinus fija pedig Olaszországból, ki a' Száva és Dráva vizei között igen megverte az Avarokat. Maga Nagy Károly császár a' Rábának a' Dunába való szakadásáig jött, de itt sem mertek elébe állani az Avarok, mellyért is ötven két napokig pusztította azok földét. Ez a' háboru nyolcz esztendőig tartott; de Nagy Károly császár maga csak egyszer volt az Avarok ellen, a' többi háborukat pedig a' fija Pipinus folytatta.

Hogy a' Magyarok idejövetelekor ezeket a' földeket a' Bolgárok lakták, megtetszik a' Béla király nevezetlen jegyzője által iratott történetekből; de hogy azok mikor jöttek ide, a' bizonytalan, annyi bizonyos, hogy az Avarok alatt már Bolgá-

rok laktak itt, a' mint a' görög írókból kitetszik: számok idővel mindég nevedekett, annyira, hogy 630-ban meg is verekedtek azok az Avarokkal azon, hogy mellyik nemzetből válaszszanak fejedelmet: a' győződelem az Avaroké lett: jöllehet 630-ban kilencz ezer Bolgárok elhagyták hazájokat, de hihető, hogy nagyobb részek megmaradt ezen a' földön. 666. eszt. táján ismét sok Bolgárság telepedett meg itt az Avarok alatt: 796-ban Nagy Károly császár ezeket az Avarokkal együtt a' Tisza felé nyomta, a' hol meg is maradtak a' Magyarok idejöveteléig. — Mint egy száz esztendőig birták a' Bolgárok ezt a' földet.

Álmos vezér alatt 884-dik esztendőben a' Volgán általköltözvén a' Magyarok, Muszkaországon keresztül ötödik esztendőre a' Carpathus hegyeihez, onnét pedig Munkácshoz érkeztek; hogy azt a' tájéket elfoglalta Álmos, Hungyárt is megvette: azonban már idős lévén, a' fiját Árpádot tette maga helyébe fejedelemmé. Árpád fejedelem a' Magyarokat több seregekre felosztatta, azokkal a' Tisza és Bodrog vizek között fekvő földet elfoglalta, innét pedig egész a' Zagyva vizéig előrenyomult. Megértvén a' Bolgárok fejedelme Zalán a' Magyarok győzödelmeit, megijedt, s mind a' görög császárhoz, mind a' Bolgárok fejedelméhez követeket küldött segítségért: az alatt Árpád a' Zagyva vize mellől megindult és a' Tisza mellett egész Alpárig előnyomult, Zalán pedig nyert segítségeivel Tételből a' Magyarok ellen kiindult. Megütközvén a' két fél, Zalán katonáji az ütközet alatt elpártoltak tőle, mellyet az midőn észrevett, az ütközetből elillantott s Belgrádba szaladt. — Ezen ütközet után az egész tartományt elfoglalták a' Magyarok, egész a' Tiszának a' Dunába való szakadásáig.

(Vége következik.)

MINDSZENTHY ANTAL.

*Csudálkozásra, sajnálkodásra méltó sorsa
egy magyar püspöknek Tatárországban,
1510. körül.*

Nevezetes és különös, Moldva-Oláh országból, egy magyar püspöknek, kétség kívül a' milkovinak, Illosvay Pálnak sorsa és gondolkozása. Minekutána a' nogayi Tatórok Bogdán vajda alatt, Stephanesti és Lopuschniáig haladtak, 's 74,000 Keresztyént Moldvából fogva vittek; Tatárországba jöttek némelly keresztyén szent szerzetesek, arra szánván magokat, hogy szabadságok feláldozásával is, a' keresztyén foglyok kiváltásában munkások lennének, A' vad hegyek közt egy nagyon kiterjedt juhnyájjal akadtak öszve, mellynek pásztora vonásaiban Europaít; de nagyon szomorut 's szerencsétlent mutatott. Leginkább pedig homlokáról két bakszarvak ötlöttek szemökbe. Tatár nyelven megszólítják, és ő folyvást deákul felel nekik. Kérdésökre; honnét való volna, azt feleli: „Az én vérem 's nemzetségem nemes és nevezetes Magyarországbán. Hivatalomra nézve clericus, rangomra nézve püspök vagyok. Sorsom által, fogolyul ide hozatva, tatár uramnak jubait őrzöm.“ — Szavai bebizonyítására sokat szólott még ecclésiája tanításiról 's a' magyar nép szokásairól 's erkölcsöiről. Homlokán lévő bakszarvai okát következendőkép adá elő: „Minekutána sem ígérettel, sem külömbféle gyötretéssel hitem megtagadására nem birhattak, hitem és püspöki rangom megcsufoltatása végett, homlokom bőrért levonták, és egy baknak levett szarvait melegen és véresen rá tették 's rá kötözték, 's úgy tartották, valamig erősen reá nem nőtt;

's akkor a' nyáját őriztették velem. Már néhány esztendőktől fogva foglalatosságom ez." — Sorsában részt véve ajánlják a' szent szerzetesek kiváltatását, 's hazájába juthatása eszközlését; de ő nem fogadja azt el. „Az én népem, ugymond, sokkal könnyelműbb (leichtsinniger), hogysesm homlokom ékességét érdem szerint becsülni tudná; és én magam gyengébb vagyok, hogysesm mint a' homlok-lenyuzatás gyötrelmeit még egyszer elhordozhatnám. Hagyjatok itt, az isteni gondviselést, rajta meg nyugodva, imádnom; 's a' régibb keresztyenség szenteit, e' vad pusztában követnem.“ Ezzel eltűnt. Bevonta magát a' vad erdő sűrűbb homályiba. — Lásd Fészler Magyarország historiája 7-dik darab. 234. l. — Mit mondanak erre physiologusaink? Lehetséges e ez? De mit a' keresztyén valláshoz martyri ragaszkodást nevető hazafiak? —

N. Takátsi HORVÁTH JÁNOS.

F e l e l e t.

Egy ur egy apjáról maradt
 Őreg szolgát tartá még
 Tréfájaért, — mert különben
 Már elűzte volna rég.
 Egykor nője mellett ülve
 A' folyosó ernyében,
 Így szállítja az agg szolgát
 Szokott vidor kedvében:
 „Mondd meg Andor! hogy házamban
 Mi lehet a' fő haszon?“
 „„Ugy gondolom, — felel emez —
 Hogy az ifiu aszszony;
 Mert mig uram nyereségért
 Az országot eljárja,
 Ő kegyének itthon is van
 Gyakran derék vásárja! ““(?)

ÁRVAFFY BÉLA.

A n g é l a.

Rendes a' vándorélet csalkertje. Gyakran két hivoszarándok, kit egymástól az irigy világ megszeszakasztott, midőn mint ismértlen egy szent helyen, hol a' sziv örök tele komorkodik, utolsó kézszorítással vesz bucsut, akkor nyilik fel a' gyász titok, hogy a' durva szarándok köntös két hivet rejtett el a' világ szeme elől, ki egymásért viselte az élet gyászát. Boldogok, kiket sok szenvedés után édes örömek várnak; de ah! szerencsétlen, kinek a' sir egyetlen jutalma, mellynek liliumhalmáról lágy szomorral néz a' multakba vissza, 's édes emlékezettel mereng kedvese árnyékán.

Illy sors juta Kálmánnak. A' leány, kit hön szeretett, mint ifju az életet szereti, a' szép Angéla nem lehetett hölgye — boldogítója. Gyakran közel és mégis örökre távol vándorlott el a' magány mellett, hol végre sirt talált. Gyönyörkéjjel várak a' kedvest terjengő karjai, de utóljára is csak a' halálban ölelhette.

Angéla — Zsigmond füleki kapitány leánya volt. Attya a' vitézek szép halálával dicsóité nevét 's emlékezetét; annyát a' rabló pogány Török ragadá el, 's őt egy ájtatos varbarát — mint szülőtlen csecsemőt — a' sármonostori szüzekhez szabadítván — gyámjok alá ajánlotta. Nevekedvén — gyermeki kedvvel örült a' szent életnek, szinlegesen tetszván néki a' klastromi csend 's magány, fátyolba óhajtozott, 's kellemes lett a' szerzetes öltözetben is. Hálálólag csüggött a' nevendékszüz jótévőjin a' nevelési gondokért, szelid önáldozattal hódolt a' klastromi törvénynek, 's oltalma alatt felejteni

törekedék a' külvilág ingerét; buzgón csokolá a' szentelt gyertyát, melly őt nem sokára az oltárhoz vezérlendő vala, égi mátkájának hűséget esküdni, gondosan ápolta a' mirtuságot, mellyből a' várt napon koszorút nyerend fejére; de Istene 's szive között egy alak lebelgett — szép és igéző, mint álomtüneményei — egy fiatal szerzetes alakja, kit három nap előtt először láta, ki előtte némán, de lánghévvvel állott, kitől némán, de lánghévvvel vált el, 's egy tüzes kézszorítás, „Ki vagy te szelid szüz?“ e' gyöngéd szavakkal szíválmáihoz fűzetett. Futott; — de a' kedves ép mindenhol előtte, érzé a' könnyek gyöngyeit kezein, 's lecsókolta az első szent érzelem emlékéül.

Halványabb lett naponként Angéla, mint a' monostor kertliliomi, mind inkább közelge ünnepélyes eskünapja, 's nem láthatá kedvesét. Vön ugyan észre a' kertfalaknál egy agg szerzetest, 's ugy látszék, mintha ez őt keresné, de ah! álkápa alatt sem juthatott Kálmán a' klastromi zárokon keresztül! — Csak három nap volt még ezen ég-hölgyének az avató ünnepig, 's Angéla kénytelen indult meg a' lágy fájdalom árja szemében, maga sem fejthetvén meg titkos szomorúságát lelkének.

Kálmán a' pillanatot még távol gondolta, melly Angéla 's a' világ között emel sirigtartó közfalat, 's harmad nap előtt édesen merengve lépett a' templomba imádságait végezni. Nyugtalanul szemlélé a' munkás szerzeteseket, 's buzgólkodása után kíváncsilag kérdeze: miért pompáznak ünnepi szőnyegekkel az oltárlépcsőket, 's minek az oltáron a' virágkoszoru? — „Holnapután — sugá egy ifju barát — a' szép Angéla ég-hölgye lesz.“ „Illy hamar — illy korán;“ — közzé szóllott Kálmán-fensohajtva, hogy a' háborított imádkozók is komoly szemeket vetnének reája, 's lépteit kettőztetve sietett ki.

Egyszerre sötét lön a' világ előtte, 's mint egy szerencsétlen, ki a' földi életből kiindul, éjjel nappal zordonokban tévelygett, hol még a' vadász sem hagyá nyomait. Hoszszu vándorlás után távol-

ról omladozó templom falai tüntek szemébe, 's abban választotta éji szállást 's nyugalmat. Komoran áldozott le a' nap, — komoran, mint álomképei, alig ered szendergésnek, 's imē közeli zaj 's leányi sirás rezzenti fel. Kardhoz kap, 's elszántan — égre emelt szemekkel, mint szabadító 's szerencsétlenek barátja, siet a' völgybe. Tizenkét haramiát pillant meg, kik három leányt hurczolnak magokkal, érzi az egyenetlen erőt vélek kardra szállhatni, az ármány lelkével él tehát. Elejükbe fut „Pajtásim!“ így szól biztos hangon „titeket kereslek, jöjjetek, gazdag zsákmányhoz vezetlek, hagyjátok e' gyáva teremtéseket, kiktől csak pillanati örömet is alig várhattok, rajta — rajta! — nincs idő mulatni.“ E' szavakra mereven álmélkodás ragad meg minden rablót, 's a' szép martalék szüzek Kálmán térdéhez ájulnak. „Ki vagy te ismeretlen?“ felszólal végre a' martalócvezér „'s mit akarsz, hogy tudjuk nevedet 's hihessünk szavadnak.“ Gróf Szentgyörgyi“ felele a' bátor Kálmán „a' mostani füleki kapitány fija, barátotok életben — halálban. Pajtások! siessünk, duzs napidij vár reátok“, — 's a' leányokhoz fordulva folytatá nyájasban szavait: „Keljetek fel szép szüzek, nemes barátim visszaadják szabadságtokat“, — 's megszorítván a' kapitánynak 's egyenként is kezeiket, ezek „hurrah“ kiáltva — közakarattal társoknak fogadák.

Az elfogadás után vad örömjajgással siettek; utközben kiki kíváncsi vala tudni, hol van a' kincs, mellyel őket Szentgyörgyi majd meglepi. „A' közeli klastrom templomában“ felele Kálmán „elszámolhatlan a' kincs 's drágaság, melly e' tágas vidékről a' földalatti sirboltokba rejtetett.“ — „Victória!“ kiáltának a' rablók vad kedvökben „illy öröm úgy is régtől nem jutott minékünk.“ — Így zajongva áldomásra tértek előbb a' közeli csárdába, hogy annál inkább föllángolva kezdjék az iszonyu csint; tizenhárom palaczk visontai tétetett föl, 's egymásra köszöntvén, szerencsét kívántak a' holnapi kincsrabláshoz.

A' reggel komor volt mint Kálmán arcza, a' vidék szomorú mint Angéla szive; hideg őszi szél süvöltött, 's egyedül az örömittas rablók hangjait hordá dél felé. E' reggelen kell vala Angélanak örök lemondást esküdni, 's szüiz lepelt fölvennie; remegve közelgett az oltárhoz; éneklő karban állottak az apácák 's szerzetesek körüle, 's az álméló falunép szótlan csudálá az ujoncz apácza bájoló szépségét 's jámbor önáldozását. Csendes alázatban pillantott mint égnek hölgye — apácztársaira 's koszorujára, mellyet legkedvesebb társnéja ezüst csészén tartott a' majd eskető apát biborszéke előtt. A' karének véghangjai elhaltak, csendesség lön, 's az apát fölállván székéből, ájtatos szózáttal kérdezé: „Angéla! mi a' te kívánságod?“ A' szent szüiz az oltárról függő Máriaképre emelé szemeit, 's a' csendes bánat harmatgyöngyei csillogtak azokban. — Az apát másodszer kérdezé 's harmadszer is, midőn a' szörnyü kardcsörgés, lódobogás, 's rivalló zaj megszakasztja az esküszertartást. Szétrezzennek a' gyöngéd apácák, az oltár megé rejtőznek a' félénk barátok, futásnak erednek az elijedt nézők. „Törökök“ viszhangozzák a' templom boltozati „Törökök!“ — Pusztá lett a' templom, mint egy halott magány, csak Angéla feküvék a' fájdalom- 's ijedtségtől aléltan az oltárlépcsőjin odahomorodva. A' török haramcsapat berohan a' templomba, drágaságit fosztogatja az Isten házának, 's a' rablás ingerétől elfogódva — észre sem vevé Angélat; csak az ifju vezért bájolá meg az alélt szépség halvány tekintete, 's azonnal parancsolá hü szolgájának, hogy az oltárküszöbről elemelvén karjain — biztos védelme alá vegye. — A' szolga épen indula a' szép martalékkal, midőn a' nép által tudósított Kálmán sebesen mint villám, tizenkét fegyverekkel ott terem, 's a' tarszolgát keresztülvervén — fölszakasztja a' kripta ajtaját, 's Angélat egy ott heverő koporsóba rejti el, — visszafut társaihoz, 's bőszerűen a' nagyobb számú török csapatra rohan — életöktől 's rablott zsákmányoktól egyre fosztván azokat. Har-

mincz Török hevert vérében 's csak két társ, bár sebet kapott mindegyik, — de Kálmán halálost! — A' zaj megszűnt és a' vérontás, előbukkantak rejtekeikből a' halvány barátok, 's elsőbb is Kálmánhoz, ki ugyan azon helyen, hol Angéla aléltan — ő véreben feküdt, siettek gyógyszerekkel; Kálmán föleszmélt 's épen elrejtett szive hölgyéről kivánta társait tudósítani, midőn Angéla — a' koporsó szemfödelét letaszítván — szerteömlött hajjal — kétségzavartan repült az oltár felé, 's Kálmán szavait hallván — azonnal rá ismért, hogy azon szerzetes ifju szavai ezek, kivel egykor titkon beszéllett 's kinek képét szive mélyében viselte. Némán omlott a' küszöbre. „Mentő idegen — ki vagy te?“ szöllítá Kálmánt, reszkető ajakkal „serkenj! — Angéla jön haláját hozni néked.“ Kálmán fölveté bádgyadtan szemeit. — „Angéla!“ szöllött haldokló hangon „téged jöttelek orozni. Szándékom gonosz volt, de az ég szabaditódnak választá. Halálom nemesébb, mint életem, — Angéla! bocsáss meg, halállal torlom bünömet, mert minden bűnnek dija bünhődés. Isten hozzád ég hajadona!“ — Ezt mondván bezárta szemeit, bezárta Angéla karjai között a' világ minden örömének örökre. — Angélat e' gyász jelenet szörnyen hatá meg, a' fájdalomban elveszté magát és érzeményét, társnéji aléltan vivék Kálmán tetemei mellől, másnap szivét a' világ bajainak is elzárván örökre, mint hölgy magát az oltár előtt Istennek áldozá. Tíz évekig busongott Kálmán hamva felett a' szent apácza, mig egy szomszéd sir őt is Kálmán mellé fogadta. Angélának édes anyja — később e' klastrom fejedelem aszszonya — keresztet állittatott „a' két szerencsétlen emlékezetének.“

SEBŐK.

A' reggeli ittás.

Bátyó! a' garadon kelmed tán jókor is öröl

Már ma! „Uram! harmad napja felöntve vagyon.“

D* P*

A török vezér levele Léva vára kapitányához, 1663.

My az Hatalmas és Géüzhététlén Tündekló és viragszo Csasarunk, ki ez világ alat liuó füldén mindén füld, s, Tartomani Hatalmas Csasarak, s, Kiraliak Csasara, Hatalmas és Géüzhététlén Csasarunk s, Vrunk éö Hatalmanak mindenbén Gonduiselő Feö Véséri, Fénies érüs Hadainak nagi Zérdara vagiak.

Te Liua Varanak Kapitania, és méllét Léua Varanak Louas és Gialugh Hadnagi, Némés Vrak tüb Tistek mind fejenkét, adgiuk tudtukra és értéstikri, hogi Hatalmas és Géüzhététlén Csasarunk sok samlalhatatlan érös Hadai, Török, Tatar, kik illineigünk niériségiri, Hauas all füld moldua tüb azoknak méllitünk liuó Hadakal, Léua Varat, I'nünk éö Felsőgi éngidelmis akarattjából, migh uenni giüttünk alaia azért igas Török Törui'nünk mutatasa s'erint, élösér, hirt adtunk léueli'tis iratunk tinekték mind féjenkét parancsaljukis Véséri Hatalmunkal, hogi ha az Varat sép modgiaual vér nélkül mégh adgiatuk, mind féjenkét miniajatuakat, kik az varban lakustuk, akar magyar akar Némét ném bantunk, s'enkivél nemis bantatunk, és millét minden Josagtukat migh adgiuk, sőt kösüliték az ki békiségel él akar menni, él bacsatiuk, ki pídigh kösüliték migh

akar maradni minden birt Josagtukat kísétik-
 bén adgiuk birni, birhatia sabadossan, és ha
 Tabori Harcz kéuantatik lenni, annak utana
 ha ualaki^z kösülíték mégh hodulna uagi féjét
 hajtana migh ném éngidgiük a' migh hailasat
 se' bé hodulasat, mind élös sabliara haniatat-
 juk, minden uétkítek s, büníték magatuk fi-
 jéri sallion, ti tudgiatuk, Török pícsétís és
 Czimérés bi küldít vri liuelünkk migh fordult
 magyarasatja, költ Léua vara alat líuó Tabo-
 runkbul mind Sént hauak 31dik nap: anno 1663.

Idém qui supra.

Az Vesper liüele a melet irt volt reank líuara anak
 magyarul paria.

Jegyzés: Ezen oklevél az akkori Léua vára kapitányának
 Bartakovitsnak, a' mint a' többi levelezésekből
 észrevehetni, két különös fényes papiroson nagy gond-
 dal és szépen iratott, mellynek az eredetije török 's
 a' másik szinte lefordított eredetije ezen itten közlött
 magyar levél.

Közli KUBINYI ÁGOSTON.

